ARTHUR WAUTERS

DE EVOLUTIE
VAN HET
MARXISME

WERK BEKROOND
door de
KONINKLIJKE BELGISCHE AKADEMIE

DE WILDE ROOS, BRUSSEL
—
1925

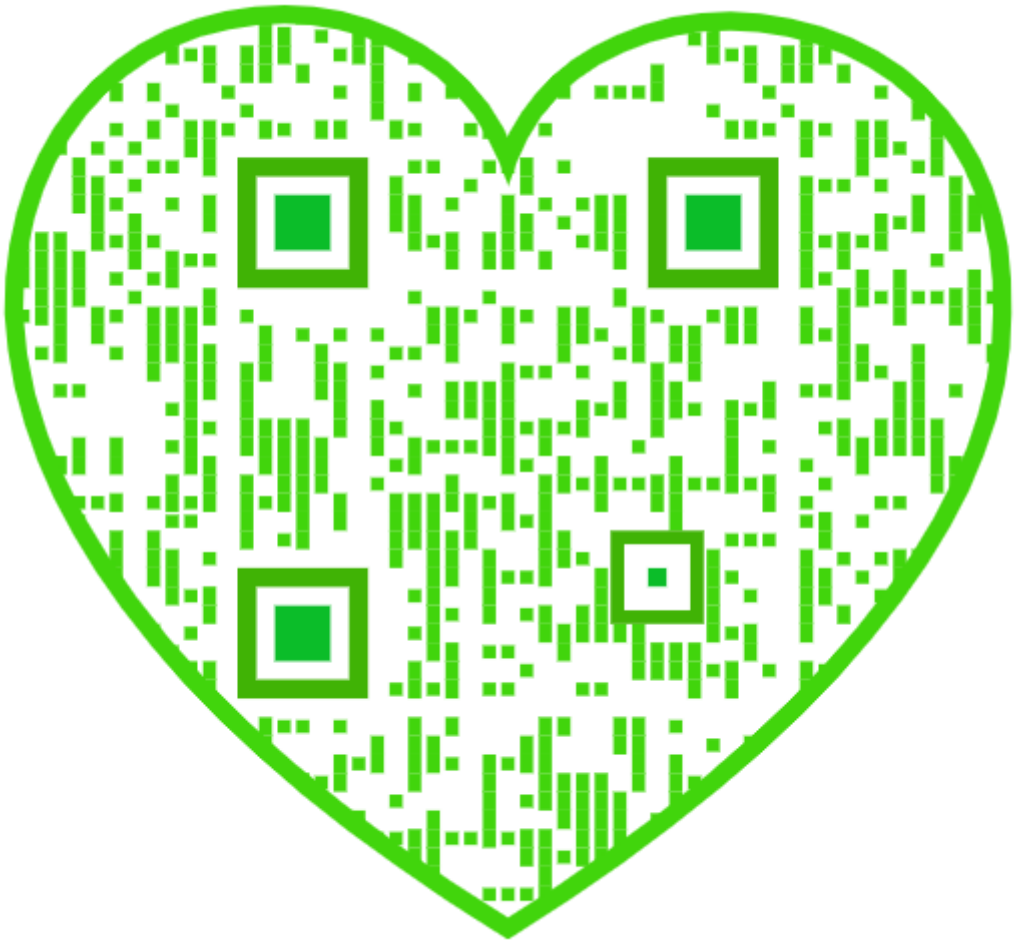

DE EVOLUTIE VAN HET MARXISME

Ter gedachtenis van

MATHILDE en CHARLES WAUTERS

gestorven

in den dienst der arbeidersklasse.

A. W.

ARTHUR WAUTERS

⁘ ⁘ ⁘

DE EVOLUTIE
VAN HET
MARXISME

WERK BEKROOND
door de
KONINKLIJKE BELGISCHE AKADEMIE

BRUSSEL
Nationaal Uitgevershuis DE WILDE ROOS
Kooperatieve Maatschapptj
20, DE LENGLENTIERSTRAAT, 20
—
1925

KARL MARX

De groote theoretikus van het socialisme, de stichter van de Eerste Internationale, werd geboren te Trier, op 5 Mei 1818.

Daar hij aan de Hoogescholen van Bonn en Berlijn, eerst recht, daarna geschiedenis en wijsbegeerte studeerde, onderwees hij gedurende eenige tijd wijsbegeerte te Bonn, nadat hij de doktersgraad verworven had. In 1840 verliet Marx het onderwijs om aan de redaktie van de *Rheinische Zeitung* te komen. Hij onderscheidde zich daar zoodanig dat hem, in 1842, het bestuurderschap werd toevertrouwd. Maar de veroftruste machthebbers dwongen hem, om zijn blad te kunnen uitgeven, tot het verkrijgen van het « imprimatur » van de gewone recensent en de toestemming van de stadhouder van Keulen. Daar dees toezicht onvoldoende bleek, werd de *Rheinische Zeitung* in 1843 geschorst.

Karl Marx kwam toen naar Frankrijk en, met dokter Ruge, gaf hij *Les Annales Franco-Allemandes* uit, in Pruisen verboden werden. Sommige reeksen artikelen trokken de aandacht, namelijk een « Revision critique de la philosophie du droit de Hegel », en « La

Sainte Famille (contre Bruno Bauer et consorts) », een schimpschrift tegen het Duitsche idealisme. Uit Frankrijk verbannen op aanvraag van de Pruisische regeering, ging hij naar Brussel waar hij, in het Fransch, zijn *Discours sur le Libre-Echange* (1846) en *Misère de la Philosophie* in antwoord op P.-J. Proudhon's *Philosophie de la Misère* (1847) uitgaf. In het Duitsch verscheen, in samenwerking met Frederic Engels, het *Kommunistisch Manifest* (1848) dat aangenomen was op het Kongres van Londen, in 1847.

IJverig zette hij, in de *Gazette allemande de Bruxelles,* zijn socialistische propaganda en zijn aanvallen tegen de Pruisische regeering voort. Deze laatste had juist zijn verbanning uit België verkregen toen, in Frankrijk, de omwenteling van Februari 1848 uitbrak. Marx keerde naar Parijs terug, maar, daar de omwenteling zich tot in Duitschland uitbreidde, ging hij weer naar Keulen om daar de *Neue Rheinische Zeitung* te stichten. Toen, in September 1848, de Pruisische regeering de Nationale Vergadering uit Berlijn verjoeg, deed Marx een oproep tot het volk en zette het aan tot het weigeren de belasting te betalen. Keulen werd in staat van beleg verklaard en het blad van Marx werd geschorst. Hij zelf werd verschillende malen vervolgd maar steeds door de rechters vrijgesproken.

Uit Pruisen verbannen kwam hij, in de Lente van 1849, terug te Parijs; doch de Fransche regeering

wilde hem in de Morbihan interneeren, ter wille van het medegevoel dat hij geuit had tegenover de opstandelingen van Juni; hij ging zich dan te Londen vestigen. Korte tijd daarna poogde hij de *Neue Rheinische Zeitung* opnieuw uit te geven, maar in 1851 hield het blad op te verschijnen.

Achtereenvolgens gaf hij dan uit: *Le dix-huit Brumaire de Louis Bonaparte; Révolution et contre-révolution en Allemagne,* en zijn werk *Critique de l'économie politique* dat als een voorspel is van *Het Kapitaal.* Terzelfder tijd was hij medewerker aan de *New-York Tribune,* waarin hij talrijke hoofdartikelen en een Engelsche briefwisseling schreef.

Op dat oogenblik was Marx tot volle intellektueele rijpheid gekomen. In Engeland bevond hij zich in de beste omstandigheden om grondig staathuishoudkunde te studeeren. Hij bereikte toen het toppunt van zijn genie. Hij ging de grondslag leggen van het wetenschappelijk socialisme steunend op een materialistisch begrip van de geschiedenis. Hij vroeg alleen aan het proefondervindelijke de wetten van de toekomst maatschappij. Het wetenschappelijk socialisme, steunend op de proefondervindelijke methode, zou als uitgangspunt de werken van Darwin hebben, de ontdekkingen van de biologische wijsbegeerte, en, om de nieuwe maatschappij daar te stellen, zich grondvesten op de studie van de samenstelling van het menschelijk wezen, op de natuur- en de maatschappijleer. Zoo ont-

stond in Marx het begrip van de twee groote werken die hij ons gaf: *Het Kapitaal* en *l'Histoire des doctrines économiques.*

Het Kapitaal is een reusachtig gewrocht, krachtig, vol, rijk aan feiten en gedachten. Toen hij dit werk schreef, stelde Marx zich op hetzelfde terrein als de meesters der staathuishoudkunde. Maar waar deze laatsten onveranderlijke natuurwetten zagen heeft hij getracht ons te bewijzen dat er slechts geschiedkundige wetten zijn.

L'Histoire des doctrines économiques is een buitengewoon diepgaande studie van alle theoriën die poogden een verklaring te geven van de meerwaarde. Dit werk is minder gekend dan *Het Kapitaal;* slechts onlangs verscheen het in het Duitsch. Nochtans is deze oordeelkundige uiteenzetting, objektief en wetenschappelijk, een prachtige volledigíng van *Het Kapitaal* en doet zij de krachtige oorspronkelijkheid van laatstgenoemd werk nog meer op den voorgrond komen. Beiden zullen, in de wereldgeschiedenis, de twee voornaamste prachtgebouwen van het Socialisme daarstellen.

Het is rond 1862 dat Marx zich wijdde aan de vorming van de Eerste Internationale. Het was echter slechts op 28 September 1864 dat de Internationale gesticht werd op de meeting van Sint-Martin-Hall, te Londen. Karl Marx maakte deel van de Algemeene Raad die de statuten opstelde welke, in 1866, op het

Kongres van Geneva aangenomen werden. Hij werd schrijver van de Algemeene Raad en briefwisselaar voor Duitschland en Rusland.

Gedurende de Commune, te Parijs, schreef hij, in naam van de Internationale en onder het opschrift *La guerre civile en France,* een manifest dat grootendeels de oorzaak was van de aanvallen waarvan de Internationale spoedig het voorwerp werd. Op het Kongres van Den Haag, in 1872, werd de splitsing tusschen Marx en Bakounine een voltrokken feit en het Kongres, op voorstel van Marx, besloot den zetel van de Vereeniging naar New-York over te brengen, waar zij, korte tijd daarna, te niet ging.

De laatste levensjaren van Marx werden gewijd aan de voortzetting van zijn twee groote werken. Hij stierf te Londen, op 14 Maart 1883.

Zooals een naamlooze levensbeschrijver, die geen medegevoelen aan den dag legde, noch voor de gedachten, noch voor de daden van Marx, het moest bekennen, « was Karl Marx een wijsgeer en een denker die voorzeker te duchten was om zijn vermogens als inrichter, om zijn wonderlijke aanleg tot begripsverbin ding, om zijn alomvattende wetenschappelijke kennis, om zijn volhardingsvermogen, gesteund door het onafhankelijke van zijn toestand, de lieftalligheid van zijn voorkomen, de kennis van alle Europeesche talen en een onvermoeibare aanleg tot de meest dorre taken ».

De Evolutie van het Marxisme

sedert de dood van Marx

HOOFDSTUK I.

Het Marxisme en de oorzaken van zijn evolutie.

Verscheidenheid der bronnen van het Marxisme. — Marx, man van de daad. — Invloed van de kritiek op de evolutie van het Marxisme. — Het Marxisme tegenover de gebeurtenissen. — De grondbeginselen van het Marxisme : 1° Theorie van de waarde en van de meerwaarde. 2° De koncentratiewet. De verarming der massa's. De klassestrijd. De ineenstorting. 3° Het historisch materialisme.

De evolutie van de marxistische theoriën wordt door niemand meer ontkend. Twee marxisten, wier trouw aan de leer niet mag in twijfel getrokken worden, hebben dit stellig bekend: Vandervelde, in zijn laatste boek: *Het Na-oorlogsch Socialisme* (1) (bldz. 112), en H.-M. Hyndman in *The Economics of Socialism* (2) (bldz. IX en XI van het Voorwoord).

---

(1) Uitgaaf der *Wilde Roos,* Brussel, 1923.

(2) Uitgaaf *Grant Richards,* Londen, 1922.

De verklaringen van Hyndman zijn van bijzonder belang door het feit dat hij een persoonlijk vriend van Karl Marx was.

Hyndman haalt gesprekken aan die hij met Marx had en degene die Engels had met Belfort Bax. Zij laten niet den minsten twijfel bestaan omtrent een evolutie van het Marxisme die het afsterven van den stichter zou zijn voorafgegaan.

Wij zouden andere getuigenissen kunnen inroepen; het weze ons voldoende deze twee namen voorop te zetten, die, aangezien de plaats die zij bekleeden tusschen de volgelingen van Marx, volkomen bevoegd zijn.

Buiten de faktoren die alle dingen doen evolueeren, hebben de marxistische theoriën veranderingen ondergaan die aan oorzaken te wijten zijn welke aan deze theoriën eigen zijn.

Het is nuttig ze bij den aanvang dezer studie aan te duiden. Zij zullen et plan verduidelijken dat de schrijver van dit werk geleid heeft.

A. — VERSCHEIDENHEID DER BRONNEN VAN HET MARXISME

De marxistische theoriën zijn verspreid in een zestal werken op verschillende tijdperken geschreven. De drie voornaamste werken waarin de marxistische beginselen uiteengezet werden zijn: *Het Kommunistisch Manifest* (1848); *La contribution à la critique de l'économie politique* (1859), en *Het Kapitaal,* waarvan de drie boekdeelen achtereenvolgens verschenen in 1867, 1885 en 1894.

De twee laatsten werden, gedeeltelijk ten minste, door Engels opgesteld, met de gegevens die Marx hem, na zijn dood, naliet (1883).

Er verliepen dus schier vijftig jaren tusschen het verschijnen van het *Kommunistisch Manifest* en het

verschijnen van het laatste boekdeel van *Het Kapitaal.* Men mag, dit in overweging nemend, niet te streng beoordeelen wanneer, in de boeken die de leer uiteenzetten, de meesters van het marxisme eenigszins uiteenloopende vertolkingen geven. Wij kunnen er, terloops, twee belangrijke aanhalen, naast andere van minder belang.

Zoo is het dat Marx, in 1850, in de *Rheinische Zeitung* schrijft dat « de verbetering van het lot der proletariërs alleen kan verwezenlijkt worden door de sociale revolutie ». Daarentegen, in het *Manifest der Internationale,* verschenen in 1868, neemt hij aan dat de politieke strijd de verovering van betere levens voorwaarden als gevolg kan hebben. (1)

De « enge » vertolkers van het marxisme zullen niet nalaten vast te stellen dat de meester zijn oordeel veranderde aangaande het beginsel van de verarming der massa's en het begrip der revolutie en der politieke aktie.

Vandervelde teekent aan in dezelfde syllabus (8e les) dat de marxisten niet meer betwisten dat « wanneer de ekonomische verschijnselen zedelijke, rechtskundige en andere verschijnselen teweeg brengen, deze, op hun beurt, terugwerken op de eerste.

---

(1) VANDERVELDE. Syllabus van zijn kursus over Ekonomische en Socialistische Leerstellingen, gegeven aan de « Arbeidershoogeschool », 1329, Waterloosche steenweg, te Ukkel, bij Brussel (10e les).

De brieven geschreven door Engels tusschen 1890 en 1895 bekennen het feit ».

Dit stelt, voorzeker, een beteekenisvolle verzachting daar aan de strengheid van het beginsel, door het historisch materialisme verkondigd.

De lange tijdruimte die verliep tusschen het opstellen van ieder der voornaamste boeken van het marxisme, de gebeurtenissen die deze tijdperken kenmerkten, zijn voldoende om uit te leggen waarom de theoretikers rekenschap hielden met de « verbeteringen die de tijd » (1) had aangebracht en hoe ze sommige hunner beoordeelingen terechtwezen. Het meest treffende voorbeeld van een dergelijke terechtwijziging is het oordeel dat Marx er op na hield in 1848 en later, over de sociale revolutie. In het *Kommunistisch Manifest* spreken Marx en Engels over de sociale revolutie zonder de minste terughouding. Zij stellen haar niet op het eindtijdperk van een lange evolutie. Zij stellen niet als voorafgaande voorwaarde aan die revolutie dat zij zou kunnen steunen op een proletarische meerderheid. De verwezenlijking van het socialisme schijnt hun nakend.

Deze vergissing is verklaarbaar. In 1848 wordt Europa geschokt door revolutionnaire bewegingen. Niemand kan gissen hoe verstrekkend zij zullen zijn. Voor hen die in den strijd staan, is het natuurlijk dat

(1) VANDERVELDE. *Het na-oorlogsch Socialisme.* Uitgaaf *De Wilde Roos,* Brussel, 1923, blz. 112.

zij de hoop koesteren hun programma ten volle verwezenlijkt te zien. Gelijktijdig met deze politieke gebeurtenissen was er onrust in de nijverheid. Marx en Engels zagen hierin misschien het opkomen van die nieuwe voortbrengende krachten die de tot hier toe heerschende zouden opvolgen.

Later dringen Marx en Engels op het feit aan, de eerste in *La Critique de l'économie politique*, de tweede in *La Guerre civile en France*, dat de revolutie slechts kan losbreken op het oogenblik dat de bestaande voortbrengende krachten tot hun toppunt van rijpheid zijn gekomen en wanneer tevens de nieuwe produktiekrachten voldoende rijp zijn om de oude te vervangen.

B. — MARX, MAN VAN DE DAAD

Een ander feit, dat van belang is wanneer men opvallende schakeeringen vaststelt in de gedachte van Marx, is dat hij geen boeken-ekonomist was.

Hij nam deel aan de gebeurtenissen die het tijdperk kenmerkten waarin hij zijn voornaamste werken schreef, als agitator, dagbladschijver, polemist en organisator. Het is tamelijk van zelf sprekend dat zijn oordeel op het dwaalspoort gebracht werd door de hartstochten van het oogenblik, die hem nooit onverschillig lieten. De spottende, bittere, bijtende stijl van zijn werken bewijst dit meer dan ten volle.

Als dagbladschrijver werd Marx er misschien wel

toe gebracht om zijn argumenten eenigszins te overdrijven, om hun een vorm te geven die niet heelemaal in overeenstemming was met zijn eigen denkbeeld (1). Voorzeker was dit het geval met het historisch materialisme.

C. — INVLOED VAN DE KRITIEK OP DE EVOLUTIE VAN HET MARXISME

Wij hebben een weinig aangedrongen op de veranderingen die door Marx zelf aan zijn eigen beginselen werden toegebracht. Deze schakeeringen in zijn gedachtengang waren van aard om zijn hekelaars aan te moedigen.

Weinige staathuishoudkundige theoriën werden zoo zeer betwist als het marxisme. Het onderging terzelfder tijd de van buiten komende aanvallen van zijn vijanden en een stormloop van degenen onder zijn aanhangers die, onder de naam van revisionnisten, de marxistische stellingen aan een duchtig onderzoek onderwierpen en ze van hunne gestrengheid ontdeden.

De tegesnstrijdigheden die in de marxistische theoriën te vinden zijn werden op zeer handige wijze uitgebuit door de tegenstrevers en de revisionnisten.

---

(1) « Het geweldige van zijn schimpen en zijn grijnzende polemiek waren het gebrek van een krachtigen geest, die trouwens geplaagd werd, niettegenstaande zijn gewoonlijke scherpte, door onoplosbare tegenstrijdigheden. » JAURÈS. *Armée nouvelle,* blz. 442. Uitgaaf der *Humanité.* Parijs, 1915.

Niemand beter dan Bernstein (1) heeft de twee stroomingen duidelijk gemaakt die het marxisme bezielen. Wij achten het nuttig zijn vertoog hier weer te geven. « In de hedendaagsche socialistische beweging kunnen wij twee hoofdstroomingen onderscheiden die, op verschillende tijdperken en onder verschillende vormen, strijdig tegenover elkander staan. De eene, van opbouwenden aard, is een voortzetting van de hervormende gedachten door socialistische denkers uiteen gezet; de andere ontleent haar ingevingen aan de revolutionnaire volksbewegingen en heeft, in feite, vernieling als eenig doel. Volgens de mogelijkheden van het oogenblik komt ons de eene voor als zijnde droombeeldig, sektarisch, evolutionistisch in vredelievendheid, de andere als samenzwerend, demagogisch, schrikaanjagend. Hoe meer wij het hedendaagsche naderen, hoe duidelijker wordt het wachtwoord, hier: ontvoogding door ekonomische organisatie, en daar: ontvoogding door politieke onteigening. »

. . . . . .

« De marxistische theorie poogde de wezenlijke grond van deze twee stroomingen te vereenigen. Aan de revolutionnairen ontleende zij het idee van de ontvoogdingsstrijd der arbeiders als zijnde een politieke klassestrijd, en aan de socialisten de noodzakelijkheid der kennis van de ekonomische en sociale voor-

(1) *De Voorwaarden tot het Socialisme en de Taak der Sociaaldemocratie* (vertaling Ankersmit, Cohen, Amsterdam).

waarden der arbeidersontvoogding. Maar deze samenbrenging beteekende nog niet het opheffen van de tegenstandigheid. Zij was eerder een verdrag, zooals Engels het voorstelde aan de Engelsche socialisten in: *De Toestand der arbeidende klassen,* ondergeschiktheid van het bijzonderlijk socialistisch element aan het politiek-radikale en sociaal-revolutionnaire element. En hoe ook de marxistische theorie in den loop der jaren evolueerde, nooit kon zij zich ontdoen van de eigenschappen van dees verdrag, noch van zijn tweevoudigheid. Dààr moeten wij den uitleg zoeken van het verschijnsel dat het marxisme zich veropenbaart, bij zeer korte tusschenpoozen, onder zeer verschillende gedaanten. Er is hier geen sprake van deze soort veranderingen die afhangen, voor iedere handelende partij, van de veranderlijke eischen der taktiek, maar van die plotse en totaal onnoodige veranderingen die uitsluitelijk veroorzaakt zijn door innerlijke tegenstrijdigheden. »

Verder nog schrijft Bernstein:

« Een tweevoudigheid die hierin bestaat, dat het werk beweert een wetenschappelijk onderzoek te willen zijn en tegelijk de verklaring eener thesis die geheel gereed was lang alvorens het werk ontstond; dat het als grondslag een onderstelling heeft waarvan de oplossing die het wilde bereiken op voorhand bepaald was. Het terugkeeren tot het *Kommunistisch*

Manifest veropenbaart ons een zeer werkelijk overblijfsel van utopie in het marxistische stelsel. Marx had, in princiep, de oplossing der utopisten aangenomen, maar hij had de ongenoegzaamheid van hun middelen en hun bewijzen vastgesteld. Hij ondernam dus de verbetering met vlijt, kritische zin en de waarheidsliefde eigen aan een wetenschappelijk genie. Hij verborg geen enkel voornaam feit, trachtte ook niet de draagwijdte van die feiten geweld aan te doen door ze te verminderen, zoolang het voorwerp van zijn onderzoek niet in rechtstreeks verband stond met het einddoel van de te bewijzen onderstelling. Tot daar blijft zijn werk vrij van alle strekking die aan zijn wetenschappelijke waarde zou kunnen afbreuk doen. Het algemeene medegevoel voor de ontvoogdingspogingen der arbeidende klasse is immers geen hinderpaal voor wetenschappelijke opzoekingen. Maar waar Marx de punten nadert waar het bewuste einddoel ernstig ter sprake komt, daar wordt hij nevelig en onzeker en komt hij tot tegenstrijdigheden zooals degene die ik, in deze studie, heb aangehaald in het hoofdstuk over de beweging der inkomsten in de hedendaagsche maatschappij. En dan wordt het duidelijk dat deze groote wetenschappelijke geest, niettegenstaande alles, toch de gevangene van een leerstelsel was. Hij heeft, in het kader van een vooraf ontstane konstruktie, een machtig gebouw opgericht, waarin hij zich stipt aan de wetten der wetenschappelijke bouwkunde heeft gehouden,

zoolang zij niet in tegenstelling kwamen met de voorwaarden hem door de vorm van het oorspronkelijk kader voorgeschreven, maar die hij ter zijde liet of wist te omzeilen op de plaatsen waar het kader te eng werd om toe te laten dat er van hun bestaan rekening gehouden werd. In plaats van het kader zelve af te breken, aan de knellende punten, wijzigde hij zijn eigen konstruktie, tot nadeel van haar evenredigheid, en maakte haar alzoo afhankelijk van de eischen van het kader. »

De juistheid van zijn argumenten werd betwist door de vurigste discipelen van het marxisme. Wat ook hare waarde weze, de revisionnistische thesis heeft diepe indruk gemaakt op al degenen die zich aanhangers van het marxisme noemen, zonder ze ten volle te overtuigen; zij heeft een verduidelijking teweeggebracht der vooropgezette waarheden. In ieder geval biedt zij ons het voordeel een leiddraad daar te stellen in onze opzoekingen naar de strekkingen der evolutie van het marxisme. Maar toch zou het gevaarlijk zijn onze nasporingen uitsluitelijk in deze richting te oriënteeren (1).

Naast Bernstein, wiens ophefmakende kritieken stap voor stap de theoriën van Marx volgden, vinden

(1) De strijd stusschen de « Marxisten » en de « Possibilisten » ging den dood van Marx vooraf. Men zal hiervan het omstandig en zeer volledig verhaal vinden in het boek van den Engelschen Marxist H.-M. Hyndman, *The Evolution of Revolution*. Uitgaaf *Grant Richards*, Londen, blz. 345 tot 348. Het

wij bij diegenen die, langs andere banen, de verwezenlijking van een kollektivistische maatschappij nastreefden, mannen die het marxisme in zijn geheel verwierpen. Dan wanneer de nieuwe leer met groeiende bijval werd ontvangen in Duitschland, in Oostenrijk, in Rusland, in Holland, wanneer zij in België werd aangenomen met zulke hoogst belangrijke terechtwijzingen dat zij van de Belgische arbeidersbeweging iets eenigs in het internationale socialisme maakte, drong zij niet zoo zegevierend door in Frankrijk noch in Engeland. Zij had nochtans in deze beide landen beroemde volgelingen, zooals Guesde, Lafargue en Hyndman.

In Frankrijk, naast een zwakke marxistische strooming met een sterke possibilistische strekking die vanaf den beginne de waardeleer verwierp, zag men ir de beroepsorganisaties der arbeiders een nieuwe school ontstaan die aan het marxisme alleen het princiep van den klassestrijd ontleende, het uitbatend tot het uiterste. Wij zullen deze strekking opnieuw bespreken in het hoofdstuk dat bijzonder deze vraag behandelt.

De Engelschen bleven lang onverschillig aan het

---

verhaal van deze twisten is daarin op zeer objektieve wijze gedaan. Hyndman wijst herhaaldelijk en dringend op de onverdraagzaamheid der Marxisten en op het verlangen der Duitschers om zich meester te maken van de internationale arbeidersbeweging.

marxisme. En bijaldien de leer er eenige vooruitgang maakt, zoo is deze zwak en weinig snel (1).

Deze eigenaardigheid van de Engelsche arbeiders beweging is gedeeltelijk verklaarbaar door het feit dat in Engeland de sociale eischen, tot hier toe, geen vol komen vijandschap ontmoetten vanwege de regeerende klassen, die een politiek van breedopgevatte hervormingen voerden.

Deze geestestoestand der bezittende klassen kan men ook uitleggen door de afwezigheid, in het Vereenigd Koninkrijk, van het klein grondeigendom dat, door zijn konservatief karakter, een tegengewicht had kunnen vormen tegenover de eischen der nijverheidsarbeiders. (2)

---

(1) Men stelt nochtans een zeer merkbare evolutie vast bij theoretikers zooals S. en B. Webb, de leiders van de « Fabian Society ». Vandervelde, in zijn onlangs verschenen boekdeel : *Het na-oorlogsch Socialisme* (werk reeds vermeld), stelt vast : « Sidney en Beatrice Webb, bij voorbeeld, in hun prachtige *Geschiedenis van het Britsche Vakvereenigingswezen,* of in *The Break up of the Poor Law,* hadden zich steeds op het standpunt geplaatst van praktische verbeteringen, die zich zouden kunnen verwezenlijken in het kader der tegenwoordige maatschappij. Gansch anders is het in hun laatste boek : *The Decay of capitalist Civilisation.* Voor de eerste maal, sedert meer dan dertig jaar dat zij in de socialistische arbeidersbeweging zijn, formuleeren de Webb's een rekwisitorium tegen het kaiptalistische stelsel op zich zelve ; want op dezen stond, ten overstaan van den huidigen stand van zaken en tegenover de kontra-revolutionnaire strekkingen die overal tot uiting komen, is het de wortel zelve van het kwaad, welke dient uitgeroeid te worden ; het is het beginsel zelve van de kapitalistische toeëigening dat ter sprake moet komen. » (Blz. 85.)

(2) Zie Hyndman. *The Economics of Socialism,* reeds vermeld, blz. 35.

Maar sedert de oorlog is het princiep van het privaat-eigendom vinnig betwist geworden; de Engelsche arbeidersbeweging, die tot hiertoe geen belangstelling voor de politiek aan den dag legde, heeft een omkeer ondergaan wiens oriënteering geen twijfel laat bestaan, zonder daarom reeds bijzonder veel sympathie te betuigen voor de marxistische theoriën. (1)

Hoe het ook weze, men had reden te verwachten dat de beweging van het meest industrieele land van Europa de ingeving van Marx zou gevolgd hebben. Wij zien daarentegen de leider van deze beweging, Ramsay Macdonald, officieel het hoofd der arbeidersoppositie in het Engelsche Parlement, Marx bestrijden met een theorie die hem eigen is. (2)

Ramsay Macdonald (3), nadat hij er aan herinnerd heeft hoe verdienstelijk Marx geweest is, die de Hegeliaansche redekunde gebruikte om wetenschappelijk

---

(1) J. Shield Nicholson, leeraar van staathuishoudkunde aan de Hoogeschool van Edimburg, heeft het feit vastgesteld in een merkwaardig boek : *The revival of Marxism.* Uitgaaf John Murray, Londen, 1921.

(2) In dit hoofdstuk, gewijd aan de beknopte uiteenzetting der kritieken waarvan het Marxisme, *in zijn geheel,* het voorwerp was, hebben we met opzet daargelaten degenen die uitgingen van de vijanden van het Marxisme *en* van het Socialisme. Wij vermelden ze in de hoofdstukken die afzonderlijk ieder der groote Marxistische beginselen behandelen, voor zoover zij zich met eenigen bijval uitgeoefend hebben op de groote leidgedachten van de leer, hetzij om ze te bestrijden, hetzij om ze te bevestigen, en dat zij ons voorkomen als zijnde invloedrijk geweest op de evolutie van de Marxistische leer.

(3) *Le Socialisme et la Société.* Uitgaaf Flammarion, Parijs, 1922, blz. 150.

een juist begrip van het proces van de vooruitgang te formuleeren, stelt tegenover de thesis van Marx zijn eigen biologische thesis van de evolutie der maatschappijen.

Het weergeven van deze zoo oorspronkelijke gedachten valt, ongelukkig, buiten het kader van deze studie. Maar zij die belang stellen in de Engelsche arbeidersbeweging, in haren aard en in haar bijzonder voorkomen, zullen de uiteenzetting van Macdonald's gedachten vinden op de bladzijden 156 en volgende, 251 en 256 van zijn boek. (1)

D. — HET MARXISME TEGENOVER DE GEBEURTENISSEN

Het marxisme, als ekonomisch beginsel, was niet alleen de ingever van akademische redetwisten en van theoretische gedachtenwisselingen. Het werd spoedig de aanvuurder van de belangrijkste fraktie der Europeesche socialistische beweging. Als bezieler van politieke partijen en beroepsorganisaties, die op de publieke opinie en op de ontwikkeling van zekere landen een aanzienlijke invloed uitoefenen, kwam het marxisme spoedig tegenover de verantwoordelijkheden te staan die oprijzen uit de dagelijksche gebeurtenissen.

---

(1) Een ander Engelschman, G.-D.-H. Cole, verwerpt de biologische thesis, in een onlangs verschenen boek : *Social Theory, uitgaaf* Methuen & Co, Limited, Londen, 1920 (blz. 14).

De werkelijkheid, met dewelke het marxisme op zoo ruwe wijze in aanraking kwam, moet ook, in zekere mate, zijn evolutie beïnvloed hebben.

Het verschijnsel teekende zich scherper af toen de oorlog uitbrak. Talrijke staatslieden, die zich aanhangers van het marxisme noemden, werden er toe gebracht, gedurende of na de oorlog, aan de regeering deel te nemen: in Frankrijk, in Italië, in Duitschland, in België, in Zweden, in Oostenrijk, in Tsjecho-Slowakije, in Lettland en elders. Hunne tegenwoordigheid aan het hoofd der regeeringszaken was, meestendeels, te kortstondig om hen toe te laten proefnemingen te ondernemen waaruit voldoende gevolgtrekkingen hadden kunnen gehaald worden. De omstandigheden lieten hen haast nooit toe te pogen hun theoriën in de praktijk te brengen. Overal bleken zij voorbarig te zijn. Zij erkenden dit. Ten andere, de samenwerking met staathuishoudkundigen van vijandelijke scholen dwong hen tot onvermijdelijke toegevingen.

Niettemin had de aanwezigheid van deze marxisten in de regeeringskolleges haar weerklank op hunne gedachtenontwikkeling. Bij velen onder hen kon men een ware interpolatie van de waarde der marxistische beginselen nagaan. De strengheid van zekere theoriën verminderde. Beginselen die eertijds van ondergeschikt belang schenen te zijn kwamen nu op het voorplan. Andere ondergingen het tegenovergestelde lot.

Maar met de bolsjevistische omwenteling van Fe-

bruari 1918 nam het verschijnsel reuzenafmetingen aan.

De regeering van een land welks oppervlakte een achtste van de wereld bedekt, ging over in de handen van marxisten wier radikalisme nooit overtroffen werd. Wij hebben een poging van de toepassing van het marxisme bijgewoond die van een boeiend en tragisch belang was. En het is op dezen stond nog niet mogelijk om met zekerheid de gevolgen te bepalen die deze proefneming op de evolutie van het marxisme hebben zal. Het blijkt nochtans niet dat zij zijn aanzien verzwakt zou hebben bij de massa's die zijn beginselen aankleefden.

E. — DE GRONDBEGINSELEN VAN HET MARXISME

Nu wij de hoofdfaktoren hebben aangeduid die, naar het ons schijnt, de evolutie van het marxisme bespoedigd hebben, past het een duidelijke en beknopte uiteenzetting te geven van de marxistische theoriën. In de volgende hoofdstukken zal het dan voldoende zijn uiteen te zetten welke veranderingen de groote marxistische theoriën hebben ondergaan, aan te duiden welke hun belangrijkheid was en naar welke neigingen zij geëvolueerd hebben.

Bezield met de zorg om onpartijdig te blijven, hebben wij de korte uiteenzetting der belangrijkste theoriën van Karl Marx aan schrijvers ontleend wier neutraliteit algemeen erkend wordt.

Ch. Gide en Ch. Rist, in hunne *Histoire des doctrines économiques* (1), vatten ze samen als volgt:

1° *De theorie van de waarde en van de meerwaarde.*

« Marx begint met te betoonen dat de arbeid niet alleen de maat of de oorzaak is, maar het wezen zelf van de waarde. Wij weten dat reeds Ricardo zoo dacht, maar op nog eenigszins weifelende wijze. Met Marx wordt deze meening duidelijk bevestigd. Hij betwist voorzeker niet dat de nuttigheid de noodzakelijke voorwaarde van iedere waarde is, en zelfs de eenige die in aanmerking dient genomen te worden, wanneer er sprake is van de gebruikswaarde. Maar de nuttigheid kan de ruilwaarde niet uitleggen, vermits iedere ruil iets gemeenschappelijks, iets gelijks veronderstelt tusschen de geruilde waren. Welnu, van waar komt die eenzelvigheid? Het is voorzeker niet van de nuttigheid, vermits, integendeel, deze nuttigheid verschillend is in iedere waar en dat het juist dit verschil is dat de eenige reden van de ruil daarstelt. »

Dit gemeenschappelijk iets, gelijkaardig voor waren die nochtans alle verschillend zijn, *is de hoeveelheid arbeid die ze alle in mindere of meerdere mate bevatten.*

---

(1) Uitgever : « Librairie du Recueil Sirey », 22, rue Soufflot, Parijs, 1913 (blz. 531 en volgende).

« Als waarde beschouwd, is iedere waar slechts gekristalliseerde menschelijke arbeid. »

En haar waarde is te bepalen volgens zij min of meer van deze gemeenschappelijke arbeid inhoudt, geschat volgens het gemiddelde aantal uren die er aan besteed werden.

Dees aangenomen zijnde, beschouwen wij een arbeider, een loontrekker die hetzij gelijk welk werk verricht en tien uren per dag arbeidt. Welke zal de ruilwaarde van de voortbrengst van zijn arbeid zijn? Zij zal zijn: tien uren, wat hij ook voortgebracht zal hebben: schoenen, laken, kolen, om het even. En vermits, steunend op het loonkontrakt, de patroon — de kapitalist, zooals Marx hem steeds noemt — voor zichzelf het eigendom van de arbeidsvoortbrengst bewaart, zal hij het voortgebrachte verkoopen aan zijn waarde, zijnde tien uren.

Maar wat geeft hij aan den arbeider? Zijn loon, zonder meer. Welnu, wat vertegenwoordigt dat loon? Het loonstelsel bestaat hierin dat de kapitalist de arbeidskracht (*Arbeitskraft*) van den arbeider koopt om er, naar zijn goeddunken, over te beschikken. Aan welke prijs betaalt hij ze? Aan haar juiste waarde. En deze waarde wordt bepaald door dezelfde wet die al de ruilwaarden beheerscht en die wij komen uit te drukken. De arbeidskracht, de handenarbeid, is een waar zooals een andere en haar waarde wordt insge-

lijks bepaald door het aantal arbeidsuren die noodig zijn om haar voort te brengen.

« De hoeveelheid arbeid die noodig is om arbeidskracht voort te brengen », — ziehier iets dat, op 't eerste zicht, eenigszins onthutsend schijnt. Het is het punt dat het moeilijkst is om vatten, voor degenen die zich in de marxistische leer willen laten inwijden; nochtans is het het voornaamste punt, want alles draait er omheen als om een as. Er is echter geen geheim aan verbonden. Laten wij veronderstellen dat het hier, in plaats van de arbeid van een werkman, de arbeid van een machien geldt; geen enkel ingenieur zal het zonderling vinden indien hem gevraagd wordt hoeveel een paardenkracht kost. Hij zal u antwoorden, volgens het geval, dat zij 1 of 2 kilos kolen per uur, 8 of 10 kilos per dag kost; en daar de waarde van deze kolen zelf niets anders voorstelt dan een zekere hoeveelheid mijnwerkersarbeid, is er niets gemakkelijker dan deze te schatten, indien men wil, als arbeid. Welnu, onder het loonstelsel is de arbeider slechts een machien, en het werk van de een verschilt in niets, voor wat de waarde betreft, met het werk van de andere. Een uur of een dag menschelijke arbeid kost de noodige hoeveelheid gebruikslichamen om een arbeider, gedurende een uur of een dag, in staat van voortbrengst te behouden. Iedere patroon die arbeiders gebruikt die in natura betaald worden, wat nog voorvalt in het landbouwbedrijf, zal deze berekening wel

kunnen maken; welnu, het blijft hetzelfde wanneer het loon in geld uitbetaald wordt; het gegeven geld stelt niets anders voor dan de prijs van bovengemelde gebruikslichamen.

Laten we nu een stap verder gaan. De waarde der gebruikslichamen die noodig blijken om een zekere arbeid te onderhouden is nooit gelijk aan de waarde van wat diezelfde arbeid heeft voortgebracht. In het gegeven voorbeeld zal die waarde niet gelijk zijn aan tien uren, laten we zeggen vijf uren, misschien minder. De menschelijke arbeid, in gewone omstandigheden, laat altijd een te veel der voortgebrachte waarde op de gebruikte waarde.

Wel, wij naderen de knoop van het betoog. Ziehier « het geheim der kapitalistische voortbrengst ontsluierd! » Inderdaad, merk op dat de door den arbeid voortgebrachte waarde door den kapitalist ontvangen wordt bij het verkoopen der voortbrengst, terwijl de door den arbeid verbruikte waarde degene is die den arbeider ontvangt als loon: daaruit volgt noodzakelijkerwijze dat geheel het verschil tusschen beide in de handen blijft van de kapitalisten. Terwijl de kapitalist de voortbrengst verkoopt aan tien uren arbeid, geeft hij aan den arbeider slechts de evenwaarde van vijf uren arbeid, en hij behoudt het overschot. Het is aan dat overschot dat Marx de befaamd geworden benaming geeft van meerwaarde (*Mehrwerth*).

Hieruit volgt dus dat, in feite, de kapitalist de tien

uren arbeid van de werkman opstrijkt en er hem slechts vijf betaalt; in andere woorden, de arbeider levert aan de kapitalist vijf uren arbeid gratis. Gedurende de vijf eerste uren brengt hij de evenwaarde van zijn loon voort, maar te beginnen van het vijfde uur werkt hij voor niet. Dit overschot van nietbetaalde werkuren, die de meerwaarde voortbrengen, wordt door Marx meerarbeid genoemd: daarmee bedoelt hij een overtollige arbeid waarbij de arbeider niet de minste winst heeft, een nuttelooze overlast die slechts de rijkdom van de kapitalist vergroot.

Het is natuurlijk in het belang van de kapitalist de meerwaarde, die zijn winst daarstelt, zooveel mogelijk te vergrooten. Daarin slaagt hij bij middel van een reeks handelwijzen wier ontleding een der eigenaardigste onderdeelen der marxistische leer daarstellen; men kan ze in twee hoofdpunten samenvatten:

a) De duur van den arbeidsdag zooveel mogelijk verlengen om het aantal uren meerarbeid te vergrooten. Indien de patroon er in slaagt de arbeidsdag te verlengen tot twaalf uren, bij voorbeeld, dan zal zijn meerwaarde gelijk zijn aan zeven uren in plaats van vijf. En dat is het juist wat alle fabrikanten volijverig deden, tot onlangs de wetten, die de duur van den arbeidsdag beperken, deze eerste bron van meerwaarde kwamen opdrogen (alleen daar waar zij toepasselijk zijn).

b) Het aantal uren verminderen die de wedervoort-

brengst daarstellen van de gebruikslichamen die de arbeider noodig heeft. Kan de patroon ze herleiden tot drie in plaats van vijf, dan is het duidelijk dat hij door deze handelwijze, ofschoon in tegenstelling met de voorafgaande, zijn meerwaarde ook zal doen stijgen van vijf tot zeven uren. Welnu, deze vermindering geschiedt van zelf door het enkele gevolg van alle verbeteringen die op het gebied der nijverheid ingevoerd worden of door de stichting van welke ondernemingen ook die voor doel hebben de levensduurte te bestrijden, bij voorbeeld de koöperatieve verbruiksmaatschappijen. Maar de kapitalist, van zijn kant, kan naar hetzelfde doel stuwen, namelijk door het openen van zoogezegd liefdadige instellingen of door het bezigen van vrouwen en kinderen, die voor hun onderhoud een mindere hoeveelheid gebruikslichamen noodig hebben dan volwassen arbeiders. Het is alweer wat de fabrikanten zich gehaast hebben te doen; daardoor werd de vrouwen- en kinderarbeid zoo algemeen, dat aan den man niets anders overbleef dan te huis te blijven en voor het eten te zorgen, tot op de dag dat de wetten die de vrouwen- en kinderarbeid verbieden of regelen deze taktiek der patroons kwamen verijdelen.

2° *De koncentratiewet. — De verarming der massa's. De klassestrijd. — De ineenstorting.*

De wet der zoogezegde koncentratie tracht te bewijzen, door de wel vertolkte ekonomische geschiedenis, dat het regiem waaronder wij leven, zijnde dat van de privaat-onderneming en de privaat-toeeigening, plaats maakt voor een nieuw regiem dat zal zijn het regiem van de kollektieve onderneming en van het maatschappelijk eigendom en daarom het kollektivisme zal genoemd worden. Ziehier hoe dit toegelicht wordt:

Ditmaal alweer moeten wij een heel eind achteruit kijken, tot in de XVI[e] eeuw. Toen is het tegenwoordige kapitalistische tijdperk begonnen. Tot dan toe bestond er geen kapitaal en zelfs geen kapitalist. Het kapitaal bestond slechts in den zin die de staathuishoudkundigen er aan geven, het is te zeggen onder den vorm van produktiemiddel. Maar voor de socialisten heeft het woord « kapitaal » een beteekenis die van de vorige verschilt en die, met moet het bekennen, dichter staat bij den alledaagschen zin: het kapitaal is datgene wat een rente voortbrengt, en wie rente zegt, zegt inkomsten voortgebracht niet door het werk van den kapitalist, maar door andermans werk. Welnu, onder het ambachtsregiem waren de meeste arbeiders de persoonlijke bezitters van hunne produktiemiddelen. Dan ontstonden er een reeks oorzaken die we hier niet kunnen ontleden, maar waarvan men de zeer dra-

matische uiteenzetting lezen moet in de boeken van Marx, — het openen van nieuwe verbindingswegen en bijgevolg van nieuwe wereldmarkten, dank zij de groote zeevaartontdekkingen en de oprichting der moderne Staten, het stichten van groote banken en groote kolonisatiemaatschappijen, de vorming van openbare schulden, enz., — die allen voor gevolg hadden het kapitaal op te stapelen in de handen van enkelingen en de kleine ambachtseigenaars te onteigenen.

Nochtans was dit slechts een begin. Opdat het kapitaal, in den werkelijken zin van het woord, het is te zeggen als middel om zich inkomsten aan te schaffen door andermans arbeid, zou kunnen ontstaan en uitbreiding nemen; opdat de meerarbeid en de meerwaarde die wij ontleed hebben zouden kunnen dienen tot het vormen en het onderhouden van dit kapitaal, moest de kapitalist op de arbeidsmarkt die waar te koop vinden die de wonderlijke eigenschap bezit om meerwaarde voort te brengen. Maar opdat de arbeidskracht zou kunnen gekocht worden, moest zij beschikbaar gemaakt worden, los van hare produktiemiddelen en van haar midden, ontdaan van al de banden van het kleineigendom, van de slavernij, van het ambachtsregiem. De arbeid moest vrij worden; vrij zich te verkoopen of, beter gezegd, « verplicht zich vrijwillig te verkoopen omdat de arbeider niets anders te verkoopen had ». Inderdaad, gedurende langen tijd verkocht

de ambachtsman zijn produkten aan het publiek zonder bemiddelaar, maar de dag kwam waarop hij dit niet langer doen kon en hij, in plaats van zijn produkten, zichzelf verkoopen moest.

Om het nieuwe eigendom te stichten dat zich ging grondvesten op den arbeid van den evennaasten, moest men beginnen met het primitief eigendom, dat gegrondvest was op persoonlijke arbeid, te dooden en het vervangen door het hedendaagsch proletariaat. Het is aan deze taak dat de bourgeoisie gedurende drie eeuwen werkzaam was, en de verkondiging van de Vrijheid van den Arbeid en van de Rechten van den Mensch was slechts de verkondiging van hare zegepraal. Haar werk was voleindigd; de onteigening van den ambachtsman, voortaan verstooten naar de massa van het proletariaat, was een gedane zaak!

Waarheidshalve is dit nog niet geheel volbracht, zelfs in de landen waar het kapitalisme het verst gevorderd is, maar het voltrekt zich, van lieverlede, en wel door de volgende oorzaken:

a) Door de voortdurende ontwikkeling der groote produktie, hetzij onder den vorm van machinisme, hetzij onder den vorm van organisaties voor Marx nog onbekend, maar die zijn voorspellingen bevestigen, zooals de nijverheidssyndikaten en de trusts, — vooral deze laatsten, — wier socialistische beteekenis zoo groot is, vermits zij althans de middelmatige kapitalist onteigenen ten voordeele van de miljardairen. Zoo

heeft de ontwikkeling der groote produktie als keerzijde de groeiende proletariseering der massa. Zoo vermeerdert het kapitalisme tot het oneindige het aantal loontrekkers, in andere woorden, geboren vijanden van het kapitaal. « De bourgeoisie brengt vooreerst haar eigen grafdelvers voort. »

b) Door de overproduktie die werkeloosheid mede brengt en een overtollige arbeidersbevolking schept die zich steeds op de arbeidsmarkt aanbiedt, een waar « nijverheidsreserveleger » waaruit de kapitalist naar willekeur put, ellendige wrakken die onophoudelijk heen en weer geslingerd worden door de gedurige rijzing en daling der spasmodische nijverheidskrisissen.

c) Door de koncentratie van de landelijke bevolking in de steden, op haar beurt veroorzaakt door het verdwijnen van het kleineigendom, door het vervangen der bouwlanden door weilanden, enz., wat er ook toe bijdraagt om een groeiend aantal eigenaars en voortbrengers, die tot dan onafhankelijk waren, tusschen de rangen van het onteigende proletariaat te brengen.

Zoo is het dat de kapitalistische klasse geboren werd en groeide. « Zij kwam ter wereld bloed en slijk zweetend door al haar poriën. » Men ziet hoe weinig haar ware geschiedenis gelijkt op het idyllische verhaal dat ons de ekonomisten deden, als zij ons het kapitaal voorstelden als zijnde de langzaam gerijpte vrucht van persoonlijken arbeid en ontberingen, en ons het samenbestaan van twee klassen uitlegden : de kapi-

talistische en de bezoldigde, « door een avontuur dat zou plaats gegrepen hebben eenige dagen na de wereldschepping »; de goeden en de wijzen zouden den stijgenden, hoogen weg genomen hebben, de luiaards en de slechten, den dalenden, lagen weg.

Bijgevolg is het door de klassestrijd dat het kapitalistische regiem ontstaan is. En het is ook door de klassestrijd dat het aan zijn einde komen zal. En het zal eindigen juist zooals het begonnen is: « de onteigenaars zullen onteigend worden ». Hoe zal zich deze onteigening volbrengen? Karl Marx geeft geen bijzonderheden desaangaande: hij onthoudt zich van alle nuttelooze toekomstvoorspellingen en onderscheidt zich daardoor, op verheugende wijze, van vele socialistische romanschrijvers die het over het jaar 2000 hebben. Hij bepaalt zich bij het betoogen dat dezelfde wetten die het ontstaan en de evolutie van het kapitalistische regiem hebben veroorzaakt, ook zijn vernietiging zullen veroorzaken. Zij zal zich volbrengen door de onbewuste macht der gebeurtenissen: zij zal een zelfvernieling zijn. « Het kapitalistische regiem, zegt een socialist van de marxistische school (1), brengt zijn eigen verloochening voort met de onafwendbaarheid die de gedaanteverwisselingen in de natuur regeert. »

---

(1) Labriola.

En ziehier eenige der feiten die ons veropenbaren dat deze zelfvernieling op weg is zich te verwezenlijken:

a) Krisissen van overproduktie (of eerder van onderverbruik) die kroniek worden. Zij brengen het kapitalistische regiem ten onder en zijn er nochtans, op onafscheidbare wijze, aan verbonden. Inderdaad, door de voortdurende aangroei van het vast kapitaal in verhouding met het beweeglijk kapitaal (in andere woorden, door het gebruik van machienen) wat een beperking van den handenarbeid medebrengt, moet de wet der meerwaarde steeds naar vermindering neigen. Om deze daling te bestrijden, zien de kapitalisten zich verplicht de produktie steeds uit te breiden om hunne schade in te winnen op de kwantiteit.

Ten andere bevinden zich de arbeiders in de steeds grooter wordende onmogelijkheid om met hun loon de voortbrengst van hun arbeid terug te koopen, omdat zij, als loon, nooit een waarde ontvangen die gelijk is aan de produktie van hun arbeid en omdat zij, trouwens, herhaaldelijk tot werkeloosheid gedwongen zijn. Dit was, zooals wij het reeds zagen, een der geliefkoosde gedachten van Proudhon, en in dit geval schijnt de invloed van Proudhon op Marx moeilijk te ontkennen.

De kenschetsende gedachte van de marxistische theorie is dus dat iedere krisis te wijten is aan het verbreken van het evenwicht tusschen het beweeglijk

kapitaal en het vast kapitaal, omdat aan dit laatste, dat steeds grooter wordt, op een gegeven oogenblik de grondsteun ontbreken gaat, — maar dat de krisis op zichzelf, terwijl zij de ineenstorting van een deel van het vast kapitaal meesleept, aan de meerwaarde toelaat een nieuwe vlucht te nemen tot een nieuwe overdrijving der kapitalisatie bereikt is, die weer een nieuwe krisis zal veroorzaken, enz.;

b) De uitbreiding der volksarmoede, als gevolg van bovengemelde krisissen en werkeloosheid. De kapitalistische klasse « is tot regeeren onbekwaam geworden, want zij kan hare slaven niet langer de noodige gebruikstoffen verschaffen die hun toelaten de slavernij te dragen. Zij is verplicht om ze in een toestand te laten vervallen waarin zij ze voeden moet, in plaats dat zij door hen gevoed zou worden. »

c) De vermenigvuldiging der naamlooze maatschappijen. Daardoor vervliegt het persoonlijke eigendom in stukjes papier; het wordt herleid tot een titel; het wordt waarachtig, zooals de wet het zegt, naamloos. Het profijt verschijnt in al zijn naaktheid, als winstaandeel dat onafhankelijk is van allen persoonlijken arbeid en geheven wordt op den arbeid van de werklieden. De ondernemersfunktie ontdoet zich van al de eigenschappen van leiding, van initiatief, van persoonlijken arbeid, die haar bedekten en verrechtvaardigden in de individueele onderneming: zij ontbindt zich nu in twee funkties, aan den eenen kant die van groote,

woekerende aandeelhouder, aan den anderen kant die van bezoldigd beheerder.

Vanaf den dag waarop alle ondernemingen van een land onder vorm van naamlooze maatschappijen zullen zijn of, beter nog, van trusts die als de hoogste uitdrukking van de naamlooze maatschappij zijn, zullen ze rijp zijn voor de socialistische onteigening, vermits het zal voldoende zijn, door een eenvoudige schrijfakte, om al de titels die op naam der aandeelhouders opgeschreven stonden op den naam der Natie over te dragen. Men zal zelfs niet gewaar worden dat er iets veranderd is in het ekonomische raderwerk.

« Alzoo zal de onteigening der bourgeoisie veel vlotter van stapel loopen dan dit het geval was, eeuwen geleden, met de onteigening der ambachtslieden door de kapitalisten. » Want om die onteigening uit het verleden te volbrengen moest men komen tot « de onteigening der massa door eenige onrechtmatige inbezitnemers », terwijl het, in de toekomst, voldoende zijn zal, dank zij de koncentratiewet, te komen tot « de onteigening van eenige onrechtmatige bezittenden door de massa ».

. . . . . .

« De socialisten van de eerste helft der XIXe eeuw omvatten, in hun breed opgevatte menschenliefde, alle schepselen, zonder onderscheid tusschen arbeider en bourgeois, en wij zagen zelfs dat Owen, Saint-Simon, Fourier, op de rijken, op de regeerende klassen

rekenden om de toekomstmaatschappij te gronden. Gansch verschillend is het marxisme : het verstoot met hevigheid iedere verstandhouding, zelfs ieder verdrag met de bourgeoisie, niet alleen met de kapitalisten, maar ook met de intellektueelen en met « heel de opperstruktuur der lagen die de officieele maatschappij vormt » : het ware socialisme is niets anders dan het geheel der belangen van de arbeidersklasse en hun algeheele verwezenlijking is slechts mogelijk wanneer deze klasse aan het bewind komt.

» Er mag gezegd worden dat, ten allen tijde, het socialisme niets anders geweest is dan de twist van de armen tegen de rijken, maar het was op het terrein der gerechtigheid bij de verdeeling dat deze twist ontstond, en daardoor was hij zonder uitweg. Met het marxisme wordt deze strijd verheven tot een wetenschappelijke wet onder den naam van *klassestrijd,* arbeidersklasse tegen kapitalistische klasse, wat niet hetzelfde is als armen tegen rijken, want het gaat hier niet om een verschil in hoedanigheid, maar wel om een verschil in samenstelling. Klassestrijd ! Hoezeer heeft dit wachtwoord er niet toe bijgedragen om den bijval van het marxisme te verzekeren, want zelfs degenen die geen woordje snappen van de marxistische theoriën (het is te zeggen de kwasi-totaliteit van de arbeidersklasse) zullen toch deze formule niet vergeten : zij zal voldoende zijn om de hartstocht steeds wakker te houden.

» De klassestrijd is geen nieuw feit: « de geschiedenis van iedere maatschappij, tot in het hedendaagsche, is niets anders geweest dan de geschiedenis der klassestrijden ». Maar, al is het immer zoo geweest, toch zal het niet immer zoo blijven. De klassestrijd dien wij beleven, en daaruit bestaat zijne tragische belangrijkheid, zal de laatste zijn, omdat het kollektivistische regiem, « door de afschaffing der oorzaken die de vijandigheid der klassen voor gevolg hebben, tevens de klassen zelve afschaffen zal ». Laten wij, terloops, opmerken dat deze voorspelling niet ontbloot is van een stevige dozis van dat droombeeldige optimisme dat de marxisten zoo hardvochtig verwijten aan onze oude Fransche socialisten.

» Ten slotte onderscheidt zich het marxisme van de meeste voorafgaande socialistische scholen door een zeer bepaald revolutionnair karakter en zelfs, zooals wel eens gezegd wordt, door een katastrofaal karakter. Het woord zelve van « klassestrijd », dat zijn leuze is, spreekt duidelijk genoeg. Nochtans, wanneer men bedenken gaat dat dit revolutionnair hoedanigheidswoord toegepast wordt door de marxisten op de aktie der bourgeoisie zelf, zal men begrijpen dat het hier niet gansch in den werkelijken zin moet opgevat worden.

» De revolutie zal bestaan uit de uitdrijving der bezittende klasse door de arbeidersklasse, maar zulks kan best geschieden zonder guillotien en zelfs zonder straatgevechten. Het kan op vreedzame wijze gebeuren, hetzij langs politieke en wettelijke weg, indien de

arbeidersklasse de meerderheid verovert in het Parlement, een mogelijkheid die tamelijk redelijk schijnt vermits zij reeds over de verkiezingsmeerderheid beschikt, ten minste in de landen met algemeen stemrecht; hetzij langs ekonomische weg, indien de arbeidersvereenigingen er in slagen om, bij voorbeeld, alle ekonomische diensten rechtstreeks in te richten zoodat het kapitalisme, als een lege eierschaal, kan achtergelaten worden.

» Het einde, de katastrofale ineenstorting, kan ook op eene andere wijze komen, en wel zooals de marxisten haar meestal verwachten, onder den vorm van eene ekonomische krisis die het kapitalisme naar den afgrond meeslepen zal en die het noodzakelijke gevolg zijn zal van het kapitalistische regiem zelf; zoodanig dat het kapitalisme aan zijn einde komen zal door een soort zelfmoord, door zelfvernieling. »

De krisissen, zooals men ziet, spelen een zeer groote rol in de leer van Marx.

Niettemin, al sluit het marxisme niet noodzakelijkerwijze geweld in zich, toch sluit het het ook niet uit. Hij aanziet het zelfs als tamelijk waarschijnlijk, omdat de gang der evolutie misschien niet voldoende zal blijken om uit de oude maatschappelijke vormen de nieuwe te doen ontstaan, om het popje in een vlinder te veranderen.

« Het geweld is de vroedvrouw van iedere barende maatschappij. »

« Hier kan onoprechte gevoelerigheid gemist worden. Pijn en lijden zijn onmisbare veerkrachten voor de evolutie. Indien men de slavernij had kunnen afschaffen, of de lijfeigenschap, of de onteigening der ambachtslieden door de kapitalisten, enz., zoo zou men de veerkracht der evolutie verbroken hebben; er zou meer kwaad dan goed uit voortgekomen zijn.

Iedere vooruitgang sluit in zich betreurenswaardige omstandigheden, die echter onmisbaar zijn bij het bereiken van meer volmaakte vormen. Het is om deze reden dat het reformisme der menschlievende bourgeoisie, haar prediken voor sociale vrede noodlottig zouden zijn, indien zij doelmatig waren. Geen vooruitgang zonder strijd.

3° *Het historisch materialisme.*

Het begrip van het historisch materialisme (1) wordt door Gide en Rist als volgt samengevat: (de meeste marxisten hebben deze benaming vervangen door « ekonomische vertolking van de geschiedenis ». Deze verbetering in de terminologie duidt reeds eene evolutie aan die wij later nader zullen bespreken).

« Het marxisme scheidt zich van de vroegere socialistische scholen af door het feit dat het alle bekommernis om gerechtigheid en broederschap, die in de

(1) *Op. cit.*, bldz. 551 en volgende.

Fransche socialistische beweging zulke groote plaats innam, laat varen. Het komt er niet op aan te weten wat het meest rechtvaardige zijn zal maar wel wat zijn zal, — kortweg. « De theoretische beginselen der kommunisten berusten geenszins op gedachten. Zij zijn slechts de algemeene uitdrukking der gegeven feitelijke voorwaarden.

» En het is niet alleen op het ekonomisch terrein dat zij aan de feiten zulk overwegend belang toekennen: hetzelfde geldt voor alle maatschappelijke verhoudingen, zelfs voor degene van zoogezegd verheven rang, voor de politiek, de letterkunde, de kunst, de zedenleer, de godsdienst. Alle worden uitgelegd door feiten van ekonomischen aard: eerst en vooral door de feiten die betrekking hebben op de voortbrengst en, daaronder, meer in 't bijzonder nog, zij die de technische werktuigen der voortbrenging en hunne aanwending aangaan. Bij voorbeeld, het voortbrengen van het brood en, in deze voortbrengst, de achtereenvolgende etappen van den handmolen der oudheid, de watermolen der middeleeuwen, tot den stoommolen van heden, — ziehier wat de overgang bepaalt van de gezinsnijverheid naar de kapitalistische nijverheid en van deze naar de grootnijverheid, en van het regiem der slavernij, der lijfeigenschap, naar het loonstelsel, en zelfs de achtereenvolgende tijdperken der beschaving in het algemeen; ziehier wat dit alles veel duidelijker maakt dan de vooruitgang van het streven naar

vrijmaking en andere burgerlijke uitvluchten. Ziehier de ware grondvesten, de onderstruktuur waarop al het overige gebouwd is. Deze opvatting, die het terrein van de eigenlijke staathuishoudkunde verre overschrijdt en eene gansche wijsbegeerte der geschiedenis daarstelt, is beroemd geworden onder den naam van historisch materialisme.

Deze materialistische opvatting, in den vulgairen zin van het woord genomen, schijnt van het marxisme elke moreele voorbezorgdheid, elke sentimentaliteit te verwijderen en van de sociale kwestie, naar het woord van Schaeffle, een « maagkwestie » te maken. Ook werd deze opvatting slechts moeilijk door de Fransche socialisten aangenomen en hebben zij zich beijverd om haar toch een zekere aureool te geven.

» Maar de zuivere marxisten beweren dat deze verbeteringen overbodig zijn en het bewijs leveren van een totale onbekwaamheid om het materialisme te begrijpen; want, in zijn juiste zin beschouwd, het is te zeggen in den diepst mogelijken zin, zooals men trouwens gansch de marxistische leer beschouwen moet, sluit het historisch materialisme geenszins het idealisme uit: het sluit alleen de ideologie uit, wat zeer verschillend is. Het wil niet dat de mensch zich onderwerpen zal aan de rampspoeden van zijn materieel midden: het ziet, integendeel, de evolutie in de « gestadige krachtinspanning, ofschoon deze tegengewerkt wordt, en het streven van den mensch om zich uit den

maatschappelijken toestand waarin hij zich bevindt, te verheffen ».

» Het historische materialisme zou dus, ten slotte, een soort wijsgeerige leer van het streven zijn. »

HOOFDSTUK II.

De evolutie van de marxistische leer, van de waarde, van de meerarbeid en de meerwaarde.

De theorie van de arbeidswaarde en de antisocialisten. — De theorie van de arbeidswaarde en de socialisten. — De meerarbeid. — De meerwaarde en de antisocialisten. — De meerwaarde en de socialisten.

A. — DE THEORIE VAN DE ARBEIDSWAARDE EN DE ANTISOCIALISTEN

Men kan bevestigen dat, van al de beginselen die Marx uitgedrukt heeft, het beginsel der waarde het minst heeft kunnen weerstaan aan de aktie der kritiek en aan de toets van den tijd. Er zijn nochtans nog een flink aantal zoogezegd « enge » marxisten die het niet verlaten hebben. Weliswaar beroepen zij er zich al langer hoe minder op. Onder hen zijn Hyndman, Labriola en Kautsky.

Het marxistische begrip van de waarde gemeten volgens de hoeveelheid maatschappelijke arbeid heeft

terrein verloren ten voordeele van het begrip van de waarde gegrond op de nuttigheid. De tegenstrevers van het socialisme hebben, met verwoede ijver en een des te grootere doordrijvende wilskracht de marxistische waardetheorie afgebroken, naarmate zij in haar het grondbeginsel der marxistische theoriën zagen. Zij rekenden er op dat, eens deze vernield, alle de anderen volkomen zouden ineenstorten. Men mag, van nu af, met zekerheid verklaren dat hunne hoop zich niet verwezenlijkt heeft. Wij zullen verder zien dat de neomarxisten, terwijl zij de theorie van de arbeidswaarde verlieten, geenszins het overige van de leer verloochend hebben. De antisocialisten werden in hunne hoop aangemoedigd door het hoofdzakelijk belang dat de meest overtuigde aanhangers van Marx aan het begrip hechtten. Kautsky schreef in de *Neue Zeit* (1): « Wij, marxisten, zoeken in het begrip der waarde slechts den sleutel van de kapitalistische produktie en dit begrip werkt prachtig. »

De tegenstrevers waren vlug in het ontdekken van dergelijke verklaringen die elders, door anderen, herhaald werden onder andere vormen. En zij beijverden zich om het begrip der nuttigheid als een wig in de marxistische thesis te drijven. Men moet bekennen dat zij er in slaagden om haar te ontwrichten. Het is onmogelijk om hier al de aanvallen (2) weer te geven

(1) XVII-II, 1899, blz. 69.
(2) Van de tegenstrevers van het socialisme.

waarvan de marxistische theorie het voorwerp werd. Wij zullen ons bepalen bij de aanduiding van de aanvallen die het kortst geleden plaats grepen, tusschen degenen die de aandacht der staathuishoudkundigen getrokken hebben.

Gide en Rist (1), evenals Nicholson (2) en Aftalion (3), stellen tegenover Marx de wet van aanbod en vraag, de theorie der nuttigheid. Aftalion is zeer duidelijk in zijn bevestigingen. Hij schrijft (bldz. 7): « De opzoekingen der hedendaagsche staathuishoudkunde hebben naar het bepaalde verwerpen van deze theorie der waarde (arbeid) gevoerd en hebben met groeiende bijval vastgesteld dat de waarde op de nuttigheid berust. Het stelsel van de nutswaarde komt voor als een der kostbaarste aanwinsten van de ekonomische wetenschap en zijn aanhangers worden al langer hoe talrijker.

De enge marxisten hebben gepoogd deze kritieken te weerleggen. Ziehier wat ze geantwoord hebben (4):

« Gemeten volgens de nuttigheid, kenteekent de waarde slechts verhoudingen van menschen tot dingen

(1) *Op. cit.*, blz. 540 en 558.
(2) *Op. cit.*, blz. 65 en volgende.
(3) *Les fondements du Socialisme*, uitgaaf Rivière, Parijs, 1923.
(4) *Het Kapitaal*, van Karl Marx, blz. 5 en 7, syllabus der lessen gegeven aan de Centrale voor Arbeidersopvoeding, door H. Vanderydt. Uitgaaf : Opvoedingscentrale, Brussel, 1918.
Daar het hier gaat om een objektieve uiteenzetting der marxistische theoriën, mag men niet verklaren dat de heer Vanderydt deze meening deelt.

en niet rechtstreeksche verhoudingen van menschen tot menschen. Deze wijze om de waarde te meten ontmoet men in alle maatschappelijke inrichtingen (het is een eeuwigdurende orde); het is geen maatwijze die eigen is aan de kapitalistische maatschappij (geschiedkundige orde) en die haar aanhangig is.

. . . . . .

» Hoe rekenschap gehouden, in een formule of een maat, van een faktor (het verlangen) die, ten minste tot nu toe, geen eenheidsmaat heeft? Kortom, in de veronderstelling dat het verlangen een rechtstreeksche maat kon hebben, dan zou deze faktor, wanneer men de ruilen in hun geheel beschouwt, toch steeds van een ondergeschikt belang zijn of zelfs totaal waardeloos tegenover de oorspronkelijke faktor: de gegeven arbeid. »

Maar men zal opmerken dat deze weerlegging zelf, op zeer bescheiden graad weliswaar en op bijkomende wijze, de invloed van een faktor bekent die vreemd is aan den arbeid, in het scheppen van de waarde.

B. — DE THEORIE VAN DE ARBEIDSWAARDE EN DE SOCIALISTEN

De socialisten hebben zich niet toegevender getoond dan hunne tegenstrevers, in het onderzoeken der theorie van de waarde. Wij hebben hooger reeds vermeld dat eenige zeldzame uitzonderingen voortgaan het

standpunt van Marx te steunen. Wij moeten Jaurès bij hen voegen, hoe zonderling dit ook schijnen moge. Wanneer de Fransche vereenigde socialistische partij het marxisme slechts aanvaardde mits het verwerpen van de theorie der waarde en van het historisch materialisme — behalve Guesde, Lafargue en een paar andere — verdedigt Jaurès, tot tweemaal toe, de arbeidswaardeleer (1). Deze zienswijze, in aanmerking genomen de persoon die ze uitdrukte, verdiende aangehaald te worden. Weliswaar zullen de tegenstrevers aan Jaurès alle gezag op gebied van staathuishoudkunde ontkennen. Wat er ook van zij, het oordeel van de Fransche socialistische leider wordt in verre na niet gedeeld door de groote meerderheid der socialistische theoretikers, die de marxistische opvatting hebben laten varen.

Zoo is het dat Vandervelde, die een bijzondere plaats bekleedt tusschen de vertolkers van het marxisme, door de oorspronkelijkheid van zijn zienswijze, in de meeste zijner werken vrijwillig de theorie van de arbeidswaarde schijnt over het hoofd te zien.

Bernstein, daarentegen, die er zich mede bezighoudt, neemt de Engelsch-Oostenrijksche (2) theorie

---

(1) In *L'Armée nouvelle,* reeds vermeld, blz. 382 en 383, en in *Pages choisies,* uitgaaf F. Rieder & Cie, Parijs, 1922, blz. 377.

(2) Voor de theorie van Jevons, zie Nicholson, reeds vermeld, blz. 65 en volgende.

(Jevons-Boehm) aan, naast die van Marx (1). Op bladzijde 75 spreekt Bernstein zonder terughouding over de « onklaarheden van de theorie der waarde » en hij kent haar slechts de waarde toe van een sleutel en van een ideologisch beeld. Deze laatste uitlating schijnt wel de grens aan te duiden van de evolutie der socialistische gedachten. In hun geest bestaan er, naast den arbeid, wiens rol belangrijk blijft, andere faktoren die de waarde tot stand brengen.

C. — DE MEERARBEID

Het was te verwachten dat het verminken van het beginsel natuurlijkerwijze de ineenstorting van zijn twee toevoegsels zou voor gevolg hebben: de meerarbeid en de meerwaarde.

Zulks gebeurde niet.

« De neo-marxisten beweren dat het feit van de meerarbeid en dat van de meerwaarde volkomen in kracht blijven buiten de theorie van de arbeidswaarde en dat beide meer dan voldoende bewezen zijn door het bestaan, in de maatschappij, van een klasse van menschen die leven zonder werken: het is dus zeer duidelijk dat zij alleen leven kunnen van de opbrengst van den arbeid van anderen (2). »

---

(1) *De Voorwaarden tot het Socialisme en de Taak der Sociaaldemocratie.*

(2) GIDE en RIST, reeds vermeld, blz. 558.

De ijzeren loonwet van Lassalle wordt voorzeker niet meer ingeroepen. Men heeft haar tendentieus karakter ingezien.

De mogelijkheid om er verbeteringen aan te brengen door sociale wetgeving wordt niet langer betwist. Maar het beginsel van de meerarbeid wordt haast in zijn geheel staande gehouden, zelfs door revisionnisten zooals Bernstein. Voor hem is de meerarbeid een proefondervindelijk feit, dat betoogbaar is bij onderzoek en dat geen andere afleidende bewijzen behoeft.

Men gaat dus voort met aan te nemen dat de arbeider altijd aan de kapitalist een deel arbeid gratis levert. Dit deel draagt er toe bij om de meerwaarde te scheppen die geheel en al aangeslagen wordt ten voordeele van het kapitaal. Maar twee feiten neemt men aan:

1° De inspanningen van de vereenigde arbeiders kunnen de verhouding verbeteren tusschen den betaalden arbeid en den arbeid dien zij leveren onder den vorm van meerarbeid (1). Dit is van groot belang,

---

(1) Het is haast overbodig het bewijs te leveren dat deze meening algemeen wordt aangenomen. Alleen het bestaan van beroepsorganisaties, al langer hoe talrijker en al langer hoe machtiger, zou reeds een voldoende bewijs zijn.

Niemand zou op de idee komen om te gaan beweren dat de arbeiders zich alzoo vereenigd hebben met het uitsluitelijke doel om het bestaande ekonomische regiem omver te werpen. Hun dagelijksche bedrijvigheid is gericht naar de verovering van hervormingen die onmiddellijke gevolgen hebben.

Wij zouden het oordeel van talrijke socialisten kunnen aan-

want de strijd tusschen de voorstanders van sociale hervormingen en de zuivere revolutionnairen onder-

---

halen. Wij zullen ons echter beperken bij dat van een marxist en dat van een revisionnist.

In een studie over de syndikale neutraliteit, waarin hij de Amerikaansche loonen met de Europeesche vergeleek, schreef de Brouckère *(Propositions et projets de resolution avec rapports explicatifs présentés au Congrès socialiste international de Stuttgart [18-24 août 1907]*, uitgaaf van het Internationaal Socialistisch Bureau, blz. 38) :

« Ieder loon kan in twee deelen ontleed worden : het eerste, dat veruit het grootste is, bevat wat voor den arbeider onmisbaar is om zijn arbeidskracht te herstellen : laten wij het noemen, de produktswaarde van den arbeid. Het tweede bestaat uit wat overblijft wanneer de proletariër zijn onderhoud verzekerd heeft, als zwoegmachine : het zal de winst daarstellen van het proletarische bestaan, dat wat zal kunnen gebruikt worden om te leven, en niet alleenlijk om het leven te onderhouden. De betere of minder goede levensstandaard van den arbeider kan geschat worden volgens de waarde van dit tweede deel. Het spreekt ook van zelf dat, hoe grooter dit deel zal zijn, hoe grooter ook het percent zijn zal van het loon dat niet opgeslorpt is door de onkosten voor voeding, woonst en kleeding. Deze twee hoeveelheden versmelten zich niet, maar hebben klaarblijkelijk een onderling verband. Engel, reeds, meer dan een halve eeuw geleden, gaf het beschikbare percent aan als een zekere maatstaf voor de welvarendheid van een arbeidersklasse. Hij toonde aan hoe het regelmatig steeg, samen met het loon, en zijne werken hebben aan dezen regel de waarde van een wet gegeven.

» Welnu, de wet van Engel ondergaat hier een bemerkenswaardige uitzondering. Met een werkelijk loon dat ongeveer tweemaal zoo groot is als dat van een Duitschen arbeider, beschikt de Amerikaansche arbeider slechts over een betrekkelijk kleiner overschot en bevindt zich alzoo in een minder gunstigen toestand. Alles wat hij meer ontvangt dan zijn Duitsche kameraad, moet hij voor zichzelf gebruiken om zijn taak te kunnen voortzetten. Dit komt omdat een meer volmaakte tekniek den werkgevers toelaat den arbeid intensiever te maken, uit den arbeider te persen al wat hij geven kan aan aan-

ging den invloed van de erkenning van dit feit, zooals wij het later zien zullen.

---

dacht, wilskracht en macht ; de arbeider uit de Vereenigde Staten kan deze grootere krachtinspanning alleen volhouden, op voorwaarde dat hij anders leeft, in meer overvloed, dan zijn broeder uit Europa. Verkrijgt hij een grooter loon, dan is het slechts in de juiste verhouding tot de hoogere winst van zijn patroon. De patroon, eigenlijk, staat hem hetzelfde voordeel toe als een slimme en beraden pachter aan zijn paard of zijn koe toestaat, niets meer. Er blijft hem minder over dan den proletariër van hier, om een menschelijk bestaan te kunnen slijten. Hij heeft — en ik voeg er aan toe dat mijn persoonlijke indruk bevestigd werd door de statistieken — minder kracht en geld om zich te verstrooien en te vermaken, minder rust, minder tijd en minder vreugde. Hij heeft alleenlijk meer voedsel en meer komfort om te zetten in arbeid ten dienste van het kapitalisme. Het zou een droevig proletariaat zijn dat zulk lot zou benijden, dat als ideaal het vetgemeste varken zou nemen. »

Men zal zien, volgens dit uittreksel, dat Engel zelve de ijzeren loonswet van Lassale reeds verlaten had. Deze uiteenzetting van de Brouckère stelt insgelijks een bevestiging daar van het princiep der vermeerdering van de meerwaarde door de verbetering der teknische middelen en het verdichten van den arbeid.

Bernstein, in *De Voorwaarden tot het Socialisme en de Taak der Sociaaldemocratie,* drukt zich op nog krachtigere wijze uit over de verbeteringen die de theorie van den meerarbeid onderging :

« De theorie der waarde veronderstelt, daarbij, een volkomen vrijheid in den handel met de waar « arbeidskracht », zoodat iedere vermindering op de kosten van deze waar (het is te zeggen, op de bestaansmiddelen van den arbeider) terzelfder tijd een vermindering van haar prijs medebrengt, zijnde het loon. Welnu, voor een groot deel der arbeiders, tegenwoordig, vallen deze verminderingen veel minder vaak voor, dank zij de vakbonden, de wetten die den arbeid beschermen, de macht van de openbare meening, enz. »

Men mag deze uiteenzetting van Bernstein aanvullen door er bij te voegen dat, in de meeste landen, sedert den oorlog,

2° De kapitalisten, om de meerwaarde te vergrooten, gebruiken arbeidskracht van lage hoedanigheid (vrouwen en kinderen).

D. — DE MEERWAARDE EN DE ANTISOCIALISTEN

Aangemoedigd door den bijval die zij oogstten met hunne kritiek op de marxistische waardetheorie, hebben de antisocialisten het beginsel der meerwaarde aangevallen.

J. Shield Nicholson, in zijn boek: *The revival of Marxism* (reeds vermeld), erkent het bestaan der trusts en wijst als het doel van hun streven aan: de vergrooting der meerwaarde. Maar hij voegt er aan toe dat de alzoo geschapen meerwaarde, in hare natuur en haar oorsprong, verschilt met de meerwaarde volgens het marxistische begrip (bldz. 5); verder (bldz. 27), haalt hij de meening aan die professor Bowley uitdrukt in zijn werk: *Changes in the distribution of the national income* (1880-1913). Bowley houdt staan dat « de

---

de volkomen vrijheid in den handel met de arbeidskracht op aanzienlijke wijze beperkt werd. Deel XIII van het Verdrag van Versailles verklaart plechtig dat arbeid niet langer als een waar mag beschouwd worden. De landen die het verbond onderteekenden hebben internationale overeenkomsten opgesteld die den arbeidstijd regelen, alsook den vrouwen- en kinderarbeid. Nochtans werden deze overeenkomsten nog niet alle goedgekeurd door de wederzijdsche Parlementen. Ten andere, de stichting van werkloozenkassen of krisisfondsen die vergoedingen uitkeeren aan de onwillekeurige werkloozen, heeft den voorraad aan goedkoope arbeidskracht beperkt.

grond en het kapitaal, gedurende dit tijdperk, niet in staat waren zich een grooter deel van het nationale inkomen toe te eigenen, zooals de marxisten het lieten voorzien, maar dat zij, integendeel belangrijker diensten hebben bewezen voor een mindere vergoeding ».

Maar Nicholson moet nochtans herhaaldelijk stilzwijgend de vermeerdering der meerwaarde bekennen. Hij ziet zelfs daarin een der bepalende oorzaken der herleving van het marxisme (namelijk op bldz. 85).

E. — DE MEERWAARDE EN DE SOCIALISTEN

Tusschen die kritieken van Shield Nicholson is er een die de socialisten niet meer geheel verwerpen sedert zij de *algeheele* theorie van de arbeidswaarde verlieten; zij nemen *gedeeltelijk* aan dat de meerwaarde verschilt in haar oorsprong en in haren aard van het marxistische begrip. Zij nemen aan dat zij verschillende oorsprongen hebben kan. Maar de meesten onder hen blijven het beginsel aankleven (1).

Vandervelde, in zijn onlangs verschenen boek (2), aannemend dat het totale bedrag der geschapen meerwaarde beperkt is sedert den oorlog, door oorzaken

(1) Een Italiaan, Grazziadei, heeft wel beweerd dat wat de kapitalist als winst behoudt, niet een zekere hoeveelheid arbeid is, die door den arbeider aan het produkt gegeven wordt, maar wel een deel van dit produkt zelve.

Deze theorie, die waarschijnlijk wel wat te spitsvondig is, schijnt niet veel aanhangers gevonden te hebben.

(2) *Het na-oorlogsch Socialisme,* werk reeds vermeld.

die hij in hun bijzonderheden uitlegt (bladz. 52), bevestigt de uitbreiding van den vrouwen- en kinderarbeid (bldz. 75). Het feit is erkend geworden door een ander socialist die, voorzeker, niet van marxisme kan verdacht worden: Ramsay Macdonald, in zijn boek: *Le Socialisme et la Société* (reeds vermeld, bldz. 89 en 277) stelt, tot tweemaal toe, in de volgende woorden, het feit vast:

« Maar het gebruik der machines vergroot op aanzienlijke wijze de macht van den kapitalist op den loontrekker. Op een zekere graad wordt, door het gebruik der machines de verhouding der geschoolde arbeiders in de gemeenschap verminderd en laat aan den kapitalist toe de hulp in te roepen van de zwakkelingen en de gelegenheidsarbeiders, meestal de vrouwen en de kinderen, die de mannen vervangen en hunne loonen doen dalen. Geen gevoel, geen traditie, geen enkel maatschappelijk belang kan weerstaan aan de gebiedende wil die overweegt in de huidige ekonomische toestand, tot het gebruiken, in de fabriek, van de voordeeligste arbeidskracht — de voordeeligste voor den kapitalist. Terwijl onze tegenstrevers, bij voorbeeld, praten over de heiligheid van het familieleven, laten zij de uitbreiding van het machinisme de ekonomische grondvesten van het familieleven vernietigen. Een strenge partijganger van de zondagsche rust kan aan zichzelf wijsmaken, op afdoende wijze,

dat zijne fabrieken zeven dagen in de week werken moeten (het ekonomische « moeten » en niet het moreele « moeten »); een man, vol met mooie frazen over menschenliefde, doet gehuwde vrouwen en jonge meisjes werken met het doel het loon der mannen te doen dalen wanneer hij goedkoope arbeidskracht noodig heeft; hij zet de mannen aan de deur.

» In verschillende steden beleven wij tegenwoordig — als voorbeeld kunnen wij aanhalen die welke zich wijden aan schoen- en witgoedmakerij — een beweging die van vrouwen en meisjes de broodwinners van het gezin maken zal en van de mannen en jongens, gelegenheidsarbeiders, doch meestal landloopers. »

Deze neiging om de arbeidskracht sterk uit te buiten, met het doel de meerwaarde te vergrooten, was ook Jaurès opgevallen (1).

Eindelijk, om dit hoofdstuk te sluiten willen wij de aandacht trekken op het feit dat Marx de vermindering van de levensduurte aanhaalt, als een der middelen die door de kapitalisten gebruikt worden om de meerwaarde te vergrooten. Men moet echter bekennen dat dit middel door hen niet werd toegepast gedurende en na den oorlog. Groote ondernemingen hebben bij het loon een onbestendig deel ingelijfd, onder den vorm van vergoedingen in natura; op een gegeven oogenblik was dit stelsel zeer in voege, namelijk in Duitsch-

(1) *Armée nouvelle,* blz. 405.

land. Men zou er een bevestiging kunnen in zien van een der marxistische stellingen, een der minst belangrijke, weliswaar. Doch, al handelend in dezen zin, bekommerden de kapitalisten zich meer om het tot bedaren brengen van dreigende ontevredenheden, om het revolutionnaire gevaar te bezweren dan om hunne meerwaarde te vergrooten.

Maar indien men aandachtig het vraagstuk van de levensduurte onderzoekt, stelt men vast dat de kapitalisten, door tusschenkomst hunner banken, een beslissende invloed hadden kunnen uitoefenen op de prijzen door kredieten te weigeren aan de spekulanten. Zij hebben het niet gedaan. En zoo heeft, op dit terrein, de marxistische stelling een lichte evolutie ondergaan, en de stelling van Aftalion (1), die beweert dat de arbeider uitgebuit wordt als verbruiker en als voortbrenger, is bevestigd.

---

(1) *Les Fondements du Socialisme,* reeds vermeld.

HOOFDSTUK III.

De verarming der massa's en de koncentratie.

Het beginsel der verarming vóór den oorlog. — Het beginsel der verarming na den oorlog. — De kapitalistische koncentratie vóór den oorlog. — De kapitalistische koncentratie na den oorlog.

A. — HET BEGINSEL DER VERARMING VOOR DEN OORLOG

Wij hebben gezegd (hoofdstuk I-A.) dat Marx, in 1868, erkend had dat de politieke strijd betere levensvoorwaarden aan de arbeidersmassa's kon verschaffen. Men zou, desnoods, deze vaststelling kunnen vertolken als een voorbarige evolutie van de marxistische gedachte, ofschoon Marx, naar het schijnt, beweerde geen marxist te zijn! In ieder geval, men mocht verwachten dat de aanhangers zouden handelen naar het voorbeeld van den meester en het beginsel van de verarming met minder gestrengheid zouden handhaven. Toch schijnt dit niet het geval te zijn, zooals wij verder zien zullen.

Maar Bernstein, zonder trouwens veel belang te hechten aan de verklaringen van 1868, heeft op vinnige wijze de juistheid van het beginsel betwist. Ziehier wat hij er over zegt (1):

(1) *Op. cit.*, blz. XV van het voorwoord.

« Men mag niet zeggen dat tegenwoordig de ellende. de knechtschap en het verval vergrooten in de vooruitstrevende landen. Want de maatschappelijke reaktie, tegen de verderfelijke strekkingen van het kapitalistische regiem, heeft reeds aangevangen en belet de verwezenlijking van de uiterste gevolgen dezer strekkingen. Dit kan men aannemen zonder in iets aan de socialistische gedachte te schaden. »

Wanneer hij de gedachte der koncentratie gaat bekampen, waarover we verder spreken, gaat Bernstein opnieuw tot den aanval over en betwist hij de proletarisatie van zekere maatschappelijke lagen, deze proletarisatie zijnde door vele theoretikers vertolkt als een bevestiging van het verarmingsbeginsel.

Maar de kritieken der reformisten schijnen niet bijzonder veel invloed uitgeoefend te hebben op het oordeel der marxisten. Het is niet alleenlijk in de theoretische werken dat men, vóór den oorlog, de herhaalde bevestiging van de verarming der massa aantreft. De verslagen, door de verschillende socialistische partijen op internationale kongressen neergelegd, halen het feit aan en roepen er de aandacht op, ter wille van vraagstukken van praktischen aard en van een onbetwistbaar onmiddellijk belang.

De Zwitsersche Socialistische Partij, op het Kongres van Amsterdam, in 1904 (1), toont het grooter wor-

(1) *L'organisation socialiste et ouvrière en Europe, Amérique et Asie,* uitgaaf van het Internationaal Socialistisch Bureau, 1904, blz. 466 en 467.

dende aantal armoelijders aan, hun meer knellende afhankelijkheid, hun onzekerder bestaan en hun steeds ongelukkiger wordende toestand in verhouding *(sic)* tot de gemeenschappelijke rijkdom.

In 1907, op het Kongres van Stuttgart, bewees Louis de Brouckère (1) dat « de mogelijkheid van de Amerikaansche fabriekarbeider om zijn eigen produkt aan te koopen met een zesde verminderd is gedurende het tijdperk dat valt tusschen de twee laatste opnemingen. »

In een flink antwoord op de kritieken van Bernstein en van M. Leroy-Beaulieu, toont H.-M. Hyndman aan, met een verslag over de toestand in Indië (2), hoe de massa's op groote schaal verarmen. Dezelfde bevestiging werd tot tweemaal toe herhaald door de Russische sociaal-revolutionnairen in hun verslag op hetzelfde Kongres (3), en door de Bulgaren (4) op het Kongres van Kopenhagen.

Trouwens, Jaurès zelf stelt vast, in *L'Armée nouvelle,* dat de twee maatschappelijke klassen niet gelijk

---

(1) *Op. cit.,* blz. 37.

(2) *Propositions et Projets de résolutions au Congrès de Stuttgart,* reeds vermeld, blz. 135.

(3) *L'Internationale ouvrière et socialiste,* uitgaaf van het Internationaal Socialistisch Bureau, 1907, blz. 192 en 197.

(4) *Rapport spécial des socialistes bulgares,* uitgaaf van het Internationaal Socialistisch Bureau, 1910, blz. 1.

staan in het genieten der gemeenschappelijk verwezenlijkte vorderingen (1).

Ramsay Macdonald, op zijn beurt, schrijft (2): « Het is misschien niet letterlijk waar dat de rijken rijker worden en dat, tegelijkertijd, de armen armer worden. Het hangt af van de uitgestrektheid van het vergelijkingstijdperk; het is letterlijk waar wanneer wij de XIVe eeuw met de XIXe vergelijken; het is niet meer waar wanneer wij 1800 met 1900 vergelijken. Maar het is ontegensprekelijk dat het lot der arme klassen al langer hoe ellendiger wordt naarmate het welvaren der gegoede klassen zich scherper afteekent, en dat de hedendaagsche levensvoorwaarden al langer hoe zwaarder drukken op de nietbezittende klassen. »

M. Gide, volgens C. Van Overberg (3), erkent « dat het stijgen der loonen niet *in verhouding* is met de ontwikkeling van den algemeenen rijkdom [en dat] het inkomen van de arbeidersklasse niet in gelijke verhouding gestegen is met de algemeene rijkdom ».

Nog M. Gide « is geneigd te besluiten dat de oorzaken die de ontwikkeling der armoede voor gevolg hebben, in onze hedendaagsche maatschappij werkzamer zijn dan degene die de armoede zouden kunnen verminderen ».

---

(1) *L'Armée nouvelle,* reeds vermeld, blz. 408.

(2) Bladzijden 15 en 16 van het reeds vermelde werk.

(3) *La classe sociale,* uitgaaf O. Schepens & Co, 16, Treurenbergstraat, Brussel, 1905, blz. 93 en 97.

Ziedaar in welke mate het beginsel van de verarming der massa's voor den oorlog evolueerde. Nu zullen wij onderzoeken wat er van geworden is sedert deze gebeurtenis.

B. — HET BEGINSEL DER VERARMING NA DEN OORLOG

De oorlog, die de ekonomische voorwaarden der volkeren omvergeworpen heeft en eene nieuwe verdeeling der rijkdommen veroorzaakte niet alleen tusschen de naties, maar ook tusschen de enkelingen, moest, onvermijdelijk, de evolutie van het marxistische verarmingsbeginsel verhaasten.

De « enge » marxisten, zooals Hyndman, die reeds vóór den oorlog het beginsel in zijn geheel hadden staande gehouden, komen niet op hun oordeel terug. Voor hen, integendeel, is het verschijnsel nu nog scherper afgeteekend. Op de bladzijden 206 en 207 van zijn boek: *The Economies of Socialism,* herinnert Hyndman aan het onderzoek dat gedaan werd te Londen, tusschen 1884 en 1887, door de « Social-Democratic Federation ». De onderzoekers hadden vastgesteld dat 25 t.h. der arbeiders onvoldoende loonen trokken en in een onvermijdelijke ellende gedompeld bleven. De juistheid van deze statistieken werden betwist en naar aanleiding daarvan bekende een rijk bevrachter dat 30 t.h., en niet 25 t.h., der arbeiders-

klasse in verval leefden ten gevolge van onvoldoende loonen, overbevolking, huisvesting en ondervoeding.

Hyndman erkent dat er tusschen 1914 en 1918 een kleine vooruitgang aan te teekenen viel. Maar hij voegt er aan toe dat deze zich niet staande wist te houden en dat, sedert dien datum, de Engelsche arbeiders opnieuw daalden tot het levenspeil dat ze kenden vóór de vijandelijkheden. En hij legt er de nadruk op om tegelijkertijd de waarheid te bewijzen van het beginsel der verarming en der koncentratie. Hij steunt zich hiervoor op het feit dat de ekonomische krizissen, volgens hem, langer en langer duren en zich in steeds korter wordende tijdsruimten herhalen, terwijl ze een steeds grooter wordend aantal kleine kapitalisten vernietigen en in het proletariaat werpen (1).

Het programma der Duitsche socialisten, dat herzien werd te Görlitz, op 23 September 1921, verklaart dat « talrijke kleine en middelmatige eigenaars, geestesarbeiders, ambtenaren, bedienden, schrijvers en onderwijzers tot proletarische levensvoorwaarden gedwongen werden ».

Andere Duitschers hebben het feit erkend. Zoo deed het Rathenau, in zijn boek *La Triple Révolution* (2).

Meneau (3) deelt insgelijks deze meening. Cail-

(1) Bladzijden 215 en 221 van hetzelfde werk.

(2) WALTHER RATHENAU. *La Triple Révolution,* uitgaaf « Aux Editions du Rhin », Parijs-Bazel, 1921, blz. 6.

(3) *Revue économique internationale,* Januari 1922.

laux (1) trekt de aandacht op de proletarisatie der kleine Bretoensche pachters.

Het oordeel dezer menschen, die alles behalve marxisten zijn, had de volgelingen van Marx moeten aanmoedigen.

Vandervelde is niet zoo absoluut. In zijn laatste werk (2) onderzoekt hij het vraagstuk op zeer grondige wijze. Hij begint eerst met een *algemeene* verarming aan te stippen (bldz. 26). Daarna toont hij aan dat deze verarming ongelijk verdeeld werd over de verschillende landen.

Hij beweert zelfs dat het tegenovergestelde verschijnsel zich veropenbaarde op sommige plaatsen (bldz. 30 en 31). Dán stelt hij vast dat, in zekere landen, de algemeene daling der voortbrenging de droevigste weerklank op de loonen heeft gehad. Maar toch niet overal. En zoo denkt hij dat in de Vereenigde-Staten en in België de toestand der arbeiders zich verbeterd heeft (bldz. 42 en 46). Hij beweert dat, in verschillende nijverheden van dit laatste land, deze verbetering zich voorgedaan heeft op *betrekkelijke* en *volstrekte* wijze. En hij volledigt deze aanmerkingen door de aandacht te trekken op de merkelijke groei der macht van het proletariaat, *als klasse* (3).

---

(1) *Où va la France ? Où va le monde ?* Uitgaaf « La Sirène », boulevard Malesherbes, 29, Parijs, 1922, blz. 95.

(2) *Het na-oorlogsch Socialisme*, reeds vermeld.

(3) Men kan zelfs, terloops, twee feiten aanteekenen : 1° de

Kortom, het verarmingsbeginsel heeft, volgens ons, geëvolueerd als volgt: de verarming der massa's is noch algemeen, noch gestadig, noch volstrekt. Zij is niet op gelijke voet verspreid in alle landen en, op sommige plaatsen, bestaat er zelfs verbetering. Deze twee tegenstrijdige verschijnselen verschillen zelfs in sterkte volgens de beroepen. Het gebeurt ook dat, in een gegeven geschiedkundig tijdperk, het verschijnsel zich scherper afteekent, of vertraagt, ofwel geheel stilstaat. De verarming is betrekkelijk en niet volstrekt. Zoo is, naar het schijnt, de tegenwoordige algemeene strekking, aangaande dit marxistische beginsel.

C. — DE KAPITALISTISCHE KONCENTRATIE VOOR DEN OORLOG

Het is noodzakelijk om, in hetzelfde hoofdstuk, de evolutie van het verarmingsbeginsel der massa's en het beginsel van de kapitalistische koncentratie te be-

---

groei der rijkdommen van het proletariaat *als klasse* (vermeerdering van het bezit der vakbonden, merkelijke ontwikkeling van de arbeiderskooperatieven, enz.) ; 2° de politieke macht van het proletariaat overtreft verre zijn ekonomische macht. Dit gebrek aan overeenstemming tusschen de politieke macht en de ekonomische bekwaamheid legt misschien uit waarom, al zijn in zekere landen de noodige voorwaarden tot een politieke onwenteling voorhanden, deze niet uitbreekt, omdat de leiders der beweging zich waarschijnlijk rekenschap geven van haar ongelegenheid en de noodzakelijkheid inzien om het uur te verdagen, waarop de arbeidersklasse de geschiedkundige taak volbrengen zal waartoe zij haar geroepen denken.

studeeren. Niet omdat het eerste verschijnsel noodzakelijkerwijze en mathematisch zou voortvloeien uit het tweede, zooals sommigen het beweren, maar omdat zij onderling een aantal aanrakingspunten hebben die hunne scheiding moeilijk maken.

Marx, wiens gedachte, waarschijnlijk met opzet, zeer vaag bleef op sommige plaatsen van zijn werk, was bijzonder duidelijk waar het de kapitalistische koncentratie, of de automatische onteigening, zooals wel eens gezegd wordt, gold. Anderen hadden, vóór hem, deze strekking onderlijnd (Vidal, Pecqueur, Considerant). Maar hij zou er de wetenschappelijke formule voor geven. Hij werd zeer getroffen door de feiten die de ekonomische en maatschappelijke evolutie kenmerkten, in Engeland, op het einde der XVIIIe eeuw. Zijn verblijf in dit land, dat geen klein landbouweigendom kent, legt misschien uit waarom hij zoo vlug was in het veralgemeenen van deze idee der koncentratie. Voor hem was de landbouw, zoo goed als de handel en de nijverheid, aan deze wet onderworpen.

Maar toch had hij er reeds zorg voor gedragen te doen opmerken dat de akkumulatie door twee fazen ging (1).

« Eerst doet zich, tusschen de handen van een deel der kapitalisten, een koncentratie voor van de voortbrengstmiddelen en van de middelen om den arbeid

(1) VANDERRYDT. *Op. cit.*, blz. 17.

te onderhouden. Gedurende een heele tijd groeien deze akkumulatie- en koncentratiecentra in aantal en in macht. Dan, op een zeker stadium van de ekonomische ontwikkeling, doet zich een beweging in tegenovergestelde richting voor. Nu is het niet meer de koncentratie die gelijk loopt met de akkumulatie, maar de centralisatie, het is te zeggen het samensmelten in een kleiner aantal van een grooter aantal reeds gekoncentreerde kapitalen. »

De evolutie van het beginsel dat ons bezig houdt was verschillend vóór als na den oorlog. Vóór den oorlog betwistte men zijn algemeen en volstrekt karakter. De tegenstrevers van Marx namen aan dat de koncentratie gedeeltelijk waar was in de nijverheid, twijfelachtig in de handel, en niet bestond in de landbouw. Zoo liep de algemeene lijn die door het beginsel gevolgd werd op dit tijdstip. Het past nu van dichter bij de thezissen te onderzoeken van degenen die de marxistische voorspellingen betwistten en de argumenten die aangehaald werden door degenen die ze verdedigden.

Zij werden op schitterende wijze bekrachtigd op het gebied der nijverheid, door het ontstaan der nijverheidsvakbonden en der « trusts » wier geboorte Marx niet had kunnen voorzien.

Gide en Rist (1) dringen, met reden, op het hooge

(1) *Op. cit.*, blz. 543.

socialistische belang dezer organisaties aan, vermits zij de kleine kapitalisten onteigenen ten voordeele van de groote.

Bernstein, wiens waakzame kritiek wij eens te meer terugvinden, wil de draagkracht, den aard en de belangrijkheid van het koncentratie verschijnsel verminderen.

Hier volgt een samenvatting van zijn voornaamste bezwaren:

De koncentratie in de nijverheid en de handel is een onweerlegbaar feit. Maar zij is niet zoo ver gevorderd als de leer het zegt. In de landbouw doet zich een tegenovergesteld verschijnsel voor.

De evolutie der nijverheid verraadt een oneindige ineenschakeling der ondernemingen. En zelfs, indien men een centralisatie van de *ondernemingen* aannemen kan, zoo moet men het idee van een koncentratie der rijkdommen verwerpen (1).

Het aantal der bezitters vertoont een neiging zich te vermeerderen. Dit wordt bewezen door de ontwikkeling der naamlooze maatschappijen en de vermenigvuldiging der aandeelhouders (2).

---

(1) Terloops moet hier aangestipt worden dat Bernstein, in zijn redetwisten met Rosa Luxembourg, zelfs beweert dat de groepeering der ondernemingen een weldoenden invloed kan hebben om de ekonomische krizissen te verzachten of te bezweren. *(De Voorwaarden tot het Socialisme en de Taak der Sociaaldemokratie.)*

(2) Hyndman, die natuurlijk deze gezegden bestrijdt, doet

In den handel maken de kleine winkels vooruitgang. In de landbouw is er verbrokkeling. Ziedaar de thezis van de Duitsche revisionnist.

Kautsky en Vandervelde hebben getracht de redeneering van Bernstein te weerleggen.

Vandervelde legt eerst den nadruk op het verval van het privaateigendom en het geleidelijk verdwijnen der onafhankelijke voortbrengers. Er is een min of meer snelle nadering tot de koncentratie. Deze laatste, op het gebied der nijverheid, gaat ongetwijfeld gepaard met de vermenigvuldiging der kleine ondernemingen. Maar het is de koncentratie zelf die ze in het leven roept. Het zijn kleine nijverheden, met « een plaatselijk, bijzonder, kunstvol of weelde karakter » (1) die zich nog niet tot de maatschappelijke produktievorm leenen. Zij zijn « het stof der kleine, nieuwe nijverheden die het grootkapitaal langs zijn baan doet opdwarrelen (2), het waterstof rond de waterval » (3).

Het belangrijke, volgens Vandervelde, is dat deze kleine uitbatingen slechts een voortzetting der groote zijn. Zij zijn er schatplichtig aan. Het zijn satellieten

---

opmerken dat Bernstein, in twee voordrachten die hij hield te Budapest in 1913, erkende dat dit feit zich niet noodzakelijkerwijze uitte door een meer uitgestrekte verdeeling der rijkdommen. (*The Economics of Social,* blz. 247.)

(1) VANDERVELDE. *Het collectivisme en de nijverheidsevolutie.*

(2) JAURÈS. *Armée nouvelle,* blz. 423.

(3) Idem. *Pages choisies,* blz. 391.

en zij vertegenwoordigen een weinig belangrijke massa naast het enorme blok der gecentraliseerde ondernemingen.

Wat de spaargelden der arbeiders betreft, het ware belachelijk er over te spreken.

Vandervelde neemt vervolgens aan dat op dit eerste tijdperk van centralisatie in de nijverheid een decentralisatie in den handel volgde. Doch zij was van korten duur. De groote winkels kwamen spoedig te voorschijn. Wat de menigte der makelaars en tusschenpersonen betreft, deze zijn slechts in schijn onafhankelijk. In werkelijkheid zijn zij bedienden der groote fabrieken (1).

Vandervelde, in tegenstelling met Bernstein (vóór zijn verklaringen in 1913) ziet in de vermenigvuldiging der maatschappijen op aandeelen en in de verspreiding van deze eigendomstitels onder een al langer hoe uitgebreider publiek, een wonderlijk middel om de kleine kapitalen in weinige handen samen te trekken.

Vandervelde noch Kautsky kunnen nochtans loochenen dat de koncentratie zich niet in den landbouw voordoet. Vandervelde heeft niettemin de achteruitgang aangehaald (2) van het Belgische landeigendom en de vermindering van het aantal *onafhankelijke*

---

(1) *Het Collectivisme en de Nijverheidsevolutie.*
(2) Ibid., blz. 37.

kleine landbouwarbeiders, in *alle landen*. Deze onafhankelijkheid bestaat des te minder waar de landbouwers onder de dwang staan der trusts, der fabrikanten die de landbouwvoortbrengst gebruiken als grondstof, der spoorweg- en scheepvaartmaatschappijen die de landbouwprodukten vervoeren. Het is zoo dat zij de gevolgen der koncentratie ondergaan terwijl de stukjes grond die zij bezitten nog niet aan de automatische onteigening onderworpen werden.

Bij gebreke aan het bewijs van het bestaan eener automatische onteigening in den landbouw, heeft Kautsky uitgelegd welke de ekonomische en teknische oorzaken zijn die de koncentratie in de landbouw belemmeren (1).

Volgens deze twee aanhangers van Marx was dus, vóór den oorlog, de onteigening der kleine voortbrengers door de groote nijveraars en handelaars een feit, dat door de enkele zeldzame uitzonderingen bevestigd werd.

Deze uitzonderingen zijn, ofwel overblijfsels zooals er altijd bestaan in de overgangstijdperken, ofwel plots ontstane scheppingen, die door hun aard niet geschikt zijn voor centraliseering en wier koncentratie voorbarig en ontijdig is.

Voor hen is het van het grootste belang dat het

(1) Ibid., blz. 106.

kapitalisme in het bezit blijft der voornaamste organen van de voortbrengst en den ruil (1).

De meening dezer twee marxisten is de tamelijk trouwe samenvatting van de neigingen der evolutie van het koncentratiebeginsel, hetwelk dus, vóór den oorlog, een verzwakking onderging.

Het zal ons voldoende wezen hieraan toe te voegen dat het beginsel aangenomen was met min of meer strengheid door personaliteiten als Guesde, Hyndman, Labriola, de Leon (Vereenigde-Staten), dat Jaurès er herhaaldelijk op aandringt in zijn redevoeringen en voordrachten, dat Ramsay Macdonald het geen oogenblik in twijfel trekt en dat verschillende verslagen op internationale socialistische kongressen de aandacht trekken op de automatische onteigening als zijnde een onbetwistbaar verschijnsel (2).

Ook is het belangwekkend het oordeel van Hyndman te onderlijnen, die in de koloniale uitbreiding der

---

(1) *Het Collectivisme en de Nijverheidsevolutie.*

(2) *Rapport du Parti socialdémocrate hongrois au Congrès de Copenhague,* 1910, blz. 47.

Rapport du « Socialist Party » américain, blz. 1 en 27. Socialistische Arbeidersinternationale (Kongres van Stuttgart, 1907). Uitgaaf van het Internationaal Socialistisch Bureau, Brussel, 1907.

Rapport des Partis socialistes allemands. Ibid., blz. 221 en volgende. Dit laatste verslag behelst een belangwekkende bevestiging. Het haalt aan, als een der faktoren die de koncentratie in de nijverheid zouden uitgelokt hebben, de toepassing der maatschappelijke wetten en die der beschermende tarieven.

groote moderne Staten een faktor ziet die de koncentratie merkelijk doet versnellen. De opeenstapeling der koloniale rijkdommen in de handen van eenige wereldstadkapitalisten schept werkzame centralisatiecentra.

D. — DE KAPITALISTISCHE KONCENTRATIE NA DEN OORLOG

De nieuwe verdeeling der rijkdommen, die een gevolg van den oorlog was, tastte noodzakelijkerwijze het koncentratiebeginsel aan.

De antisocialisten pogen niet langer het verschijnsel te loochenen, noch er de draagkracht van te verminderen, zelfs dan wanneer ze de besluitselen verwerpen die de staathuishoudkundigen der socialistische school er uit trekken.

In de Vereenigde Staten en in Engeland wekte de groeiende macht der trusts zoozeer de onrust der openbare opinie, dat de regeeringen zich verplicht zagen onderzoekskommissies in te stellen. Het gevolg van hunne onderzoekingen bevestigde zeer duidelijk de voorspellingen van Marx. In de Vereenigde Staten veropenbaarde het onderzoek dat deze « trusts » schier de algeheelheid der landbouwprodukten beheerschten, ofschoon het landbouweigendom er nochtans niet gekoncentreerd is. In Engeland bracht de kommissie het zelfs tot de verklaring dat de mededinging van de geld-

markt verdwenen en dat het monopool wet geworden was (1).

Wij hebben hier voorafgaand reeds de meening van Caillaux aangehaald, die beweert dat men in Bretanje een nieuwe samenstelling van het landeigendom bijwoont. Andere personaliteiten, vreemd aan het marxisme, beschrijven het verschijnsel. Nestor Tricoche spreekt erover in een artikel van de *Revue d'Economie politique* (2). Vandervelde ook (3) haalt de meening van professor Moride aan, die schrijft:

« Men moet erkennen dat het koncentratieproces dat door Marx beschreven werd, in bladzijden van een merkwaardige kracht, zich in zijn groote lijnen verwezenlijkt heeft op een zeer breede schaal. » Andere staathuishoudkundigen, zooals M. Arthur Fontaine, bestuurder aan het Ministerie voor Arbeid van Frankrijk, heeft belangrijke werken gewijd aan het onderzoek der centralisatie in de nijverheid. M. Canboue maakte er een studie van in de *Revue d'Economie politique* (4).

En eindelijk Rathenau, wiens groep gedurende langen tijd de vijand was van de geniale « centralisator » die Hugo Stinnes was, ziet in de verplichtende

(1) NICHOLSON. *Op. cit.*, blz. 91.

(2) *Les Magasins à succursales multiples et l'organisation du commerce de détail aux Etats-Unis*, Oktober 1921.

(3) *Het na-oorlogsch Socialisme*, blz. 67.

(4) *La Concentration des entreprises en France de 1914 à 1919*, Juli-Augustus 1920.

syndikalisatie der voornaamste nijverheden onder kontrool van den Staat, de eenige redding.

Deze eigenaardige meening van de gewezen Rijksminister doet eenige overwegingen ontstaan. Sommigen zien hierin misschien een herleving, onder eenigszins gewijzigde vormen, van het Staatssocialisme van Bismarck. Wat vast staat is dat de Staten, gedurende en na den oorlog, de koncentratie aangemoedigd hebben.

Gedurende de vijandelijkheden heeft het te kort aan grondstoffen de fabrieken verplicht een verbond te sluiten ten einde een rechtvaardige verdeeling daar te stellen. Het verdeelen der Staatsbestellingen gebeurde langs den weg van dergelijke organismen. Het is zoo dat men, in schier alle landen, textiel- en ijzercentralen zag ontstaan, nationale inrichtingen voor kolenverdeeling, groepeeringen van bevrachters, van graankooplieden, van maalders, enz.

Toen de Staatskontrool werd afgeschaft gingen nochtans niet alle groepeeringen te niet. Sommige onder hen, ontdaan van hun bureaukratisch keurslijf, stelden zich weer samen volgens formulen eigen aan het beroep en volhardden in den weg der koncentratie.

Het marxistische beginsel der automatische onteigening, dat vóór den oorlog merkbaar verzwakt was, kwam dus versterkt uit den oorlog.

Belangrijke tegenwerpingen worden nochtans steeds geuit. De uitbreiding van den kleinhandel is er een.

Vandervelde heeft daarop geantwoord door, met reden, de juistheid der statistieken te betwisten. De opgaven werden gedaan zonder dat men zich overtuigd had van de *werkelijke* onafhankelijkheid der ondernemingen. Zij toonen de uitbreiding der handelsondernemingen met talrijke bijhuizen, naast de groote winkels.

Het begrip werd ,niettemin, niet bevestigd in de landbouw. De marxisten trachten ook niet het te loochenen.

Sommigen, zooals Vandervelde, leggen de nadruk op de macht die de boerenbeweging verwierf in gansch Oost-Europa, beweging die een einde maakt aan het leenroerig eigendom zonder nochtans het begin van de kapitalistische landbouw in te luiden (1).

---

(1) Het spreekt vanzelf dat de agrarische hervormingen, zooals die welke toegepast werden in Roemenië en in Lettland, een verbrokkeling daarstellen. In dit laatste land werden de eigendommen der Baltische vrijheeren verdeeld in brokken van gemiddeld 22 hektaren. Er is een ander verschijnsel waaromtrent de juiste gegevens ongelukkig ontbreken : in Engeland zijn er zekere « land-lords » die, overladen met belastingen, hunne domeinen verkoopen. Het ware belangrijk de bestemming dezer eigendommen en de verminking en verbrokkeling waaraan zij onderworpen zijn, te kennen. Het blijkt dat men ook daar niet een bevestiging moet gaan zoeken van het koncentratiebeginsel.

Voegen wij hier aan toe, om deze persoonlijke opmerkingen te eindigen, dat eens de oorlog voorbij, talrijke Belgische boeren zich vrij maakten van hunne hypotheken en er zelfs in slaagden hunne eigendommen af te ronden. Tot wiens nadeel ? En in welke maat werd deze voorspoed getroffen door de krisis van 1921 ? Het is ons niet bekend. Ten slotte, de agrarische hervorming in Rusland had als praktisch gevolg het ontstaan van een klein-boereneigendom.

De marxisten hebben doen opmerken dat deze onteigening der groote grondeigenaars dikwijls gepaard ging met de vorming van boerenkoöperatieven. Vroeger, in een verslag neergelegd op een landbouwkongres (1), nam Vandervelde aan dat het persoonlijk eigendom kan overgaan in koöperatief of maatschappelijk eigendom, zonder noodzakelijkerwijze de kapitalistische faze door te moeten maken. Maar hier gaat het niet meer om koncentratie (2).

De andere, zooals Hyndman, toonen de knellende onderwerping aan waarin de landbouwers gehouden worden door de kredietinstellingen. Hij onderlijnt het samenstellen van krachtige pachterspartijen in Kanada en in de Vereenigde Staten om te kunnen ontsnappen aan de macht van het groot, gecentraliseerd kapitaal.

In samenvatting, na den oorlog toonde de evolutie van het koncentratiebeginsel een sterkere afteekening aan der waarheid van het beginsel op nijverheids- en

---

(1) *Het Collectivisme en de Nijverheidsevolutie.*

(2) De Poolsche Sociaal-demokratische Partij van Oostenrijk haalde aan, in haar verslag op het Internationaal Socialistisch Kongres te Stuttgart, in 1907, dat een evolutie in de landelijke ekonomie van Galicië het leenroerig eigendom deed vervangen door de kooperatieve voortbrengst.

In België kent men de machtige beweging der Boerenbonden, met scherp afgeteekend kooperatief karakter. Maar van uit zuiver marxistisch standpunt moet de kooperatie, die streeft naar de vermenigvuldiging van het eigendom, veroordeeld worden, vermits het marxisme zijn afschaffing beoogt. De socialistische kooperatisten antwoorden op deze tegenwerping dat de kooperatie naar de onteigening voert, dank aan het spel der bestaande ekonomische wetten.

handelsgebied. In de landbouw werd zijn juistheid nog niet bewezen, hoewel het landeigendom reeds diepgaande wijzigingen heeft ondergaan.

HOOFDSTUK IV.

De klassestrijd.

Is de klassestrijd onvermijdelijk? — Zijn de klassen op zichzelf niet verdeeld door innerlijke konflikten? — De elementen tusschen de proletariërs- en de kapitalistenklasse. — De klassegeest bij de proletariërs. — De samenwerking der klassen. — De vakbonden en de politieke aktie. — Het internationalisme en de vaderlandgedachte.

Uit den strijd tusschen de rijken en de armen, die zoo oud is als de beschaafde wereld en die slechts een aanvankelijke vorm van den klassestrijd is, heeft Marx een wetenschappelijke wet gehaald. Voor hem gaat het niet langer om een hoedanigheidsverschil, maar wel om een verschil in de samenstelling. Voor Marx is dus de maatschappij duidelijk in twee groepen verdeeld die elkaar bestrijden. En deze strijd moet, volgens hem, tot een logisch einde komen: de vernietiging van een der tegenstanders.

Dit marxistisch beginsel is misschien wel datgene hetwelk het minst betwist werd. Maar zijn vertolking heeft twisten verwekt die nog lang niet bedaard zijn en die verdeeling brachten niet alleen tusschen de

socialisten en hunne tegenstrevers, maar ook bij de marxisten onderling. Het marxistische klassen- en klassestrijd-idee heeft talrijke vraagstukken daargesteld. In hoever is deze verdeeling der maatschappij juist? Zijn er geen tusschenstaande klassen? Hebben de proletariërs het zeer duidelijke en overal gelijke besef tot een klasse te behooren wier belangen in sterke tegenstelling staan tot de belangen van een andere groep? En mogen zij, zoo zij het konflikt erkennen, met de tegenstrever samenwerken aan maatschappelijke, politieke en ekonomische taken? Bestaat er een zekere solidariteit tusschen de klassen van een zelfde land? Moet de internationale solidariteit onder de leden van een zelfde klasse niet de eenige gedragsregel zijn van allen die zich aanhangers van het marxisme noemen?

De antwoorden op deze vragen gegeven door de volgelingen van Marx (of eenvoudiger nog, door degenen die de invloed van zijn leer ondergingen) gaan ons aanduiden welke de strekkingen zijn der evolutie van het marxisme, op dit terrein.

A. — IS DE KLASSESTRIJD ONVERMIJDELIJK?

Voor de overgroote meerderheid der socialisten laat de verdeeling der maatschappij in twee vijandige groepen niet de minste twijfel. De aktie der vereenigingen die de socialisten nationaal of internationaal groepee-

ren is gegrondvest op het beginsel van de klassestrijd, dat plechtig uitgeroepen wordt in de inleidingen van alle beroeps- of politieke programma's.

Het bestaan van deze klassenoorlog werd ook door niet-socialisten erkend. M. Cyr. Van Overbergh, schrijft in zijn studie over *La Classe sociale* (1), bldz. 13:

« Zijn de kapitalistische geest en de arbeidersgeest niet oneindig veel machtiger in de moderne grootnijverheid dan de geest van beroepssolidariteit tusschen de kapitalisten en de arbeiders? De hedendaagsche maatschappelijke strijd voltrekt zich niet hoofdzakelijk tusschen de ambachten en de beroepen, maar wel, boven de beroepen heen, tusschen degenen die de produktiemiddelen bezitten en zij die er van beroofd zijn. De klassenoorlog is de oorlog tusschen de kapitalisten en de proletariërs. Dit zijn banale waarheden die opgehelderd worden door de stakingen die dagelijks voorkomen in alle beschaafde landen. »

En op bladzijde 172:

« Het moderne stelsel ontwikkelt voornamelijk twee klassen die zich, in krizistijden, min of meer vinnig om de opbrengst van het nijverheidsprodukt bestrijden: de klasse van de ondernemers-kapitalisten en de klasse van de bezoldigde proletariërs. Wie zal ont-

(1) Uitgever : Oscar Schepens & Co, 16, Treurenbergstraat, Brussel, 1905.

kennen dat beider bazis, het bezitten en het niet-bezitten van de rijkdom is? De eenen zijn eigenaars van de produktieve rijkdommen; de anderen arbeiden en trekken het loon, omdat zij van deze rijkdommen beroofd zijn: beiden trachten het grootst mogelijk deel van de opbrengst te bemachtigen.

» Deze waarneming die niet meer betwist wordt, hangt niet samen, zooals beweerd werd, met de meerwaardetheorie van Marx, noch met zijn wet der waarde. »

Maar, in tegenstelling tot de wetenschappelijke socialisten, aanziet M. Cyr. Van Overbergh de klassestrijd niet als een onvermijdelijk noodlot. Deze strijd is abnormaal en verbreekt de natuurwet (1). Hij haalt de encykliek *Rerum Novarum* aan en het oordeel van Durkheim, die dezen staat van oorlog aanziet als een pathologische staat.

Dit stelt dus een eerste en belangrijke tegenwerping daar.

Een andere personaliteit van belang, M. L. Bourgeois, van de solidaristische school, erkende in 1905, op het Kongres der Fransche radikaal-socialistische Partij, het bestaan van het verschijnsel doch betreurde het. Hij dacht dat de harmonie tusschen de maatschappelijke groepen mogelijk was.

Wij vinden dezelfde opmerking, onder een andere

(1) *La Classe sociale,* blz. 216.

vorm uitgedrukt en ditmaal bij een socialist. Ramsay Macdonald (1) verwerpt op krachtdadige wijze de biologische uitleg die Ferri trachtte te geven aan den klassestrijd. Ferri zag in den klassestrijd een belichaming van den strijd om het bestaan. Macdonald beweert dat de strijd om het bestaan zich vervolgt door de wederzijdsche koöperatie en door de organisatie van de groep. Verder (2), drukt hij zich nog duidelijker uit:

« Het syndikalisme is de beste bestaande uitdrukking van den klassenoorlog. Het syndikalisme berust op de onderstelling dat het kapitaal zal pogen den arbeid uit te buiten en dat de arbeid alles zal doen wat in zijn macht ligt om te beletten dat het kapitaal zou zegevieren. Deze onderstelling werd, tot heden toe, door de ondervinding bevestigd. De toestand die hieruit voortvloeit is de zuivere en eenvoudige erkenning van een bestaand industrieel feit. Het valt geen enkele andere tegenstelling aan dan degene die bestaat tusschen het kapitaal en de arbeid, noch andere belangenvereenigingen dan de belangen van het salariaat. Het geeft geen uitkomst, want het heeft geen enkel ideaal doel; het kan geen andere gevolgen hebben dan slaven te maken van de een of van de anderen. Dit is het ware beeld van de klassenoorlog. Meer nog, het is waarachtig de klassenoorlog. »

(1) *Op. cit.*, blz. 172.
(2) *Op. cit.*, blz. 184.

Niet minder streng is hij op bladzijde 186:

« Op welke wijze men het ook aanziet, de oproep tot klassebelang is een oproep tot persoonlijk belang. De socialistische propaganda, gevoerd als klassenoorlog, is geen aansporing tot de idealen van burgerdeugd en moraal waaraan de socialistische litteratuur zoo rijk is: « ieder voor allen en allen voor ieder »; « de gemeenschap dienen is het eenige eigendomsrecht », en zoovele anderen. Het is een oproep tot het individualisme, en zijn eenig gevolg is de menschen socialistische formules te doen aannemen zonder van hen socialisten te maken.

S. en B. Webb, in hun boek: *A Constitution for the Socialist Commonwealth of Great-Britain* (1), betreuren het verschijnsel dat nadeel berokkent aan de gemeenschap. Telzelfder tijd echter, erkennen zij dat de maatschappelijke strijd met versterkte kracht na den oorlog hernomen heeft. Zij onderlijnen tevens de houding van Lloyd George die, bijaldien hij een oproep deed voor een verbond tusschen de behoudsgezinden en de liberalen, tegen de Labour Party, tijdens de verkiezingen van 1920, zelf de verscherping der tegenstelling tusschen de klassen erkende.

Talrijke socialisten echter hebben, daarentegen, in dit voortdurende konflikt een weldoende aktiviteit

(1) Uitgaaf « The Fabian Society », 25, Tothill street, Londen, 1920.

gezien die de tegenstrevers wakker houdt en ze verplicht tot gestadige verbetering, deze verbeteringen zijnde een onbetwistbare aanwinst voor de gemeenschap.

B. — ZIJN DE KLASSEN OP ZICHZELF NIET VERDEELD DOOR INNERLIJKE KONFLIKTEN?

Een nieuwe opmerking komt spoedig naar voren. Zij die ze uiten zeggen: « Nemen wij aan dat de maatschappij in twee klassen verdeeld is. Maar is hunne tegenstelling gestadig? Is iedere klasse op zichzelf niet verdeeld door innerlijke konflikten? » En zij halen den strijd aan, in den schoot van de kapitalistische klasse, tusschen de ontleeners en de renteniers, tusschen de fabrikanten en de handelaars, tusschen de grondeigenaars en de anderen (1). Zij toonen de vijandigheid aan, in den schoot van de arbeidersklasse, tusschen de roode en de gele vakbonden, tusschen de arbeiders die bevoordeeligd zijn door betere loonen, betere arbeidsvoorwaarden en degene die ekonomisch minder voordeel genieten.

Deze opmerking vond weerklank bij zekere socialisten. Dit was het geval bij Bernstein en Ramsay Macdonald. Deze laatste deed buitengewoon duidelijk de tegenstelling uitkomen tusschen de verbruiker en de voortbrenger (2). En hij onderlijnde het feit dat de ver-

(1) GIDE. *Op. cit.*, blz. 562.
(2) *Op. cit.*, blz. 175.

bruiker en de voortbrenger dikwijls in denzelfden mensch vereenigd zijn (1).

Deze opmerking bleef niet zonder antwoord. In een verslag aan het Internationaal Socialistisch Bureau (2), in 1904, trok de Fransche socialistische partij de aandacht op het feit dat de verdeelingswijze van de eigendommen, in Frankrijk, in den schoot der bezittende klassen niet dezelfde ekonomische wedijver tot stand bracht die, in Engeland, de financiers en de grondeigenaars tegen elkaar in 't harnas joeg. Hetzelfde verslag doet opmerken dat deze vijandschap de Engelsche arbeidersklasse toeliet belangrijke ekonomische voordeelen te veroveren.

Het is van zelf sprekend dat dit laatste feit het eerste niet vernietigt. Maar wat uit het voorafgaande dient onthouden te worden is dat voor zekere socialisten, deze konflikten onder kapitalisten niet algemeen zijn en dat zij plaatselijk blijven.

Een ander antwoord werd gegeven dat, naar ons dunkt, meer waarde dan het vorige heeft: deze konflikten onder kapitalisten bestaan ongetwijfeld, maar zij hebben geen ander doel dan verwisseling van rijkdommen tusschen groepen kapitalisten; zij streven

---

(1) Deze gedachte maakte het voorwerp uit van een zeer diepgaande studie, in een hoofdstuk uit het boek van M. Aftalion : *Les Fondements du Socialisme,* reeds vermeld.

(2) *L'organisation socialiste et ouvrière en Europe, Amérique et Asie,* uitgaaf van het Internationaal Socialistisch Bureau, Brussel, 1904, blz. 372.

niet, zooals de klassestrijd die ze beheerscht, naar het afschaffen van het tegenwoordige eigendomsregiem. Daarbij herstelt de bezittende klasse haar fronteenheid zoodra ze voelt dat het beginsel van het privaateigendom bedreigd is. Welke ook de bijkomende voorvallen zijn die den strijd kenschetsen, alleen het konflikt tusschen loontrekkers en kapitalisten is van belang.

M. Van Overbergh (1) heeft geantwoord aan degenen die gewicht hechten aan de verdeeling van het proletariaat in roode en gele vakbonden:

« Een tegenwerping komt naar voren. M. Schmoller verklaart dat de Duitsche socialistische partij niet heel het Duitsche proletariaat omvat.

» Zonder twijfel, maar buiten het feit dat zij er een groot deel van omvat, dient aangeteekend te worden dat de kristene arbeiders, die de tweede grootste fraktie van het Duitsche proletariaat uitmaken, ook in den vorm van een politieke partij georganiseerd zijn. Gaat aandachtig het programma van de een en de andere na; schrabt de zinsneden die betrekking hebben op kollektivisme en op godsienst, op wat niet de essentie der klasse daarstelt; de praktische eischen, in den schoot der huidige maatschappij, zijn haast dezelfde. Beide werkzaam zijnde midden in het Duitschland van het einde der XIXe en het begin der XXe eeuw, hebben zij haast de zelfde politieke vorm aangenomen. »

(1) Werk reeds vermeld, blz. 190.

Maar de socialisten gaven hierop een ander antwoord: « Het bestaan der gele vakbonden bewijst niets tegen het beginsel van den klassestrijd, wel integendeel. Zij die deel maken van deze vereenigingen zijn ofwel overloopers ofwel omgekochten en zij nemen als zoodanig deel, aan de zijde van de kapitalisten, aan den strijd tegen de proletariërs. »

Blijft de vijandschap tusschen de bevoorrechte kategoriën van de arbeidersklasse en de lagere kategoriën.

Het feit was niet te loochenen. Doch de socialisten beweren dat deze vijandschap neiging toont te verdwijnen. Hier volgt wat L. de Brouckère desaangaande schreef (1):

« Het is een feit dat dagelijks kan opgemerkt worden dat de syndikale eischen een groeiend karakter van algemeenheid aannemen en klasse-eischen worden. Sidney en Beatrice Webb, die deze evolutie in Engeland in al haar bijzonderheden bestudeerden, toonen aan dat de beperkende regels der vakbonden steeds meer en meer wegvallen en dat de algemeene regels meer en meer worden aangenomen. Onder de eersten bevinden zich de beperking van het aantal leerjongens, de uitsluiting van zekere kategoriën van arbeiders, het verbod om zekere machines en zekere

(1) *Propositions et projets de résolutions présentés au Congrès socialiste international de Stuttgart (1907),* reeds vermeld, blz. 46-47.

werkwijzen te gebruiken, het beperken van de voortbrengst (gemaskerde vorm van sabotage). Zij vertoonen twee gemeenschappelijke karaktertrekken: de een wil aan een beperkte groep arbeiders het veilige bezit en het monopool van een bijzonder vruchtbaar of aangenaam werk verzekeren; de andere is nadeelig voor het proletariaat in zijn geheel, dat schade ondergaat door de verenging van de arbeidsmarkt of door de prijsstijging der produkten. Zij brengen dus noodzakelijkerwijze een heimelijke of openlijke strijd tusschen de proletariërs mede, voortvloeiend uit een klaarblijkelijke tegenstelling van belangen. »

Ten slotte werd nog een tweede antwoord gegeven: de geschoolde arbeiders, « bevoorrechten », in Engeland, in de Vereenigde Staten, in Zwitserland, zelfs in Frankrijk en in Duitschland, hebben, in zekere mate, strijd kunnen voeren tegen hunne minder begunstigde kameraden. Maar heden zijn zij tot de overtuiging gekomen dat hun lot solidair is met dat der minder gelukkige arbeiders, dat de aanwezigheid, onder hen, van eene reserve goedkoope arbeidskracht een gestadig gevaar daarstelt voor den toestand dien zij veroverd hebben. Zij trachten tegenwoordig hunne belangen te vereenigen met die van de proletarische massa.

C. — DE ELEMENTEN TUSSCHEN DE PROLETARIËRS- EN DE KAPITALISTENKLASSE

Wanneer Marx en Engels verklaarden dat de maatschappij in twee groote klassen verdeeld is, hebben zij het bestaan van een middenstand niet betwist. Maar volgens hen speelde deze klasse een bespottelijke rol en was geroepen spoedig te verdwijnen.

Het bestaan van een klasse tusschen de proletariërs en de kapitalisten werd door niemand bepaald geloochend. Bernstein, in zijn kritiek van het marxisme, heeft er sterk op gedrukt. Hij ging zelfs zoover te beweren (1) dat de solidariteit die de oneindige verscheidenheid der frakties van de arbeidersklasse vereenigt, niet zou weerstaan aan haar triomf over de bourgeoisie. « Zoodra de tegenwoordige bezitters en regeerders afgesteld of onteigend zijn, zullen de ongelijkaardige elementen zich spoedig rekenschap geven van de verscheidenheid hunner behoeften en hunner wederzijdsche belangen. »

Jaurès heeft deze tusschensoortige elementen goed gekenschetst (2):

« Tusschen de maatschappelijke polen zijn talrijke tusschensoortige krachten trapsgewijze verdeeld. Van de groote kapitalistische bourgeoisie tot de bescheiden

(1) *Op. cit.*, blz. 153.
(2) *Armée nouvelle*, reeds vermeld, blz. 417.

bourgeoisie en de ambachtslieden zijn er ontelbare graden. Van de proletariërs, opeengehoopt in de groote fabrieken, tot de haast zelfstandige arbeiders, dorpsmetsers of schrijnwerkers, bestaan er, niettegenstaande een zekere algemeene gemeenschappelijkheid van klasseninstinkt, ontelbare schakeeringen van gevoelens en gedachten. Er zijn, in de nijverheid, in den handel, in den landbouw, middenkategoriën die eigenlijk terzelfder tijd deel maken van de twee klassen; die, zooals de pachters, zooals de onderaannemers, zooals de zaakleiders, onder de heerschappij van het kapitaal staan en op hunne beurt de proletariërs beheerschen. Millioenen boereneigenaars staan, volgens hun graad van welstand, of, integendeel, van geldnood en miserie, volgens hun min of meer groote ekonomische onafhankelijkheid van de schuldeischers en de groote koopers, ofwel dichter bij de bourgeoisie, ofwel dichter bij het proletariaat. Maar zij versmelten niet geheel, noch met de eene, noch met de andere klasse. »

En Kautsky zelf heeft moeten erkennen dat een nieuwe middenklasse geboren wordt uit de klasse der ontwikkelden. Hij loochent ook niet dat overgeleverde vooroordeelen haar buiten het proletariaat houden. Maar hij gelooft nochtans dat zij vroeg of laat meegesleept zal zijn naar het proletariaat. Daarbij, de wetenschappelijke socialisten rekenen niet bijzonder op de

medewerking van deze achterblijvende elementen (1).

Ten slotte heeft Lenin zelf zeer duidelijk uiteengezet (2) hoe deze tusschensoortige elementen geschapen werden. De uitbreiding van het fonktionnarisme en het militarisme is, volgens hem, de voornaamste faktor die het verschijnsel veroorzaakt.

Gide en Van Overbergh gelooven dat deze middenklasse leven en gedijen kan. Volgens hen kunnen de onafhankelijke voortbrengers zich vermenigvuldigen en gedijen. De rol van deze klasse is niet ten einde. « Hij kan belangrijker zijn in de toekomst, dank aan mogelijke uitvindingen in verbinding met nieuwe vereenigingsformulen. »

Ziedaar hoe ver de evolutie van het marxistische

---

(1) In zijn verslag aan het Kongres van Stuttgart (1907), doet de Amerikaansche socialistische partij opmerken dat in de Vereenigde Staten de maatschappelijke elementen snel van de eene klasse tot de andere overgaan. De verslaggever ziet zelfs daarin de reden der zwakheid van de socialistische beweging in dit land. (*L'Internationale ouvrière et socialiste*, reeds vermeld, blz. 48 en 49.)

Daarentegen, in het verslag dat neergelegd werd in 1904, op het Internationaal Socialistisch Bureau (*Organisation socialiste et ouvrière*, werk reeds vermeld, blz. 354-355), toont de Poolsche socialistische partij aan hoe de algemeene ellende de oorzaak was dat de arbeidersklasse aanhangers vond in klassen waarvan, in de rijke landen, de leden niet tot het proletariaat behooren, maar wel tot de bourgeoisie. Het verslag haalde namelijk het geval der apothekers aan.

(2) *L'Etat et la Révolution*, uitgaaf van *L'Humanité*, 142, rue Montmartre, Parijs, 1921, blz. 43.

beginsel stond, vóór den oorlog. Maar deze gebeurtenis bracht haar op andere banen.

De stichting van vakbonden van intellektueelen, in verschillende landen, schijnt aan Kautsky gelijk te geven waar hij zegt dat de « Intelligenz » zich spoedig met de arbeidersklasse zal solidariseeren. Maar tot heden toe schijnt de aktie van deze groepeeringen eerder gelijk te geven aan M. Van Overbergh, die denkt dat deze elementen geen enkel gemeenschappelijk klassebelang hebben, doch alleenlijk beroepsbelangen (1).

De stichting van bediendenvakbonden is een ernstiger verschijnsel. Hunne houding kwam tot uiting in den zin door Kautsky aangegeven.

Wat de kleine burgerij betreft, de gebeurtenissen schijnen niet te beantwoorden aan de verwachtingen die M. Gide ten haren opzichte gekoesterd had. De staathuishoudkundigen stellen eensgezind hare ineenstorting vast in alle nijverheidslanden. De geproletariseerde kleinburgerlijke elementen weigeren nog altijd zich te beschouwen als deel makend van de arbeidersklasse, ofschoon zij verplicht waren in den loonarbeid de aanvullende inkomsten te zoeken die hen toelaten te leven.

Er zijn trouwens tamelijk talrijke gegevens die deze achteruitgang der kleinburgerij aanduiden. In België,

---

(1) *La Classe sociale,* reeds vermeld, blz. 61.

bij voorbeeld, stelt de dienst van ambachten en neringdoeners geen groeiende bedrijvigheid van deze klasse vast.

Wanneer de middenklassen, op het politiek terrein, den strijd tegen de andere klassen aangingen, verkregen zij minder dan bescheiden uitslagen, en zij hernieuwden hunne poging niet.

Maar deze achteruitgang der middenklasse gebeurde niet op dezelfde schaal in alle landen. In Duitschland teekende hij zich bijzonder scherp af.

Daarentegen deed zich een tegenovergesteld verschijnsel voor in eenige landen die, vóór den oorlog, het groot leenroerig landbouweigendom kenden. Zoo is het dat in Roemenië, in Lettland en in Rusland (in dit laatste land in praktijk, zooniet in theorie) de agrarische hervorming, die de grond aan de boeren geeft, een kleinboerenburgerij in het leven riep die echter nog geen blijken van levenskracht en macht gegeven heeft.

D. — DE KLASSEGEEST BIJ DE PROLETARIËRS

In welke maat heeft het marxistische begrip van den klassestrijd de arbeidersmassa's beïnvloed? Welke vorderingen heeft het gemaakt in den geest der arbeiders?

Alle socialistische partijen der wereld hebben de klassestrijd in hunne beginselverklaring opgenomen.

Maar naast deze zuiver politieke lichamen, zijn de arbeiders vereenigd in ekonomische- en beroepsorganisaties, koöperatieven en vakbonden, die niet altijd het wachtwoord van den klassestrijd aankleven.

De klassegeest verschilt volgens de beroepen en volgens de landen. Hij is sterk ontwikkeld bij de nijverheidsarbeiders, hij is zwak bij de bedienden en de landbouwarbeiders. Hij heeft snelle vorderingen gemaakt in kontinentaal Europa. De Angelsaksische landen bleven er langen tijd onverschillig aan, ja stonden er soms vijandig tegenover. In het algemeen, zoo men als grondslag aanneemt het aantal aangeslotenen bij het Internationaal Vakverbond van Amsterdam, dat de syndikalistische strekking vertegenwoordigt welke den klassestrijd erkent, zoo heeft hij een groote stap voorwaarts gedaan sedert den oorlog (1).

Met het oog hierop, is het noodwendig de evolutie aan te toonen die de Engelsche arbeiders vervolgden. Ieder heeft opgemerkt hoe zwak de klassegeest is die bij de Engelsche arbeidersmassa heerscht. Hyndman zelf, alhoewel hij erkent dat er een merkbare vooruitgang is, verklaart dat de Engelsche arbeiders van de laatste tien jaren in mindere mate het gevoel hebben aan een klasse te behooren die vijandig tegenover een

---

(1) Het internationaal verslag van 1907 over de syndikale beweging meldde 4,469,803 aangeslotenen. De laatste gegevens van het Internationale Vakverbond van Amsterdam spreekt over 25 millioen bijdragen betalende leden.

andere klasse staat, dan de arbeiders van het chartistisch tijdperk. Deze gedachte is, aan velen onder hen, nog zeer onaangenaam, en nochtans hebben ze herhaaldelijk de grootste armoede geleden.

Vroeger werden de belangen der Engelsche arbeidersklasse dikwijls verdedigd, in het Parlement, door personen die, in feite, deel maakten van de liberale groep. De oorzaken van dezen geestestoestand zijn breedvoerig uitgelegd. Volgens Hyndman staat de vorming, in den schoot van het proletariaat, van een aristokratie van bezoldigden die zich van het lot der minder begunstigden niets aantrekken, in verband met bovengemeld verschijnsel. Maar het staat vast dat de Engelsche bezittende klassen, met niet te ontkennen welslagen, een aanpassingspolitiek ten opzichte van de arbeidersklasse gevolgd hebben. Deze neiging werd aangeklaagd door talrijke socialisten, verontwaardigd over de onomstootbare solidariteit die de klassen in Engeland verbond en die alle elementen der natie had weten te vereenigen tot de ekonomische verovering van de wereld.

Onder een andere vorm, bestond dezelfde geestestoestand in Amerika. Louis de Brouckère heeft hem als volgt beschreven (1):

---

(1) *Rapport au Congrès International de Stuttgart (1907)*, reeds vermeld, blz. 35.

« De uitsluitende bekommering om het verkrijgen van voordeelen voor hun eigen beroep heeft de arbeiders naar de sociale vrede en de verstandhouding tusschen de klassen gebracht. Velen onder hen beschouwen de patroon als een deelgenoot met dewelke men soms eens ruzie heeft bij de afrekening, maar aan dewelke men moet trachten zooveel mogelijk geld te doen verdienen, opdat hij gewilliger hooge loonen zou betalen. En men kan de vakbondsleiders zien zetelen met de groote miljardairs, met de Carnegie's en de Hanna's, in de *National Civic Federation,* die voor doel heeft: de verbroedering van alle « goede burgers. »

Maar wanneer men in Amerika geen enkel ernstig spoor van verandering kan waarnemen, zoo is, daarentegen, in Engeland, de evolutie even klaarblijkelijk als snel. De vakbeweging heeft een ongelooflijke uitbreiding genomen. De koöperatieve beweging is op zeer beteekenisvolle wijze nader gekomen tot de syndikale en politieke organisaties der Labour Party. Deze heeft bezit genomen van de bank der officieele oppositie in het Parlement van waar uit een van haar meest gewaardeerde leiders, Mr. Philippe Snowden, in Maart 1923, een interpellatie ontwikkeld heeft « over de geschiktheid om het regiem van het kapitalistisch eigendom te vervangen door een regiem dat beter zou overeenstemmen met de belangen der kollektiviteit ».

Maar de klassegeest is tot uiting gekomen met de meest verwonderlijke kracht in de stakingen die, door hunne uitgebreidheid en hunne doeleinden een revolutionnair karakter aannamen dat niemand poogt te ontkennen. Deze bewegingen bleken van aard te zijn de meest vooraanstaande Engelsche staatslieden angst aan te jagen.

E. — DE SAMENWERKING DER KLASSEN

Heeft Marx, wanneer hij zijn klassestrijdbeginsel uitdrukte, de gedachte aan een gestadige, of kortstondige, of toevallige samenwerking van proletariërs en kapitalisten, uitgesloten? De verslagen der nationale en internationale kongressen van de socialistische beweging melden op ieder oogenblik de hartstochtelijke twisten die gevoerd werden tusschen de « onverzoenbaren » en de voorstanders van de samenwerking der klassen.

Lassalle en Schweitzer, die alle verbinding, zelfs kortstondig, met de kapitalisten verwierpen, ontbrak het niet aan navolgers. De meest schitterende onder deze waren Guesde, Hyndman, Lenin en eenige anderen. Wij zullen aanstonds zien hoever deze drie marxisten de baan der samenwerking opgingen.

Maar alle marxisten vertolkten de leer niet op zulke enge wijze. In 1900 deed Kautsky, op het Internationaal Kongres, te Parijs, een resolutie stemmen die de

mogelijkheid van een samenwerking inzag. Maar hij wenschte deze samenwerkingen niet. Hij nam aan dat zij kwamen, op voorwaarde dat zij kortstondig waren en in niets afbraak deden aan de gaafheid van het proletariaat dat terug tot zijn onafhankelijkheid moest keeren zoodra de omstandigheden het toelieten.

Maar in talrijke landen hadden de socialistische partijen deze toestemming niet afgewacht om in wederzijdsche overeenstemming met de bourgeoisie te werken, meestal op politiek terrein. De medewerking die alzoo aan de bezittende klassen verleend werd, nam oneindig veel vormen aan en doorliep verschillende graden.

En, indien in sommige landen het proletariaat geen medewerking verleende, dan was het omdat er niet om gevraagd werd, daar zijn kracht te onaanzienlijk was.

In Frankrijk stelde Jaurès, tegenover de onbuigzaamheid van Guesde, het nut van herhaalde betrekkingen met de tegenstanders. Hij zag er een weldoende uiting van de beweging in. Deze samenwerking zou, volgens hem, in niets de organische vijandschap die de twee klassen scheidt, verminderen. Hij verwierp met verontwaardiging de opvatting van Bernstein, die zoozeer den nadruk legde op de tusschenschakeeringen die de twee groepen verbinden, dat hij ze ten slotte niet meer wist te onderscheiden en ze verbond.

In 1895 verleende de Fransche socialistische partij hare medewerking aan het Kabinet Bourgeois. Zij

steunde het met haar stemmen in de Kamer en nam zijn verdediging tegenover de openbare meening.

In 1898, tijdens de krisis der Dreyfuszaak, niettegenstaande een minderheid van tegenstanders, verbond de Fransche socialistische partij zich met de vooruitstrevende republikeinen voor de verdediging der Republiek, die zij aanzag als de politieke vorm van het kollektivisme.

Later bood Waldeck-Rousseau een portefeuille aan Millerand aan. De Fransche socialistische partij verloochende Millerand maar veroordeelde het princiep der samenwerking niet (1).

De partij werd aanhoudend geteisterd door scheuringen. Maar toen de oorlog uitbrak zag men Guesde zelf een portefeuille aannemen in den schoot van het kabinet der heilige unie.

In Italië ook kwam er herhaaldelijk samenwerking tot stand; zij uitte zich onder dezelfde vormen en ontmoette dezelfde vijandschap vanwege een belangrijke minderheid. In 1901 steunt de partij het kabinet Zanardelli-Giolitti; in 1904 neemt het Kongres van Bologne een resolutie aan die tegelijk de reformistische strekking verwerpt die door Bissolati verdedigd werd en de onverzoenlijke houding van Labriola. Intusschen ondersteunt de Italiaansche socia-

(1) Hetzelfde geval greep plaats in Finland, in 1906, waar tsaar Nikolaas II een portefeuille aanbood aan den socialist J.-K. Kari, die hetzelfde lot als Millerand onderging.

listische parlementaire groep het ministerie, zelfs na de slachting van arbeiders te Berra-Ferrarese.

Toen de oorlog uitbrak was de eensgezindheid voor samenwerking niet zoo groot in Italië als in Frankrijk, en de onverzoenlijken oefenden een ontegensprekelijken invloed uit.

In België was de vraag, tot op het oogenblik van den oorlog, slechts van theoretisch belang. Maar de neiging tot voorwaardelijke samenwerking was altijd overheerschend. Vandervelde maakte deel van het oorlogskabinet zonder tegenkanting te ontmoeten in den schoot der Belgische Werkliedenpartij. Bij den wapenstilstand waren er vier socialisten die deel maakten van het koncentratieministerie. En alhoewel zij afgetreden zijn is de Partij waarschijnlijk bereid om hun een nieuw mandaat toe te vertrouwen opdat zij, in de Regeering, een minimum-programma zouden kunnen verwezenlijken.

In Duitschland, in Tsjecho-Slowakije, in Zweden, in Engeland, in Rusland na de revolutie van Oktober 1917, in Lettland, in Oostenrijk, in Polen, in de meeste Europeesche landen, hebben socialisten (en onder hen rekent men de meest beroemde volgelingen van Marx) met de kapitalistische klasse samengewerkt.

In Duitschland hebben belangrijke minderheden, zooals de onafhankelijke socialisten, bij voorbeeld, onder voorbehoud of slechts bij tusschenpoozen met de kapitalisten samengewerkt. Daarentegen, in vele

landen, zooals in Saksen of in Thuringen, hebben de kommunisten zelf deelgemaakt van koalities wier samenstelling dikwijls twijfelachtig was. Zij herinnerden zich op het gepaste oogenblik dat de schijnbare onbuigzaamheid van Marx soms toeliet dat het proletariaat « de vijanden van zijn vijanden » zou steunen.

In Thuringen, in September 1923, hebben de kommunisten zich vereenigd met de burgerlijke partijen om de socialistische regeering omver te werpen.

In Bulgarije, na de Staatsgreep Zankof, die Stamboulisky deed vallen, zond de sociaal-demokratische partij een harer leden als minister in den schoot van het kabinet.

Dit alles voor wat betreft de samenwerking op politiek terrein die, noodzakelijkerwijze, de arbeidersklasse er toe gebracht heeft om ook bij ekonomische taken samen te werken met de bourgeoisie.

Ten overstaan van de geestesgesteldheid der Engelsche arbeidersklasse is het niet verwonderlijk dat de samenwerking er ten allen tijde goedgekeurd werd. Het marxisme heeft op de arbeidersbeweging van Groot-Brittanje slechts een zeer bescheiden invloed gehad. En Hyndman, zijn meest beroemde vertegenwoordiger, was, gedurende den oorlog, de ijverigste ondersteuner van zijn regeering.

De Webb's en Ramsay Macdonald hebben de strekking naar vereeniging der krachtinspanningen van beide klassen steeds aangemoedigd. Ook waren, op het

administratief en het ekonomisch terrein, de verbindingen met het burgerlijk element zeer talrijk. De gelijktallige kommissies voor het beslechten der konflikten in de nijverheid, die nochtans volgens sommige marxisten een reuzenketterij daarstellen, werden door het proletariaat goed onthaald. Aan talrijke arbeidersleiders werden belangrijke administratieve posten toevertrouwd: zij werden tot vrederechter, koloniaal gouverneur, enz., benoemd (1).

In Rusland, waar de enge marxisten triomfeeren, heeft de gedachte van de samenwerking der klassen een evolutie ondergaan die verdient onderlijnd te worden.

Wij gaan de samenstelling van het demokratische koalitie-kabinet, onder voorzitterschap van den sociaalrevolutionnair Kerensky na de revolutie van Oktober 1917, voorbij. Lenin, Kerensky's opvolger, koesterde sedert lang onverzoenlijke meeningen ten opzichte van het klassestrijdbeginsel. Zooals wij later zien zullen is, voor hem, de Staat het orgaan van de kapitalistische onderedrukking. Zijn vernietiging, alleen, kan op automatische wijze de afschaffing der klassen medebrengen.

Vanaf het oogenblik dat hij aan het bewind kwam, legde de diktator zich toe op de algeheele toepassing

(1) Dat was het geval met Sydney Olivier, lid van de « Fabian Society », die aangeduid werd als gouverneur van Jamaïca, in 1906.

van dit programma. Men weet hoe hij schipbreuk leed. Om Rusland ekonomisch te herstellen, bevorderen de marxisten, die nu het land besturen, het sluiten van handelsverdragen met de burgerlijke Staten en van militaire bondgenootschappen met andere landen; zij doen een oproep tot medewerking aan vreemde kapitalisten om de rijkdommen van de socialistische federatieve Sovjet-Republiek van Rusland uit te baten.

Uit wat voorafgaat kunnen wij als volgt de karaktertrekken der evolutie van de idee der klassesamenwerking samenvatten: de vijandschap tegenover deze samenwerking is verzacht. De socialisten nemen er hunne toevlucht toe volgens de noodzakelijkheden. Wanneer de ekonomische welvaart of de politieke eenheid van hun land bedreigd is, keuren zij meestal de gedachte der samenwerking goed. Zoo gebeurde het, gedurende de oorlog, dat in alle oorlogvoerende landen de klassen één waren. Maar de klassestrijd herneemt met nieuwe kracht, zoodra de onrust vervlogen is.

F. — DE VAKBONDEN EN DE POLITIEKE AKTIE

Deze studie over den klassestrijd zou onvolledig zijn indien wij niet spraken over de houding der beroepsvereenigingen tegenover de politieke aktie. De verkondiging van het marxistische klassestrijdbeginsel en van het onvermijdelijke konflikt dat proletariërs en kapitalisten scheidt, bracht, in bijna ieder land, de

aktie der vakbonden op politiek terrein, langs verschillende wegen.

In Frankrijk en in Italië verkondigden de arbeidersorganisaties de ijdelheid van de politieke strijd onder een sociaal regiem waar de ploetokratie de demokratie bespottelijk maakt. Sorel (1), wiens gedachte op tamelijk juiste wijze de Fransche syndikalistische strekkingen vertolkt (hij oefende trouwens op deze laatsten een groote invloed uit), verklaart het volgende:

« Het marxisme is niet geschikt tot redeneeren over de meesters der maatschappij, met wie de utopisten zich onophoudelijk bezighielden. Men zou moeten zeggen dat het een wijsgeerige leer der fizieke kracht is en niet van het hoofd, want het heeft slechts één doel voor oogen: de arbeidersklasse doen beseffen dat gansch haar toekomst afhangt van het begrip van de klassestrijd; haar op een baan brengen waar zij, zich voorbereidend tot den strijd, de middelen vindt welke het haar mogelijk moeten maken het zonder meesters te stellen; haar tot de overtuiging brengen dat zij geene voorbeelden moet zoeken bij de bourgeoisie. Aan den anderen kant kan het marxisme zich niet versmelten met politieke partijen, hoe revolutionnair zij ook zijn mogen, omdat deze verplicht zijn te werken zooals de burgerlijke partijen, hunne houding veran-

(1) GEORGES SOREL. *Décomposition du Marxisme,* blz.60. Uitgaaf Marcel Rivière & Co, 31, rue Jacob, Parijs, 1910.

derend naarmate de noodzakelijkheden door kiesbelangen opgedrongen en, desnoods, een kompromis sluitend met andere groepen die een gelijkaardige kieskliënteel hebben, dan wanneer het marxisme onveranderlijk gehecht blijft aan het begrip eener volstrekte revolutie. »

Maar in de landen waar deze gedachten bijval genoten, hebben zich de vakbonden nochtans niet geheel kunnen afwenden van de bedrijvigheid op wetgevend gebied, in de Parlementen. Zij werden er dikwijls toe gebracht ondersteuning te geven aan deze of gene politieke groep (meestal een socialistische) die in de Kamers streed voor de verovering of de verdediging van zekere hervormingen.

In Engeland had een gansch verschillende geestestoestand gelijkaardige gevolgen. Wij hebben gezien dat de klassestrijd-idee aan den Engelschen arbeider gansch vreemd bleef. Het wachtwoord was: *No politics in the Unions*. Er bestond nochtans geen vijandschap tegenover de socialistische beweging. Zoo namen, reeds in 1896, de Trade-Unions deel aan de organisatiekosten van het Internationaal socialistisch Kongres te Londen. Maar de evolutie was traag. Eerst stichtten de Trade-Unions een Interparlementair Komiteit, waardoor zij invloed uitoefenden op de wetgeving. Dan werd het « Labour Representation Committee » gesticht en de « Labour Party ».

Op dit tijdstip is de orienteering der Engelsche

massa's nog zeer aarzelend. De klassestrijd schrikt hen af. In 1906, op het Internationaal Kongres te Stuttgart, verdedigt Bruce Glacier, van de « Independent Labour Party » een amendement (dat trouwens verworpen werd)) dat voor doel heeft, in de reglementen der Internationale, de gestrengheid van het klassestrijdbeginsel te verzachten « opdat het mogelijk zou worden, voor honderdduizenden mijnwerkers, zich bij de Labour Party aan te sluiten ». De opsteller dezer motie verklaart dat de klassestrijdformule in Engeland niet altijd goed begrepen wordt. Men begrijpt er veel beter de volgende formule: « onafhankeliike strijd der arbeidersklasse tegen het kapitalisme ». Deze spitsvondigheid werd ter zijde geschoven.

Wij hebben gezien (1) dat er, sedert de oorlog, een ware revolutie plaats gegrepen heeft in de geestesgesteldheid der Engelsche vakbonden, die zich op duidelijke wijze geörienteerd hebben naar een krachtige politieke aktie.

In de andere landen was de overgang van de algeheele neutraliteit der vakbonden naar de samengevoegde aktie met de socialistische partij veel vlugger. Schier alle landen hebben, in den beginne, onzijdige beroepsorganisaties gekend. Nu bestaat er nog steeds, haast overal, een organische onafhankelijkheid der politieke en ekonomische bewegingen, maar er zijn,

(1) Zie afdeeling E van het vorige hoofdstuk.

tusschen de verschillende organismen, zulke banden gegroeid dat een gestadige eenheid der aktie de regel is. Er bestaan wel sommige vakbonden die zich blijven afzonderen, maar er kan met zekerheid gezegd worden dat de groote massa der gesyndikeerden in Duitschland, in Holland en in België, deel neemt aan de politieke aktie.

Al langer hoe meer wordt de syndikale aktie (die eerst slechts de patroons bekampte) gericht tegen de burgerlijke Staat en heel de tegenwoordige maatschappelijke organisatie.

Deze evolutie is, klaarblijkelijk, een verovering voor het marxisme.

G. — HET INTERNATIONALISME EN DE VADERLANDGEDACHTE

De opvatting die Marx zich maakte over de klassestrijd, brengt hem tot de vermaarde zin uit het *Kommunistisch Manifest*: « De proletariërs hebben geen vaderland! »

Een klein aantal volgelingen van Marx hebben deze verklaring letterlijk opgenomen. Volgens hen moeten de klassebelangen der arbeiders vóór alle andere belangen gaan; om ze te verdedigen moeten zij zich zonder aarzelen met de arbeidersklassen van andere landen vereenigen, en er desnoods hunne burgerplichten van nationale verdediging voor terzijde laten. Men kent de ophefmakende thezissen van Hervé, dienaangaande.

Hij was nochtans geen marxist. Men kent nog beter de snelheid en de uitgestrektheid van zijn evolutie in den tegenovergestelden zin.

Lenin heeft zijn meening aangaande de nationale verdediging zeer duidelijk geuit. Hij schrijft (1):

« Het beginsel van « verdediging van het vaderland » is een verraad tegenover het proletariaat en een verrechtvaardiging van den oorlog. En aangezien de oorlog, onder de republiek zoowel als onder het koningdom, of de vijandelijke legers zich op eigen of op vreemd grondgebied bevinden, imperialistisch blijft, zoo is het beginsel van vaderlandsverdediging *in feite* slechts een medeplichtigheid met de imperialistische en veroverende bourgeoisie, een waar verraad tegenover het socialisme. »

De enge vertolking van dit marxistische beginsel werd door haast alle socialisten bestreden, zoowel door marxisten als revisionnisten. Op het Kongres van Stuttgart, in 1907, deed Bebel reeds opmerken, antwoordend aan Hervé, dat de leerlingen van Marx en Engels niet meer t'akkoord gingen met het *Kommunistisch Manifest,* en dat verschillenden onder hen een beslissende houding hadden aangenomen in Europeesche kwesties van nationaal belang.

---

(1) LENIN. *La Revolution prolétarienne et le Renégat Kautsky,* uitgaaf der *Humanité,* Parijs, 1921, blz. 80.

Jaurès (1), terwijl hij vaststelt dat de internationale solidariteit der verschillende onderdeelen eener zelfde klasse, van dag tot dag duidelijker en wezenlijker wordt, en dat dit een klaarblijkelijke richting der gebeurtenissen en der geesten daarstelt, gelooft nochtans niet dat men naar een volkomen en aanvallend internationalisme gaat en dat de landen niet het onverschillig terrein van een wereldstrijd zullen worden. Het is in ditzelfde *Armée nouvelle* dat de Fransche socialistische leider de meest welsprekende bladzijden wijdt om te bewijzen dat de proletariërs een vaderland hebben.

En wanneer wij de meening van eenige marxisten nagaan, vernemen wij van Hyndman dat het wenschelijk is « dat er een zekere solidariteit bestaat onder de arbeiders van verschillende landen. Nochtans moeten, in ieder geval, de vraagstukken in iedere Staat opgelost worden volgens de ontwikkeling door ieder land bereikt en in overeenstemming met de geschiedkundige overleveringen » (2).

Kautsky, op zijn beurt, in een artikel dat hij schreef in de *Neue Zeit,* en dat aangehaald wordt in een verslag door de Syndikale Kommissie en de Sociaaldemokratische Arbeiderspartij van Tsjecho-Slowakije gericht aan het Internationaal socialistisch Kongres

(1) JAURÈS. *Armée nouvelle,* reeds vermeld, blz. 412.
(2) H.-M. HYNDMAN. *The Evolution of Revolution,* reeds vermeld, blz. 323.

van Kopenhagen, in 1910, verklaart dat « de socialistische propaganda en organisatie uitdrukkelijk nationaal moeten zijn, alhoewel ze internationaal zijn door hun inhoud, hunne gedachten en hunne beginselen ».

Hij is niet minder duidelijk in zijn brochuur *Rosa Luxembourg et le Bolchevisme* (1). Maar, in werkelijkheid, hebben deze verklaringen van Kautsky slechts betrekking op het beginsel van de eerbied der nationaliteiten, dat altijd door de socialisten verkondigd werd (2).

Maar Vandervelde, in zijn laatste boek: *Het naoorlogsch Socialisme,* haalt de teksten van Marx zelf aan om te bewijzen dat het proletariaat voor plicht heeft naar de wapens te grijpen indien zijn land in een verdedigingsoorlog meegesleept wordt. Hij geeft als voorbeeld de twee manifesten der Internationale tijdens den oorlog van 1870, waarin een zeer duidelijke onderscheiding gemaakt wordt tusschen een offensieve en defensieve oorlog en waarin de plicht der arbeiders, in beide gevallen, duidelijk aangetoond wordt.

Wat er ook van zij, de oorlog heeft het oorspronkelijke marxistische beginsel in zijn evolutie fel beïnvloed en het is duidelijk in welken zin. In geen enkel der oorlogvoerende landen heeft de arbeidersklasse, in 1914, zich de vermaarde zin van het *Manifest* her-

(1) Brussel, « Librairie du Peuple », 6, rue d'Assaut, 1922.
(2) De Bolsjewisten hebben het verkondigd vóór hunne revolutie ; daarna hebben zij het verloochend.

innerd. En indien zij hare houding veranderde, op het eind van den oorlog, dan dient nog onderzocht te worden in welke mate de oorlogsmoeheid, eerder dan de internationale solidariteit, deze nieuwe geestestoestand in het leven heeft geroepen.

Voor wat de eigenlijke internationalistische geest betreft, moeten wij erkennen dat hij belangrijke vorderingen heeft gemaakt, niet alleen bij de arbeidersmassa's, maar ook in zeer talrijke andere middens.

Deze strekking der klassen om de landsgrenzen te overschrijden wordt dagelijks opgemerkt. M. C. Van Overbergh vraagt zich af of wij hierin een toepassing moeten zoeken van de wet der geschiedkundige uitbreiding.

Vermits deze strekking aanwezig is, is het de moeite waard te onderzoeken hoe zij evolueerde en op welke wijze zij tot uiting kwam bij de massa's die den invloed van het marxisme ondergingen.

De lezing van het verslag der internationale socialistische kongressen, de geschiedenis van de herhaaldelijke splitsingen die zich voordeden in de verschillende Internationalen, toonen aan dat, alhoewel het beginsel van Marx wordt aangenomen, zijn toepassing toch zeer veel moeilijkheid schijnt op te leveren.

Er zijn nochtans talrijke betoogingen van de solidariteit van het proletariaat der verschillende landen geweest. De Duitsche mijnwerkers uit de Ruhr werden in 1906 tijdens hunne staking gesteund door de Bel-

gische mijnwerkers die insgelijks het werk neerlegden: toen de Zweden en de Belgen de algemeene staking uitriepen voor de verovering van het Algemeen Stemrecht, werden zij ondersteund. Kortere tijd geleden kwam de internationale onderlinge hulp tot uiting bij talrijke omstandigheden: hongersnood in Oostenrijk, hongersnood in Rusland, staking der Engelsche mijnwerkers, oorlog tusschen Rusland en Polen, boycottage van Hongarije gedurende de witte terreur, Ruhrbezetting en vraagstuk van het Herstel.

Het proletariaat van een der grootste industrieele naties der wereld, de Vereenigde Staten, hield zich steeds afzijdig van de Europeesche arbeidersbeweging. Men heeft alle moeite om in zijn annalen het minste blijk van internationale solidariteit te ontdekken, buiten wat goedkoope woordenkramerij.

Eigenlijk hadden de verschillende rassen die de landverhuizing er heen voert zich moeten versmelten tot een harmonisch geheel, waarin het klassebewustzijn des te sterker zou geweest zijn, naarmate de nationaliteiten die de klassen samenstellen meer verwijderd en onafhankelijk zijn van de overleveringen en de vooroordeelen der oude landen.

Deze rasverscheidenheid wordt integendeel, samen met de mogelijkheid, voor ieder Amerikaansch burger om snel van de eene tot de andere klasse over te gaan, als een der oorzaken van de zwakheid der Amerikaansche socialistische beweging beschouwd.

Het eigenaardige van deze sympathiebetoogingen is hun gebrek aan gelijktijdigheid en de wisselvallige sterkte van aktie volgens het tijdperk en de omstandigheden. Zoo is het ons niet gegeven een voorbeeld van internationale staking te kunnen aanhalen die zou geslaagd zijn.

Het marxistische beginsel van internationalisme, dat zoo krachtdadig werd uitgedrukt, werd aangenomen onder een eerst zeer verzachte vorm. Maar het dunkt ons wel dat het tegenwoordig vorderingen maakt.

HOOFDSTUK V.

De ineenstorting.

De thezis der ineenstorting. — De algemeene revolutionnaire staking. — De openbare diensten. De sociale hervormingen. De kooperatie. — Het geweld. De vernieling van den Staat. Diktatuur of Demokratie?

In het vorige hoofdstuk hebben wij aangedrongen op de hevigheid van den geloofsstrijd die scheiding bracht in de socialistische arbeidersbeweging van marxistische essentie, toen zij het klassestrijdbeginsel vertolkte. De twisten waren noch minder vinnig, noch minder talrijk wanneer het gold de marxistische thezis der ineenstorting te vertolken. Laten wij terloops herhalen dat, volgens de ontwerper der leer, het kapitalistische regiem zal weggeseleept worden in een reus-

achtige ekonomische krizis. Maar de uitschakeling der burgerij zal ook kunnen verwezenlijkt worden door de verovering van de politieke macht of langs de ekonomische weg, indien de arbeidersvereenigingen er in slagen zich meester te maken van gansch het produktie-apparaat. Het marxisme sluit niet noodzakelijkerwijze het gebruik van geweld in zich, maar sluit het ook niet uit.

Daar Marx zooveel verschillende wegen open laat tot het bereiken van het einddoel dat hij zijn volgelingen aanduidt, is het licht begrijpelijk dat deze laatsten den weg kozen die het best beantwoordde aan hun temperament, hun midden, aan de nationale overleveringen wier invloed zij, goed- of kwaadschiks, ondergingen. De twisten over scholen en methoden waren bijzonder scherp; de strekkingen der evolutie van het marxisme volgden de meest uiteenloopende wegen. Het zal niet altijd gemakkelijk zijn, voor wie deze strekkingen bestudeert, ten overstaan van de tegenwoordige sociale, ekonomische en politieke wereldevolutie, in de wanorde der huidige gebeurtenissen, om op stipte wijze de overheerschende strooming aan te duiden. En zou hij het toch wagen, dan loopt hij gevaar om 's anderendaags gelogenstraft te worden. De gebruikte methoden worden met een verbazende snelheid verloochend, om korten tijd daarna hernomen te worden.

Zoo gebeurt het, om slechts het voorbeeld van het

geweld aan te halen, dat socialistische partijen, in zekere landen waar nooit sympathie voor gewelddadigheid tot uiting kwam, er toe gebracht worden om geweld te gebruiken, wanneer de omstandigheden hen daartoe verplichten.

Wat er ook van zij, de gedachte der katastrofale ineenstorting heeft talrijke twisten ontketend, die zich aanhoudend hernieuwden, tusschen revolutionnairen en reformisten, tusschen de partijgangers van politieke aktie en deze van direkte aktie, tusschen de vijanden van geweld, van de diktatuur, van de vernietiging van den Staat, en zij die voorstanders zijn van minder radikale methoden. Onder een andere vorm, en op een verschillend plan, is het de voortzetting van den strijd tusschen de Proudhonisten en de Blanquisten. Deze twist werd gekenteekend, vóór den oorlog, door de polemieken tusschen Jaurès en Guesde, Sorel en Vaillant, in Frankrijk; de Brouckère, Dewinne, Betrand, in België; Labriola en Bissolati, in Italië; Bernstein en zijn tegenstrevers, in Duitschland; Vliegen en Wijnkoop, in Holland. Het ware evenwel overdreven, ieder dezer personen zuiver te rangschikken onder de volgelingen van Proudhon of Blanqui, daar geen enkel hunner de verschijnselen nog beschouwt als het de twee Franschen deden; ieder brengt in de redetwist belangrijke en nieuwe gedachtenschakeeringen.

En wij moeten wel bekennen dat de onklaarheden en de veranderingen in de gedachten van Marx zelf er

ruimschoots hebben toe bijgedragen om deze twisten aan te moedigen.

In 1848, in het *Kommunistisch Manifest,* gelooft Marx aan de noodzakelijkheid eener geweldaktie. Hij verklaart zich voorstander van het schrikbewind in de *Neue Rheinische Zeitung* van 13 Januari 1849. Daarentegen, op het Kongres van Keulen in 1850, legt hii er zich op toe de ongeduldigen tot bedaren te brengen. Hij doet dit zonder omzichtigheid. In de derde uitgaaf van het *Guerre civile en France* (bldz. 38) (1), verwerpt hij het schrikbewind, dat hij aanziet als een kenmerk der revolutie van de « hoogere standen ». Engels deelt zijn meening.

Aan den vooravond der Commune oefent hij een matigende invloed uit; hij keurt de onbezonnen daden af. Maar zoodra de Commune zegeviert, verlaat hij zijne voorzichtige houding.

Heeft in 1872, op het Kongres van Den Haag, Marx de gedachte van de socialistische demokratie niet doen zegevieren over het Russische terrorisme van Bakounine?

Deze evolutie, die de dood van Marx voorafging, zou eigenlijk niet in het kader van deze studie moeten vallen; wanneer wij er op aandringen, dan is het omdat, in dezen tijd, de evolutie tot haar uiterste kan gevoerd

(1) Aangehaald door Kautsky, in *Terrorisme et Communisme*, blz. 59. Uitgaaf Jacques Povolozky & Co, 13, rue Bonaparte, Parijs, 1919.

worden, door het bestaan, in een der grootste landen van de wereld, van een regeering wier leden zich aanhangers noemen van de meest radikale strekking van het Marxisme.

A. — DE THEZIS DER INEENSTORTING

De gedachte dat de evolutie der kapitalistische maatschappij moet eindigen met een katastrofe die de nieuwe maatschappij zal aankondigen, wordt als een onherroepelijke waarheid aanvaard door de enge marxisten (Lenin, Hyndman, Guesde, enz.); toch is het denkbeeld niet eigen aan de volgelingen van Marx alleen. Sociologen en staathuishoudkundigen, die vreemd zijn aan de socialistische school, hebben de onderstelling niet geheel verworpen.

Het is waar dat zij niet gelooven dat het einde van deze gebeurtenis (de ineenstorting) tevens het begin zal daarstellen van een kollektivistisch regiem van voortbrenging en ruil. Pessimisten onder hen zagen hierin zelfs de vernietiging der beschaving. Onder de aanhangers van de thezis der ineenstorting zijn er, zooals Guesde, die meenen dat de ineenstorting niet alleen zal veroorzaakt worden door een ekonomische krisis, maar ook door een wereldoorlog.

» Die diepgaande schokken zullen van uit de losgescheurde aarde de revolutionnaire kracht doen spruiten; de grootste rampen zullen de rijkste vruchten

dragen. Die bloedige botsingen tusschen groote volkeren dragen in hun schoot de sidderingen der komende maatschappelijke oorlogen. In die oorlogen zullen de nationale organisaties van het universeel kapitalisme zich wederzijdsch kwetsen en vernietigen; alle hinderpalen die de aanloop van het revolutionnaire proletariaat belemmeren zullen neerstorten, enz. (1). »

Het lijdt geen twijfel dat het, naar de meening van Guesde, hier gaat om een sociale en niet nationale revolutie, volgend op een gewapend konflikt tusschen de volkeren.

De oorlogen hebben hem *gedeeltelijk* gelijk gegeven.

Sociale revoluties zijn losgebroken in Rusland, in Beieren, in Saksen, in Hongarije, gedurende of na den oorlog van 1914-1918. Doch enkel in het eerste dezer landen heeft men een kommunistisch regiem kunnen recht houden, ten koste van zulke diepgaande omvormingen dat het onkennelijk werd. Elders was het bestaan der kommunistische regeeringen van korten duur.

Het is ook juist dat, voor sommige landen, de oorlog een uitbreiding der demokratische instellingen voor gevolg had. Turkije, Duitschland, Oostenrijk en al de Staten voortgesproten uit het Oostenrijk-Hongaarsch rijk (met uitzondering van Hongarije) en uit het Russische Keizerrijk. Maar voor andere was het het tegen-

(1) *Jean Jaurès,* door Charles Rappoport (blz. 369). Uitgaaf « L'Emancipatrice », 3, rue de Pondichéry, Parijs, 1906.

overgestelde (Italië, Spanje, Hongarije). Deze wijzigingen hebben trouwens zeer weinig gemeens met de sociale omwenteling zooals Jules Guesde haar opvatte.

Kortom, het is niet juist te beweren dat « de nationale organisaties van het wereldkapitalisme vernietigd zijn door het konflikt ». Het was eerder het tegenovergestelde dat zich voordeed.

Een ander marxist, Martof, dacht eertijds dat, naast de ekonomische krizissen en de oorlogen, de hongersnood het teeken eener revolutie zijn zou. Het duurde niet lang of hij moest deze opvatting laten vallen.

* * *

Toch werd de gedachte der katastrofale ineenstorting niet als een onweerlegbare waarheid aangenomen door allen die de hervorming der kapitalistische maatschappij in kollektivistisch regiem nastreven. Bernstein, Jaurès en Macdonald gelooven er niet aan. En, op eenige gedachtenschakeeringen na, voor dezelfde redenen:

« Hoe meer de politieke instellingen der moderne naties zich demokratiseeren, hoe meer ook de noodzakelijkheid en de mogelijkheid der groote katastrofen verdwijnen (1).

» Een beweging naar een doelmatigere organisatie

(1) BERNSTEIN, *De Voorwaarden tot het Socialisme en de Taak der Sociaaldemocratie.*

wordt noodzakelijkerwijze voorafgegaan door meer direkte begrippen van sociale nuttigheid en van een duidelijker onderscheid van het goede en het kwade. Vermits, bij demokratie, de sociale organisatievorm rechtstreeks afhangt van de behoefte der kollektiviteit, standvastig uitgedrukt naarmate zij zich ontwikkelt en niet ingehouden totdat haar drukking onweerstaanbaar wordt, zoo zijn wij al langer hoe meer verzekerd tegen de katastrofale ineenstorting en beter gewaarborgd tegen de revolutie. De omvorming wordt organisch in hare methode. De strijd tusschen het organisme en de funktie, — tusschen de maatschappij en een klasse, — tusschen de kollektiviteit en de gevestigde belangen — vervormt zich in een aanhoudend losgeraken der deelen van een geheel, voor hetwelk het moeilijk valt een dag en een datum te bepalen, want de vervorming werd door geen enkele plotse krizis gekenschetst (1). »

Jaurès, op zijn beurt, terwijl hij aandringt op de geschiedkundige voortdurendheid der evolutie, schrijft (2):

« De demokratie, niettegenstaande onvoldoende en vervalschte inlichtingsorganen, kent ten slotte toch altijd de voornaamste feiten van het openbare leven,

(1) RAMSAY MACDONALD, *Le Socialisme et la Société,* werk reeds vermeld, blz. 104.
(2) *Armée nouvelle,* blz. 416.

en, met een zekere benadering, teekent zij de geestestoestand op. Zoo worden, eenerzijds, de bezittende klassen verwittigd van de uitgebreidheid der ontevredenheden van het volk, van de macht en de aanhoudendheid van zijn eischen, en de proletarische klassen meten de weerstandsmacht en de omvang der hinderpalen. De bourgeoisie is dus verplicht tot gepaste toegevingen en het proletariaat wordt afgeleid van de razende en ijdele opstanden. »

B. — DE ALGEMEENE REVOLUTIONNAIRE WERKSTAKING

Voortaan gaat de kloof, die de reformisten en de revolutionnairen (1) scheidt, zich steeds verbreeden. De eenen zullen de nieuwe orde voorbereiden door stilaan de gebreken te herstellen van het regiem dat zij willen hervormen; de anderen zullen het willen veranderen door een gewelddaad; deze laatste prediken het geweld en organiseeren het; de anderen, zonder het te verwerpen en er zich, zoo de omstandigheden het eischen, aan onderwerpend, bevelen het niet aan.

---

(1) Het past niet deze twee uitdrukkingen in den letterlijken zin op te nemen. De revolutionnairen zooals de reformisten trouwens, zijn onderverdeeld in een oneindig aantal afzonderlijke elementen, die verschillen door soms zeer fijne gedachtenschakeeringen. Het ware juister te zeggen : maximalisten en minimalisten.

Maar vooraleer het konflikt tusschen deze twee opvattingen uiteen te zetten en te pogen er de hoofdstrekking van te bepalen, moeten wij de belangrijke leer van het integraal revolutionnair syndikalisme aanhalen, die aan het Marxisme een nieuwe en oorspronkelijke richting gaf. Alhoewel anderen vóór en na hem dezelfde thezis verdedigden, wordt algemeen de Franschman G. Sorel aanzien als de erkende theoretikus van de nieuwe formule, die vele aanhangers vond in Frankrijk, in Italië en zelfs, in een mindere graad, in Holland.

De ontwikkeling der nieuwe leer wil samen met de intrede van anarchistische elementen in de Fransche vakbonden. Deze leerden aan de arbeiders dat zij niet te blozen hadden over gewelddaden. Zij moeten aanzien worden als normale uitingen van den klassestrijd. Het geweld, trouwens, is een weldaad. Het houdt de bourgeoisie wakker, onderhoudt haar vechtlust, verhindert haar weekworden en verplicht haar haar verdedigingsstelsel steeds te verbeteren, hetwelk de arbeidersklasse erven moet. Het vermijdt de gevaarlijke klip van het uitlokken eener revolutie op een oogenblik van ekonomisch verval. In feite « redt dit geweld de wereld van de barbaarschheid ».

Voor de arbeiders is deze revolutionnaire gymnastiek een voorbereiding tot de revolutie, die uitsluitelijk afhangt van de inrichting van een hardnekkige, groeiende en hartstochtelijke weerstand tegen de orde

der bestaande dingen. Deze opvolging van aanhoudende gevechten moet zich eens ontwikkelen tot een groote « napoleoniaansche » slag, waarbij alle saamgetrokken massa's deelnemen aan de algemeene revolutionnaire staking die de ineenstorting uitlokt en zich, in zekere zin, met haar vereenzelvigt.

Trouwens, de vereenigde industrieele arbeidersklasse, gedisciplineerd en geörganiseerd door het mekanisme zelf der kapitalistische produktie, beschikt juist over de noodige samenhang om deze taktiek uit te voeren.

Sorel ontkent de in kleinigheden schuilende onjuistheden niet die de hoofdwerken van Marx bevatten. Maar volgens hem moet alleen het geheel, welks waarheid nooit betwist werd, beschouwd worden. Zijn formule, echter, verwerpt de gedachte dat de burgerij ter dood veroordeeld is en dat haar verdwijnen slechts een kwestie van tijd is.

Deze strijdmethode verwerpt tegelijk de politieke aktie, zelfs degene die zich voordoet onder het meest revolutionnaire stempel (zooals dit het geval was met Vaillant, in Frankrijk), veroordeelt het koöperatisme, de hervormingen bekomen door wetgeving, enz.

De politieke aktie bederft het juiste begrip van den klassetrijd. De bezorgdheid der politiekers omvat niet langer alleenlijk de proletariërs; zij strekt zich uit tot alle verdrukten, alle ontevredenen. Hieruit ontstaat een verbreking van de eenheid der troepen. Het socia-

lisme moet uitsluitend arbeidsgezind zijn, moet alle kleinburgerlijke en intellektueele elementen verwerpen (1). Sorel loochent ook dat hij een navolger is van Blanqui, die verdacht is van aan politieke aktie te doen.

Wat de hervormingen betreft, zij kunnen slechts de samenvoeging van het proletariaat met de bourgeoisie veroorzaken en het er solidair mee maken. De demokratie is vol gevaren. Zij oriënteert de arbeidersbeweging naar het trade-unionisme en belet alzoo, op daadwerkelijke wijze, de vooruitgang van het socialisme.

In de praktijk wil de nieuwe leer alle funkties en werkzaamheden van den Staat aan de vakbonden overdragen. Zij wil de Staat « leeg » maken. Zij streeft naar de rechtstreeksche onteigening der teknische produktiemiddelen door de vakbonden, aan dewelke het eigendom zal toegekend worden.

Zoo is dus, in 't kort uiteengezet, de nieuwe leer. Ons blijft nu te zien hoe zij onthaald werd. Zooals wij reeds zegden, het is in Frankrijk en in Italië dat zij meest bijval genoot.

Het Fransche syndikalisme hield zich steeds zorg-

---

(1) Deze gedachte werd letterlijk toegepast door de IIIe Internationale van Moskou, wier Uitvoerend Komiteit, in gedraglijnen die gericht waren tot het Uitvoerend Komiteit van de Fransche Kommunistische Partij, de verhouding der intellektueelen die mochten deelnemen aan dit kollege, op 10 t.h. bepaalde. En het sloot de vrijmetselaars en de leden van den Bond voor de Rechten van den Mensch uit.

vuldig afzijdig van de politieke geschillen. Tegenwoordig is het verzwakt en in twee verdeeld. De vroegere C. G. T., geleid door Jouhaux, heeft nochtans toegestaan dat deze laatste zou zetelen in de ekonomische regeeringsraden, in het Internationaal Bureel van den Arbeid en in de Volkerbond.

De andere fraktie, de C. G. T. U., aangesloten bij de Kommunistische Syndikale Internationale, verwerpt iedere vorm van samenwerking.

De scheuring die tusschen de twee groepen ontstond werd veroorzaakt door de onverzoenbare houding van Moskou, en ook door het feit dat men in Frankrijk, na den oorlog, de oproerige overleveringen der Blanquisten en de antiparlementaire tradities van Proudhon, in het syndikalisme zich vermengen zag op de meest zonderlinge wijze.

De tegenstrijdigheden die een dergelijk mengelmoes bevatten, moesten onvermijdelijk tot uitbarsting komen.

In Italië was de evolutie ongeveer dezelfde. Zag men niet onlangs het Italiaansche syndikalisme, van de groep Baldesi, een toenadering tot stand brengen met de diktatoriale regeering van Mussolini, ofschoon het van deze regeering geweld en brutaliteiten te verduren had? Wij moeten nochtans de krachtige weerstand aanstippen die tot uiting kwam bij de tegenstrevers der nieuwe leer, zoodra deze bij hen ingevoerd werd.

Op het Kongres van Rome (1906) lieten de integralisten een dagorde stemmen die, zooals de meeste dezer dokumenten, met uiterste fijnheid, de meest uiteenloopende strekkingen tracht te verzoenen. Deze dagorde verklaart dat de Partij wettige middelen gebruikt, doch zich het recht voorbehoudt zich van geweld te bedienen. Zij verbindt zich tot het doen zegevieren, zelfs door de algemeene staking, van de groote proletarische eischen. Maar zij verwerpt het herhaalde en overdreven gebruik der algemeene staking, de dringende oproep tot geweld die de praktische arbeid der proletarische organisaties stoort en stillegt, en verwerpt ook het stelsel der overbrenging op de vakbonden van het afgeschafte eigendom.

In Holland, na een korte bloeiperiode, verloor de nieuwe leer spoedig haar invloed. Men vindt ze slechts terug in enkele kleine vakbonden van anarchistische strekking, met een zeer klein aantal leden, onder andere bij de arbeiders uit het bouwbedrijf.

Elders drongen de gedachten van Sorel haast niet tot de arbeidersbeweging door. Het is meestal in de krachtigste organisaties en in de landen waar de macht der arbeiders het grootst is dat de nieuwe theorie het volledigst schipbreuk leed.

In België, in Engeland en in Duitschland, bij voorbeeld, is men van meening dat daar waar vrijheid van woord en van vereeniging bestaat, tegelijk met het stemrecht en de politieke vrijheid, de politieke aktie,

ten langen laatste, doelmatiger is. Indien arbeiders nog zoo onwetend zijn om niet te stemmen voor degenen die hunne belangen verdedigen, zoo zullen zij voorzeker niet bereid zijn het werk neer te leggen, noch geweld te gebruiken tot het bekomen van voordeelen die zij niet in staat zijn te waardeeren. Indien de proletariërs op het politiek terrein zegevieren, zoo zijn zij in voordeeliger voorwaarden om tot den burgeroorlog over te gaan, wanneer de noodzakelijkheid zich opdringt, om zich van de regeering meester te maken ten voordeele van de gemeenschap. De rechtstreeksche aktie, met haar opeenvolgende en herhaalde stakingen, kan slechts het voortbrengings- en verdeelingsapparaat ontredderen, waarvan zij verlangen zich meester te maken.

Jaurès, die tegen het princiep van de algemeene staking gestemd had op het Kongres van 1900, dacht « dat de maatschappij zou terugdeinzen voor de holle en onbepaalde onderneming die de syndikalistische staking daarstelt ».

Blijft de gedachte der algemeene staking. Geen enkele arbeiderspartij heeft haar ooit geheel opgegeven. En ofschoon er landen zijn, zooals Engeland en de Vereenigde Staten, die haar niet kenden, mag men toch zeggen dat schier alle Europeesche landen haar invloed ondergingen. Meestendeels werd zij ontketend voor de verovering of de bescherming van belangrijke politieke hervormingen; zoo gebeurde het in Italië, in Oosten-

rijk, in Holland, in Zweden, in Spanje, in Finland, in België (tot driemaal toe in dit laatste land) en in Duitschland, waar de algemeene staking voor de vrijwaring der Republiek de monarchistische Staatsgreep van Kapp in 1920 verijdelde.

Maar overal ontmoette de algemeene staking tegenstand. Wij hebben het geval van Jaurès, in 1900, aangehaald. Bebel deed het princiep stemmen op het nationaal Kongres van Jena, door 287 stemmen tegen 14. Kautsky, die het princiep verwerpt als opperste middel in den ekonomischen strijd, erkent dat de algemeene staking als gebeurlijk vechtmiddel dienst kan doen in den politieken strijd. Ledebour verwerpt haar op het internationaal Kongres van Kopenhagen in 1910, als ontoepasselijk in den strijd tegen den oorlog.

In 't kort, de gedachte der algemeene staking wordt niet opgegeven. Maar zij wordt niet meer aanbevolen als het uitsluitelijk en eenig strijdmiddel. Zij wordt aanzien als een middel waarnaar men grijpt in hopelooze en plotse gevallen en dat men in volle bewustheid gebruiken moet. En wanneer zij gebruikt wordt is het altijd om een beperkt en nabijgelegen doel te bereiken.

C. — DE OPENBARE DIENSTEN. — DE SOCIALE HERVORMINGEN. DE KOOPERATIE

Onder de parlementaire socialisten ontstonden er spoedig zeer erge meeningsverschillen over de gepastheid der sociale hervormingen, over het nut der koöperatie, en over de noodzakelijkheid om over te gaan tot proefnemingen van gemeenteuitbatingen of socialisatie. Eigenlijk was de strijd beperkt tot degenen die denken dat het socialisme moet doordringen in het pantser van de kapitalistische maatschappij en zich een lange voorbereiding opleggen en degenen die slechts gelooven in een beslissende en plotse beweging die het proletariaat meester zou maken van het lot der maatschappij. Voor deze laatsten beteekent het zich op de reformistische baan begeven, verraad tegenover het katastrofale Marxisme. Zij aanzien de organisatie der openbare diensten door den modernen Staat als een noodlottige theorie. Deze proefnemingen versterken den Staat, wiens vernietiging men nastreeft (1).

Deze produktiewijze zou er alleen toe leiden de uitbuiting der arbeiders tot « de tweede macht » te brengen en slechts knechtschap en ellende beteekenen voor het proletariaat, beheerscht door een kollektief, eensgezind en gecentraliseerd kapitalisme.

Vooral Guesde en de Duitsche socialisten hadden

(1) Zie verder de meening van Gabriel Deville over dit onderwerp.

een hekel aan deze gedachte. Ook de enge marxisten veroordeelen in hun geheel alle hervormingen die slechts bespotting en bedrog zijn voor de arbeiders, die week gemaakt worden en wier aktie ontzenuwd wordt door schijnverbeteringen van hun lot.

En voor wat de koöperatieven betreft, die nooit op zichzelf zullen kunnen bestaan, noch eenige socialistische beteekenis hebben, zij stellen een zeer groot gevaar daar, omdat zij kunnen veroverd worden door de burgerelementen, die er zich meester zouden van maken om zich tegen het proletariaat te keeren. In werkelijkheid zijn zij slechts werktuigen van oppermiserie, vermits zij, door te helpen aan de verlaging der levensduurte, aan de patroons toelaten den prijs van den arbeid te verminderen.

Alle marxisten hebben deze uiterste meeningen niet aangenomen.

Een al langer hoe grooter wordend aantal socialisten moedigen de geleidelijke socialisatie, het gedeeltelijke kollektivisme aan, ofschoon zij duidelijk verklaren dat de uitbreiding van het kollektieve eigendom in geen geval mag gelijkgesteld worden met kollektivisme; ofschoon zij de diepgaande gebreken van de Staatuitbating inzien; ofschoon zij onderlijnen dat « de openbare ondernemingen noodzakelijkerwijze kapitalistische ondernemingen blijven, uitgebaat door den Staat als patroon, zoo niet in het uitsluitelijk belang der heerschende klassen, dan toch op de grootste schaal

rekening houdend met hunne belangen (1) ». Maar, volgens hen, kan deze doenwijze niet zonder nadeel uitgebreid worden tot zekere nijverheden.

Zij zien in dit leerstelsel een nadering tot de nieuwe produktiewijzen. De arbeidersklasse kan hier een heilzame leerschool volgen waarin zij de verantwoordelijkheden zal leeren kennen die zij alleen wenscht te dragen. Sommigen gaan zelfs zoo ver te beweren dat de Staat niet zoo uitsluitelijk kapitalistisch is als de kapitalistische klasse zelf, dat hij meer « doordringbaar » is. En waar de syndikale vrijheid bestaat, is, gegeven een maatschappij wier kollektieve behoeften steeds stijgen, het lot der staatsbedienden en staatsarbeiders de standaard tot dewelke de loontrekkenden uit de privaatnijverheid zich trachten te verheffen.

En zoo is het dat een marxist als Vandervelde als de beste wijze tot socialisatie aanziet: de onteigening der groote nijverheden, het indringen van den Staat in de nieuwe ondernemingen, de koöperatieve groepeering, met of zonder tusschenkomst der openbare machten.

Voor het oogenblik hoeven wij ons slechts te bekommeren om de tweede wijze, die opvallende overeenkomst vertoont met het plan van vrije socialisatie dat neergelegd werd in den Belgischen Senaat door E. Solvay, op 27 December 1899. Mits verbeteringen aan-

(1) VANDERVELDE, *Het Collectivisme en de Nijverheidsevolutie.*

gaande de arbeidsvoorwaarden van het personeel der ondernemingen waarin de Staat betrokken is, hebben de Belgische socialisten over het algemeen dit stelsel aangenomen als een overgangsproef. Het werd toegepast op de Gemeentelijke waterleidingen, op de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen, op de Nationale Maatschappij voor Goedkoope Woningen, op de Spoorwegmaatschappij van Congo (1).

De strekking tot het invoeren van het gemeentestelsel heeft de onverzoenbaren overwonnen. Zij werd aangemoedigd door de proefnemingen die wij hooger opnoemden en door de proefnemingen op grootere schaal die gewaagd werden gedurende den oorlog. Niettegenstaande hunne onvolmaaktheden, hunne overhaastige verwezenlijking, hunne onvolledige voorbereiding, hun « wild » karakter, hebben zij gevoelige slagen toegebracht bij degenen welke reeds de rechtstoestand van het privaateigendom aan het wankelen brachten.

De onverzoenbaarheid der enge marxisten is ook aan het verzwakken, voor wat de sociale hervormingen betreft. De meest strengen onder hen hebben aan hun triomf medegewerkt, en er blijven slechts enkele kommunisten over om ze te verachten.

---

(1) Het is tamelijk «pikant» op te merken dat de Sovjets, die eerst de Staatsuitbating tot het uiterste dreven, in hunne nieuwe ekonomische politiek teruggegaan zijn tot dezelfde formule van Staatstusschenkomst in de groote ondernemingen.

Voor wat de koöperatie betreft, hebben de socialisten die haar verdedigden zich niet de minste illusies gemaakt aangaande de mogelijkheden die zij openstelde. Voor hen is de koöperatie nog geen socialisme, doch zij is er de voorbereiding van. Zij weten dat zij steeds dreigt de klassestrijd te verlaten, dat het droombeeldig is zich voor te stellen dat de private vereeniging der arbeiders de groote produktiemiddelen kan veroveren. Maar zij zien in de koöperatie een machtig middel tot rechtstreeksche aktie, een bron van weerstand voor de arbeiders en een voorbereidende school voor het proletariaat. Doch, de kommercieele doeleinden zouden moeten vervangen worden door propaganda doeleinden.

Het Marxisme toont zich niet meer zoo streng tegenover de koöperatie.

D. — HET GEWELD. — DE VERNIETIGING VAN DEN STAAT. DIKTATUUR OF DEMOKRATIE?

Het debat tusschen marxisten die partijgangers of tegenstanders zijn van het geweld droeg, tot onlangs, een onschadelijk, akademisch karakter. Doch plots verliet het het theoretisch terrein om het terrein der feiten te betreden, naar aanleiding van een gebeurtenis van onmeetbare draagwijdte, en wier gevolgen slechts door waanwijzen durven geschat worden. Wij bedoelen de Bolsjevistische Revolutie.

Op 25 Oktober 1917 werd de koalitieregeering van

Kerenski, te Petrograd, omvergesmeten door een minoriteit van gewapende marxisten, klein in getal, maar vastberaden. De revolutionnairen joegen de Constituante uiteen, vernietigden het parlementarisme, schaften de persvrijheid af, de vrijheid van het woord, van vergadering en vereeniging; zij riepen de diktatuur uit en regeerden bij middel van het schrikbewind. Van 1917 tot 1920 was de Russische nationale ekonomie in haar geheel onderworpen aan de macht van den revolutionnairen Staat. Gansch de Russische nijverheid werd door den Staat uitgebaat, alle overschotten van de landbouwopbrengst door den Staat opgeëischt, de handel volkomen afgeschaft. De onteigenden ontvingen niet de minste vergoeding. De Staat eischte de landbouwvoortbrengst op en verdeelde deze onder de bevolking der steden. De Staat vervoerde de nijverheidsprodukten van zijn fabrieken naar het platteland en verdeelde ze onder de boeren (1). In de fabrieken

(1) Deze omverwerping gebeurde niet zonder eenige wanorde. In plaats van eene geordende en methodische agrarische hervorming, zag men de boeren zich meester maken van de gronden der groote landeigenaars. De Sovjet-regeering ging voort te verklaren dat de grond Staatseigendom bleef, maar dit was slechts theorie. Lenin zelf zegde : « Steel wat gestolen werd! », en hij beschreef deze plundering der bourgeois en boeren, bezitters van eenig goed, als eene daad van « proletarische onteigening der bourgeoisie », aan dewelke het opstandige volk de vruchten van de uitbuiting van den arbeid ontnam. (TH. DAN, *La politique économique et la situation de la classe ouvrière en Russie soviétique.* Uitgaaf « De Wilde Roos », 8, Jozef-Stevensstraat, Brussel, 1923, blz. 14.)

werden de arbeiders gemilitariseerd. Het regiem van gedwongen arbeid werd hun opgelegd en men poogde ze in *natura* te betalen.

Dit alles werd volbracht in naam der marxistische beginselen. Wij zullen zien op welke wijze zij werden ingeroepen om deze diepgaande hervormingen te rechtvaardigen.

In 1921 kon de Sovjetregeering de mislukking van hare methoden niet meer ontkennen en was zij verplicht terugtocht te maken, op het *ekonomisch* terrein. Zij stelde opnieuw de vrijheid van verhandelingen in.

Het systeem van militaire opeischingen werd afgeschaft. De boeren moesten voor den Staat slechts een bepaald aandeel van hunnen oogst voorbehouden (men noemde dit « de belasting in *natura* ») ; over het overige mochten zij vrij beschikken. Zoo werd de « vrijheid van den handel » het eerst hersteld voor de granen.

De Sovjetregeering heeft niet alleen de kapitalistische handel terug vrij gemaakt, maar biedt in verpachting aan inheemsche en buitenlandsche kapitalisten, fabrieken, mijnen, bosschen die gesocialiseerd werden gedurende den oorlog. En tegelijker tijd tracht zij de voorwaarden van den handel en de kapitalistische voortbrengst, in Rusland, te herstellen : zij heeft hare politiek van financiën en muntstelsel geheel gewijzigd ; zij herstelt de geldbanken, zij herziet hare privaatrechtwetgeving ; zij verklaart zich, tegenover het

vreemde kapitaal, bereid om alle buitenlandsche schulden van de tsaristische regeering te betalen (1).

Deze snelle terugkeer naar de vroegere *ekonomische* methoden ging niet gepaard met een evolutie, in denzelfden zin, op het *politiek* terrein. Niets, of haast niets, werd er gewijzigd in de politieke gedragslijn der Sovjetregeering.

Deze verandering van houding der kommunisten voltrok zich geleidelijk. Telkens moesten er nieuwe thezissen gevonden worden om de theorie in harmonie met de feiten te brengen. En al verdient de vruchtbaarheid der kommunistische theoretikers in marxistische schriftverklaring bewonderd te worden, toch moet men erkennen dat de opeenvolgende rechtvaardigingen die zij aanhaalden bij de veranderingen hunner aktie, niets nieuws bijbrachten van uit marxistisch standpunt. Voor het oprichten dezer theoriën, zooals voor degenen die zij verlieten, hebben zij de marxistische terminologie gebruikt, zooals hunne marxistische tegenstrevers deze zelfde terminologie gebruikten om hen te bestrijden.

Indien men, zich bedienend van de nieuwe ekonomische politiek der Sovjets, een *tijdelijke* strekking van de evolutie van het marxisme kan aanwijzen, dan moet men erkennen dat, na utopische doeleinden na-

(1) OTTO BAUER, *Le cours nouveau dans la Russie des Soviets*. Vertaling van BRACKE. Uitgaaf « De Wilde Roos », 8, Jozef-Stevensstraat, Brussel, 1923, blz. 16 en 17.

gejaagd te hebben, na gepoogd te hebben voorbarige produktiemethoden te verwezenlijken en ekonomische formulen op te dringen die de onvolledige ontwikkeling der produktiefkrachten in Rusland nog niet toelieten, na het kapitalisme in zijn aanvangsstadium gedood te hebben, de kommunisten zich verplicht zagen de ontwikkeling van dat opkomend kapitalisme aan te moedigen, in afwachting dat zij zich kunnen meester maken van de ekonomische uitrusting die het zal gereed gemaakt hebben.

Deze strekking van de evolutie van het Russisch Marxisme laat dus geen twijfel over (1).

* * *

Er blijft ons nu de theoriën uiteen te zetten waarvan de kommunisten zich bedienden om hun verschillende houdingen te rechtvaardigen. Daarna zullen wij de thezissen hunner tegenstrevers nagaan en trachten die strekking te bepalen die het op de andere schijnt te zullen halen.

Max dacht niet dat geweld noodzakelijkerwijze overal zou moeten gebruikt worden om het welgelukken der revolutie te verzekeren. Zoo verklaarde hij op het internationaal Kongres van Den Haag, in 1872, dat de arbeiders van zekere landen, zooals Amerika en

(1) Zie LENIN, *Die Vorbedingungen und die Bedeutung der neuen Politik Sowjet Russlands. Kommissionsverlag : Frankes Verlag G. M. B. H.* Leipzig, 1921, blz. 43 en 44.

Engeland, hun doel zouden kunnen bereiken met vredelievende middelen.

Lenin en zijn vrienden hebben zich om dit aardrijkskundig onderscheid heelemaal niet bekommerd. Voor hen is de vervanging van de burgerlijke Staat door de proletarische Staat niet mogelijk zonder een geweldrevolutie. Wat betreft de volstrekte noodzakelijkheid den Staat te vernietigen, deze wordt geen enkel oogenblik in twijfel getrokken. Ten andere, zij staan niet alleen om deze stelling te verdedigen. Wij hebben gezien wat Sorel hierover dacht. Een der meest gewaardeerde vertolkers van Marx, Gabriel Deville, schrijft (1):

« De Staat is niet het geheel der reeds ingestelde openbare diensten, d. w. z. iets dat alleen links en rechts wat verbeteringen behoeft. De Staat dient niet verbeterd, maar wel opgeheven te worden... Het is een slecht stelsel iets te versterken dat men wil vernietigen. En men zou het weerstandsvermogen van den Staat verhoogen door het aan te moedigen dat hij zich meester maakt van de produktiemiddelen, d. w. z. de middelen om te heerschen. »

(Door deze aanhaling zal men tegelijkertijd de vijandschap van zekere marxisten ten opzichte van de ontwikkeling der openbare diensten begrijpen.)

---

(1) GABRIEL DEVILLE, « *Le Capital* » *de Karl Marx*. Uitgaaf E. Flammarion, 26, rue Racine, Parijs, zonder datum, blz. 16 en 17.

Een der belangrijkste gevolgen van de vernietiging van den Staat op dewelke Lenin, in de eerste faze der revolutie, den nadruk legde, was de verdwijning van den klassestrijd. De Staat, onderdrukkingswerktuig eener klasse, opgeheven zijnde, zoo zijn het de klassen ook, en het proletariaat, als proletariaat, verdwijnt van zelf.

Voor de kommunisten dus kan de burgerlijke Staat de plaats aan den anderen niet afstaan langs den weg van het verval. Iedere andere opvatting is strijdig met de gedachte van Engels, op wie Lenin zich het meest steunt. Zij die deze meening deelen, stellen zich de sociale omkeering, de ineenstorting van de kapitalistische maatschappij, die men moet uitlokken en niet afwachten, slechts voor als « een langzame, geleidelijke, progessieve verandering, zonder een enkel onverwachte sprong, zonder storm, zonder revolutie » (1).

« Het geweld is de vroedvrouw van elke verouderde maatschappij die zwanger is van een nieuwe; het geweld is het wapen waarmee de sociale beweging zich een weg baant en de vergane en doode vormen verbrijzelt » (2).

Ten andere, in den loop van het vervormingsproces

---

(1) LENIN, *L'Etat et la Révolution*. Bibliothèque Communiste, 123, rue Montmartre, Parijs, 1921, blz. 27.

(2) Engels, aangehaald door LENIN, in hetzelfde werk, blz. 31.

van den burgerlijken Staat, die het onderdrukkingswerktuig eener klasse is, erft het proletariaat deze onderdrukkingsfunktie, die het uitoefent bij middel der diktatuur. En dan, de vernietiging der uitbuiters is een gebiedende noodzakelijkheid. Ziehier hoe Lenin haar uitlegt (1):

« Lange tijd na de revolutie behouden de uitbuiters onvermijdelijk een menigte aanzienlijke voordeelen: hun blijft het geld (men kan het geld niet ineens afschaffen), een min of meer aanzienlijk roerend fortuin en betrekkingen; zij zijn op de hoogte der organisatie en der administratie, zij kennen al de geheimen der administratie (gewoonten, methoden, gebruiken. mogelijkheden); er blijft hun een verder gevorderd onderricht, affiniteiten met het hooger teknisch personeel dat naar burgerlijke wijze leeft en denkt; er blijft hun een oneindig meerwaardige ondervinding der krijgskunde, iets wat zeer belangrijk is, enz., enz.

» Indien de uitbuiters slechts in een land neergeslagen zijn, en dat is de algemeene regel, daar een gelijktijdige revolutie in een reeks landen tot de zeldzame uitzonderingen behoort, dan nog blijven zij sterker dan de uitgebuitenen, dank aan hunne machtige internationale betrekkingen. »

Eindelijk « is de verplettering eener minderheid van

(1) LENIN, *La Révolution prolétarienne,* reeds aangehaald werk.

uitbuiters door de meerderheid der vroegere loonslaven een zaak die betrekkelijk zoo gemakkelijk, zoo eenvoudig en zoo natuurlijk is, dat zij de menschheid veel minder bloed zal kosten dan de verplettering der opstanden van slaven, lijfeigenen en loontrekkende arbeiders (1) ».

De arbeidersklasse moet zich dus niet alleen meester maken van den Staat, zij moet hem vernietigen. Het werktuig dezer vernietiging is de diktatuur van het proletariaat (2).

« Als gevolg van zijn ekonomische rol in de groote produktie is het proletariaat alleen in staat de aanvoerder te zijn van alle arbeiders en van alle massa's die dikwijls uitgebuit, geknecht en verpletterd worden, evenveel en zelfs meer nog dan de proletariërs, maar die onbekwaam zijn te strijden voor hunne bevrijding.

» Het stelsel van den klassestrijd, door Marx toegepast op het vraagstuk van den Staat en der socialistische revolutie, leidt fataal tot het erkennen der *politieke heerschappij,* de diktatuur van het proletariaat, d. w. z. een macht die met niemand gedeeld wordt en die zich rechtstreeks steunt op de gewapende macht der massa's. De omverwerping der bourgeoisie is slechts te verwezenlijken wanneer het proletariaat zich in *heerschende klasse* vervormt, bekwaam om de onvermijdelijke, wanhopige weerstand der bourgeoisie

(1) LENIN, *L'Etat et la Révolution,* blz. 114 en 115.
(2) IDEM, *Ibidem,* blz. 37 en 38.

klein te krijgen en alle arbeidende en uitgebuite massa's te organizeeren voor een nieuwe vorm van ekonomisch leven.

» Het proletariaat moet beslist de Staatsmacht bezitten, die een organisatie is van saamgetrokken kracht, van brutale macht, ten einde den weerstand der uitbuiters te onderdrukken en ten einde de enorme massa der bevolking, de boerenklasse, de kleinburgerij, de halfproletaren, *mee te sleepen* in de organisatie van het socialistisch ekonomisch regiem. »

Om het welgelukken der operatie te verzekeren moet men het bestendig leger afschaffen en vervangen door de gewapende natie (1); en Lenin roept eens te meer de meening van Engels in, die hij aanhaalt (2):

« De revolutie is ongetwijfeld de meest autoritaire zaak die mogelijk is. De revolutie is de daad waarmede een deel der bevolking haar wil aan het andere oplegt met behulp van geweren, bajonetten en kanonnen, d. w. z. met de meest autoritaire middelen. »

En deze diktatuur moet uitgeoefend worden gedurende al de tijd die er noodig is om de kapitalistische maatschappij in een kommunistische te vervormen: de periode der revolutie.

* * *

(1) De socialistische partijen hebben altijd in alle landen de afschaffing der staande legers nagestreefd. Het is duidelijk dat deze eisch, buiten de gelijkheidsbeweegreden der harmonieuze verdeeling der militaire lasten over alle burgers, een verdere en gewichtigere strekking had.

(2) LENIN, *L'Etat et la Révolution*, blz. 81.

Al deze methoden zijn de ontkenning zelf der demokratie. Voor Lenin weegt deze laatste niet heel zwaar. Hij neemt nochtans aan dat de beperkingen aan het algemeen stemrecht toegebracht, slechts een speciale en nationale kwestie uitmaken, die eigen is aan de Russische Revolutie. Hij neemt ook aan dat de komende proletarische revoluties in Europa niet allen, noodzakelijkerwijze, beperkingen zullen toebrengen aan het stemrecht der burgerij. Engels aanhalend, bevestigt hij (1) « dat het algemeen stemrecht slechts een kenmerk is van de rijpheid der arbeidersklasse. Het kan niets meer geven en het zal ook nooit meer geven in de huidige staat ».

En hij voegt er aan toe (2):

« De demokratie is voor de bevrijding der arbeidende klasse van enorm belang in haar strijd tegen de kapitalisten. Maar de demokratie is niet een grens die men niet mag overschrijden, zij is enkel een mijlpaal op den weg der feodaliteit naar het kapitalisme, en van het kapitalisme naar het kommunisme. »

Nochtans moet men doen opmerken dat na de bolsjewistische Staatsgreep, de kommunisten het beginsel der volkssouvereiniteit aannamen, vermits zij overgingen tot de verkiezingen voor de Constituante. Zij

(1) LENIN, *L'Etat et la Révolution*, blz. 24.
(2) IDEM, *Ibidem*, blz. 125.

hebben haar met mitrailleuzen uiteengejaagd, enkel nadat zij vastgesteld hadden dat de uitslagen der kiezing noodlottig waren voor hunne partij (1).

Lenin doet opmerken dat de opheffing van elke soort Staat noodzakelijkerwijze de opheffing van alle demokratie na zich sleept.

Bovendien, welke waarde heeft die demokratie (2)?

« De kapitalistische maatschappij biedt ons, in de meest gunstige ontwikkelingsvoorwaarden, een min of meer volledig demokratisme in de demokratische republiek. Maar de demokratie wordt er altijd saamgedrongen in het enge raam der kapitalistische uitbuiting; ook is zij, in den grond, nooit iets anders als demokratie eener minderheid, der bezittende klassen. der rijken. De vrijheid der kapitalistische maatschappij blijft altijd, op weinig na, de vrijheid de republieken van het Griekenland der oudheid: de vrijheid der slavenmeesters. De loontrekkende slaven van vandaag blijven, dank aan de van kracht zijnde kapitalistische uitbuiting, zoodanig ter neer gedrukt door den nood

(1) De bolsjewieken pasten de demokratische beginselen zoomin in hunne buitenlandsche politiek toe als in hunne binnenlandsche politiek. Na het zelfbeschikkingsrecht der volkeren verkondigd te hebben, overvielen zij Georgië, dat zich als onafhankelijken Staat ingericht had, zoodra zij over een machtig leger beschikten.

(2) LENIN, *L'Etat et la Révolution,* blz. 110 en 111.

en de ellende, dat zij niet den tijd hebben zich bezig te houden met « demokratie » of met « politiek » en dat, in den gewonen en vredelievenden loop der gebeurtenissen, de meerderheid der bevolking van het politiek en sociaal leven verwijderd is.

» Demokratie voor een uiterst kleine minderheid, demokratie voor de rijken, ziedaar het demokratisme der kapitalistische maatschappij. Indien wij van nabij het mekanisme der kapitalistische demokratie beschouwen, zullen wij immer en overal, en in de kleine (zoogezegd kleine) bijzonderheden van het kiesrecht (wooncijns, uitsluiting der vrouwen, enz.), en in de tekniek der vertegenwoordigende instellingen, en in de feitelijke belemmeringen die het recht van vergaderen beperken (de openbare gebouwen zijn niet bestemd voor de armen), en in de zuiver kapitalistische struktuur der dagelijksche pers, enz., enz., slechts beperkingen zien van het demokratisch beginsel. Deze beperkingen, uitzonderingen, uitsluitingen, hinderpalen voor de armen schijnen onaanzienlijk, vooral voor hen die nooit nood gekend hebben en nooit de kringen der verdrukten bezocht noch van nabij hun leven bestudeerd hebben (en dat is het geval voor de negen tienden, zooniet de negen en negentig honderdsten der burgerlijke publicisten en politiekers), maar in hun geheel genomen verwijderen en verjagen deze beperkingen de armen van de politiek en van de aktieve deelname aan de demokratie. »

Ziedaar het schouwspel dat ons de burgerlijke demokratie biedt. Daarentegen is haar de proletarische demokratie veruit meerderwaardig (1).

« De proletarische demokratie, waarvan het sovjetregiem een der vormen is, heeft aan de demokratie een tot nog toe in de wereld ongekende ontwikkeling en uitbreiding gegeven, ten voordeele van de overgroote meerderheid der bevolking, ten voordeele der uitgebuitenen en der arbeiders.

» Is er een enkel land ter wereld, onder de meest demokratische burgerpartijen, waar de eenvoudige gemiddelde arbeider en de dorpshalfproletaar, d. w. z. de vertegenwoordigers der verdrukte klasse, der overgroote meerderheid der bevolking, van de vrijheid genieten hunne vergaderingen te houden in de beste lokalen, van de vrijheid over de grootste drukkerijen en de beste stocks papier te beschikken om hunne gedachten te uiten en hunne belangen te verdedigen, van de vrijheid mannen van hunne klasse aan het bewind en aan den « opbouw » van den Staat te brengen, en dat in een graad die ook maar van verre Sovjet Rusland benadert? »

Wij zien ons verplicht uitgebreide uittreksels der werken van Lenin te geven ; zij zijn onmisbaar als men nauwkeurig de veranderingen zijner gedachten en de

(1) LENIN, *La Révolution prolétarienne,* blz. 32 en 35.

uitgestrekte evolutie wil volgen die de leerstelling onder zijn stuwing ondergaan heeft.

* * *

Zonder voor de wereldrevolutie een vaste datum te bepalen, hebben de Russen haar, *in de eerste faze* hunner eigen beweging, nabij geloofd (1). Niet alleen is zij nabij, maar de organisatie van het nieuw regiem is uiterst gemakkelijk (2). Heeft het kapitalisme zelf niet met voldoende benadering de cijfers der nationale en zelfs der internationale produktie geschat? Hier is een duidelijke voorbereiding die ontegensprekelijke banden van verwantschap tusschen het kapitalisme en het socialisme daarstelt en er ligt daar ook een « argument ten voordeele der nabijheid, der gemakkelijkheid, der onmiddellijke noodzakelijkheid der socialistische revolutie (3) ».

Het sociaal mekanisme is geheel klaar (4).

« De kapitalistische beschaving heeft de groote produktie geschapen, de fabrieken, de post, de telefoon,

(1) Dat was in 1848 reeds het oordeel van Marx. Sedertdien hebben verschillende socialistische partijen, en namelijk de Fransche Socialistische Partij (Union Socialiste Révolutionnaire), wier sekretaris een der meest uitmuntende volgelingen van Marx was (Bracke), aan haar nabijzijn geloofd. (Zie blz. 311 van *L'Organisation socialiste et ouvrière en Europe*, etc. Uitgaaf van het Internationaal Socialistisch Bureau, 1904.)

(2) Zie hooger wat Lenin zegt aangaande de gemakkelijkheid om de uitbuiters te verpletteren.

(3) LENIN, *L'Etat et la Révolution*, blz. 88.

(4) IDEM, *Ibidem*, blz. 57 en 58.

enz.; op deze basis nu hebben de funkties der oude « Staatsmacht » zich zoozeer vereenvoudigd en kunnen zij herleid worden tot zulke eenvoudige bewerkingen van aanteekening, uitschrijving, kontrool, dat deze funkties ten volle toegankelijk worden voor alle burgers die lezen kunnen, tegen het « gewoon arbeidsloon »; zij kunnen en moeten tot zelfs de schaduw van alle bevoorrecht en rangopvolgend karakter verliezen. »

* * *

Het duurde niet lang of de gebeurtenissen leidden de evolutie van het Marxisme op nieuwe banen. Om deze belangrijke verandering toe te lichten, kunnen wij niet beter doen dan haar door Lenin zelf te laten beschrijven (1):

« Een overheerschende meerderheid onder u, kameraden, heeft kommunistische opinies en velen onder u hebben, spijts hun jeugdige ouderdom, in den loop der eerste jaren der revolutie, een groote arbeid als kommunisten verricht, in het raam onzer algemeene politiek. Het is omdat gij zelf uw aandeel in het werk genomen hebt dat men u niet mag in onwetendheid laten over de belangrijke koersverandering welke onze Radenregeering en onze kommunistische partij aangenomen hebben als zij overgegaan zijn tot de ekono-

(1) Rede uitgesproken op 17 Oktober 1921 op het Kongres van de « Organisatie voor politieke opvoeding », aangehaald door OTTO BAUER, in *Le cours nouveau dans la Russie des Soviets*, reeds vermeld, blz. 17, 18 en 19.

mische politiek die men de « nieuwe » noemt, d. w. z. nieuw in vergelijking met onze vroegere ekonomische politiek. En nochtans zijn er, in den grond, veel meer oude elementen in die ekonomische politiek dan in die van het verleden. Welnu, waarom is dat zoo? Omdat onze vroegere ekonomische politiek in zekere maat een onmiddellijke overgang der oude Russische ekonomie naar een Staatsproduktie en naar een verdeeling der goederen op kommunistische bazis veronderstelde. Indien wij ons onze vroegere ekonomische litteratuur terug in het geheugen roepen, indien wij ons herinneren wat de kommunisten geschreven hebben vóór ze zich meester hadden gemaakt van de macht of onmiddellijk daarna, bij voorbeeld in het begin van 1918, zoo zien wij dat, in deze eerste periode, als wij onze algemeene taak volbracht hadden, namelijk de inrichting der Radenregeering, wij met veel meer voorzichtigheid en behoedzaamheid van onze ekonomische organisatietaak spraken dan in de tweede helft van 1918 en gedurende de volgende jaren, 1919 en 1920. Misschien onder den invloed der militaire opgaven voor dewelke wij ons geplaatst zagen, van de hopelooze toestand waarin zich de Republiek bevond; zooals ook ten gevolge van andere omstandigheden waarvan ik nu niet spreken wil, hebben wij de fout begaan een onmiddellijke overgang naar de kommunistische produktie en konsumptie te willen verwezenlijken. Het is waar, ik kan niet zeggen dat wij opzettelijk een derge-

lijk plan gevormd hebben. Maar wij hebben haast in dien geest gehandeld. Het is, ongelukkig, een feit.

Ik zeg ongelukkig, omdat een tamelijk korte ondervinding ons geleerd heeft dat onze konstruktie mank ging, omdat zij in open tegenstelling stond met onze vroegere bevestigingen aangaande de overgang van kapitalisme naar kommunisme; met de theoretische overtuiging dat wij zelfs niet de laagste graad van het kommunisme konden bereiken indien we niet eerst door een periode van socialistische boekhouding en kontrool gingen. In onze theoretische litteratuur van begin 1918, toen het vraagstuk zich van de macht meester te maken aan de bolsjevieken gesteld is geweest en het door hen, vóór de geheele natie, is opgelost geworden, heeft men duidelijk bevestigd dat een lange en komplexe overgang van de kapitalistische maatschappelijke orde naar het lagere stadium der kommunistische maatschappij, langs den weg van de socialistische boekhouding en kontrool, onvermijdelijk zijn zou. Toen wij, in den maalstroom van den burgeroorlog, de noodige stappen voor de organisatie moesten doen, hebben wij deze bevestiging om zoo te zeggen vergeten. Onze nieuwe ekonomische politiek heeft, in den grond, maar een beteekenis, die is dat we, in deze poging, een zware nederlaag hebben opgeloopen en dat we een strategische terugtocht begonnen zijn. Terwijl we nog niet gansch verslagen zijn, willen wij ons terugtrekken en alles op een nieuwe, maar

des te zekerdere bazis vestigen. Wij, kommunisten, wij kunnen het niet meer tegenspreken dat wij op het ekonomisch front een ekonomische nederlaag hebben opgeloopen, en dat in een zeer ernstige vorm. Ziedaar waarom wij, in volle bewustzijn, het vraagstuk der nieuwe ekonomische politiek stellen! »

En voortaan gaan de kommunisten hunne uitlatingen, om hunne koersverandering te verklaren, vermenigvuldigen. Het is Rakowsky, bolsjevistisch afgevaardigde op de Konferentie van Genua, in April 1922, die in een brochuur, uitgedeeld aan de afgevaardigden en aan de pers, verklaart:

« Het zou onjuist zijn te denken dat de geheele verstaatlijking van het ekonomisch apparaat, zooals zij zich geleidelijk voltrokken heeft in den loop der eerste jaren van de Sovjetmacht, doorgevoerd is volgens een vooraf getrokken plan. Integendeel, de nationalisatie van handel en nijverheid, d. w. z. de gedwongen onteigening, zonder schadeloosstelling, van alle handels- en nijverheidsondernemingen en die zich, op eenige zeldzame uitzonderingen na, over de geheele ekonomie van het land uitstrekte, was minder een socialistische proefneming dan wel een geheel van politieke en militaire maatregelen stilaan opkomend onder den druk van gebiedende omstandigheden en geen ander doel hebbend dan het behoud van de Revolutie en van den Staat. »

En van zijn kant kondigt Lenin aan dat de Sowjetrepubliek een uiterst ernstige beslissing genomen heeft. Zij duidt het essentieele punt aan der evolutie die wij beschrijven (1):

« In onze politieke kombinaties kunnen wij niet meer rekenen op een snelle overwinning der wereldrevolutie » verklaarde Lenin, en hij haalde er de volgende gevolgtrekking uit: « Het is daarom dat de Sowjetregeering aan de orde van den dag de kwestie der verdragen met de burgerregeeringen geplaatst en het besluit genomen heeft koncessies aan buitenlandsche kapitalisten te verleenen. »

Het dekreet op de verpachting van Staatsinstellingen aan kapitalisten, werd op 10 Juli 1921 afgekondigd. Het verscheen in de *Economist Shisn,* de 19n van dezelfde maand:

« Het wordt de provinciale ekonomische Raden toegelaten kleine en middelmatige instellingen te verpachten zonder de toestemming van de Centrale Regeering te vragen. Indien zij groote instellingen willen verpachten, moeten zij hiervan bericht geven aan de opperste ekonomische Raad. Indien deze binnen een maand geen bezwaar uitbrengt, kunnen zij, zonder het antwoord af te wachten, tot de verpachting overgaan.

---

(1) Aangehaald door DAN, *La politique économique et la situation,* enz., reeds vermeld, blz. 40.

Er is, in het dekreet zelfs geen sprake van een maximaduur van de verpachtingen (1).

Terzelfder tijd tracht de Sowjetregeering ook hare inkomsten te verhoogen door de invoering van nieuwe belastingen. Daar de rechtstreeksche belastingen slechts weinig opbrengen, neemt men reeds in overweging de herinvoering van onrechtstreeksche belastingen en fiskale monopolies (2).

De Sowjetregeering keert aldus terug tot een zuiver kapitalistische finantieele politiek.

Deze achteruitgang op het ekonomisch terrein is, wij herhalen het, niet vergezeld gegaan van een gelijkaardige achteruitgang op het politiek terrein. Na deze tamelijk lange uiteenzetting van gebeurtenissen die een grondig onderzoek verdienden, moeten wij de thezis der tegenstrevers van het Slavisch Marxisme aanduiden.

* * *

Het zijn vooral de marxisten van midden-Europa (Kautsky, Bauer) die zich gelast hebben de maximalistische thezissen te weerleggen. Twee uitleggingen zijn er aan dit feit te geven: eerstens werd de Russische litteratuur altijd spoediger in het Duitsch dan in het

(1) SPECTATOR, *Der Neue Kurs in der Wirtschafts Politik Sowjet Russlands*. Uitgaaf A. Seehof & Co, Berlijn, 1921, blz. 19.
(2) IDEM, *Ibidem*, blz. 66.

Fransch vertaald. Daarbij zijn Oostenrijk en Duitschland, als overwonnen landen, ten prooi aan belangrijke politieke omwentelingen; in beide landen grijpen bewegingen plaats die nog geen bepaalde richting aannamen en die, op ieder oogenblik, dreigen de kommunistische ingevingen te volgen. Leiders zooals Kautsky en Bauer, die erg linksch staan in de arbeiderspartij van hun land, hebben zwaardere en meer onmiddellijke verantwoordelijkheden.

De tegenstrevers van het kommunisme verwerpen het princiep van het geweld niet als revolutionnair middel. Wat de meesten onder hen veroordeelen is het verspreiden van de gedachte dat *alleen* het geweld het welslagen der revolutie kan verzekeren. Het is *een* middel, dat zich niet noodzakelijkerwijze opdringt als een onvermijdelijke uitweg, maar het is niet *het* eenige middel.

De gedachte om tot gewapende opstand over te gaan werd verdedigd door marxisten zooals Labriola en de Brouckère. Maar zij hebben dit steeds aanzien als een wanhoopsmiddel (1).

Een ander marxist, Otto Bauer, schrijft (2) dat zij

(1) In de landen waar de grondwettelijke vrijheden niet bestonden, waar het absolutisme de meester was, verlieten de socialisten het terrorisme als dagelijksch aktiemiddel slechts op het oogenblik dat er instellingen verwezenlijkt werden die gesproten waren uit den volkswil, bron der macht en der wetgeving.

(2) OTTO BAUER, *De Weg naar het Socialisme.*

die geloofd hebben dat de maatschappij in vrede evolueeren kon in socialistische richting, zonder dat een gewelddadige revolutie noodig blijken zou, een dwaling begingen.

Hyndman, die het geweld veroordeelt, vreest nochtans doodelijke botsingen. Hij denkt dat de bezittende klassen niet steeds het noodige doorzicht zullen aan den dag leggen om trapsgewijze toe te geven aan de eischen der arbeiders en dat zij zullen pogen sluwheid en macht te gebruiken. Ten andere zullen de arbeiders, die zich rekenschap geven van het bespottelijke en het bedrieglijke der opeenvolgende loonsverhoogingen, op steeds meer bevelende wijze, ja zelfs met anarchistische middelen, de toepassing van methoden eischen welke de wijsheid niet toelaat aan te nemen zonder slag of stoot (1).

Jaurès ook, die het geweld zou aanvaard hebben als verzetmiddel tegen den oorlog, dringt er op aan de beweging in de richting van de wettige evolutie te behouden. Men moet met voorbedachtheid de overgangen sparen om de revolutie der gewoonten te doen ontstaan.

Men moet de bezittende oligarchie omringen met aanhoudende bevestigingen van het nieuwe ideaal tot zij het onvermijdelijke gaat erkennen, tot haar wederstand slechts gedeeltelijk en bij tusschenpoozen tot uiting

(1) H.-M. HYNDMAN, *The Evolution of Revolution*, reeds vermeld, blz. 319.

komt en zij voorzichtige verhandelingen aanvaardt (1).

Maar, zooals Hyndman, vreest hij bloedige konflikten. Misschien zal de arbeidersklasse zich te verdedigen hebben « tegen de brutale aanvallen der regeerders, tegen de gewelddaden der bevoorrechten ». De beestachtigheid die het « onthersenende » nationalisme in de « hoogere » klassen en in den middenstand ontketent, laat niet toe de idyllische hoop te koesteren eener volkomen vredelievende evolutie (2).

En Jaurès herinnert aan den strijd, in 1850 door Marx gevoerd tegen de Duitsche revolutionnaire fraktie Willich-Schapper, die nog geloofde aan de goede uitslag van romantische samenzweringen en opstooten die op voorhand tot mislukking gedoemd waren.

Kautsky meent dat de gewapende opstand slechts mogelijk is in geheel uitzonderlijke gevallen. In het algemeen brengt deze methode het proletariaat naar een nederlaag. Het proletariaat moet leeren overwinnen zonder de gewapende opstanden te gebruiken (3).

Bernstein, op zijn beurt, haalt Engels aan (Voorwoord van *Klassestrijd*), aandringend op de onvruchtbaarheid van de gedachte aan machtsverovering door revolutionnaire schermutselingen (Engels doet hierin de geringheid der kansen van welgelukken uitschijnen

(1) *Jean Jaurès,* door RAPPOPORT, reeds vermeld, blz. 221.

(2) RAPPOPORT, blz. 224.

(3) KAUTSKY, *Von der Demokratie zur Staatsklaverei.* Verlagsgenossenschaft « Freiheit », 8-9, Breite strasse, Berlin C. 2, blz. 124.

welke voortaan de opstanden van bewuste minderheden hebben zouden) (1).

Eenige maanden vóór zijn dood drukte Engels de meening uit dat het in het belang der Duitsche demokratie lag om zooveel mogelijk de konflikten te vermijden tusschen hare macht en de *gewapende* macht van den Staat.

Het dunkt ons dat de opinie van Vandervelde de huidige strekking van het Marxisme weergeeft, voor wat het geweld als middel van machtsverovering aangaat.

« Het is voorzeker eenvoudiger om zich het in beslag nemen van den Staat door de arbeiders als een machtsgreep voor te stellen, die hun, uit één stuk, heel de « regeeringsmachine » zou overleveren (2). »

Maar hij voegt er aan toe (3):

« Wat er gebeurd is, hetzij in Rusland, hetzij in Duitschland, toont eenvoudig aan dat, in de tegenwoordige voorbereidende staat van het proletariaat, van « rijpwording » der nieuwe maatschappelijke vormen, er geen spraak mag zijn om, door een machtsgreep, of door een verordening, de plotse overgang van het kapitalistisch naar het socialistisch regiem te voltrekken.

---

(1) BERNSTEIN, reeds vermeld, blz. 61.
(2) VANDERVELDE, *Het na-oorlogsch Socialisme,* reeds vermeld, blz. 117.
(3) IDEM, *Ibidem,* blz. 178.

» Een dergelijke revolutie kan slechts de uitslag zijn van een reusachtige voorafgaande inspanning der arbeiders, om het geheele der politieke, zedelijke en intellektueele voorwaarden te verwezenlijken, die haar zulks mogelijk zullen maken. »

Op bladzijde 120 schrijft hij, sprekend over de landen in dewelke het proletariaat machtig georganiseerd is:

« Op deze graad van sociale en politieke ontwikkeling, komt ons de socialistische machtsverovering, langs wettige weg, niet langer voor als een droomvizioen, als een toekomstbeeld, maar wel als een vooruitzicht dat misschien niet ver meer verwijderd is.

» Volgt hieruit dat, in een wereld waar overal geweld aan de dagorde staat, deze inbezitneming der macht door de arbeiders kans heeft zich te volbrengen zonder slag of stoot?

» Volgt hieruit vooral dat het tot stand brengen van een socialistische parlementaire meerderheid — en dit in een afgezonderd land — voldoende zou zijn om aan het proletariaat de werkelijke verovering van den Staat, van de macht, te verzekeren?

» Zich zulks voorstellen staat gelijk met de ergste teleurstellingen te gemoet gaan. »

Heeft de schrijver trouwens hooger niet doen opmerken (1) dat niemand voorzeggen kan of de revo-

(1) Werk reeds vermeld, blz. 97.

lutie in het teeken van het geweld zal staan of der vredelievendheid, « in een wereld waar het geweld, in al zijn vormen, als een ziekte heerscht »?

De tegenwoordige strekking van het Marxisme is zeer moeilijk te bepalen. Maar het schijnt wel alsof de meerderheid der volgelingen van Marx, zonder het te wenschen, en in alle oprechtheid hopend dat deze beproeving hen zal bespaard blijven, het geweld aanzien als een mogelijkheid die de omstandigheden zal opdringen, maar die niet van hun wil afhangen zal.

* * *

Wanneer het systematische gebruik van het geweld veroordeeld wordt, verdwijnen tevens zijn gevolgen: voorbarige revolutie, diktatuur, schrikbewind, Staatsvernieling. En zoo men eenige lichte schakeeringen aanstippen kan tusschen de meeningen van de socialisten uit midden-Europa en uit West-Europa, aangaande het princiep van het geweld, toch stelt men vast dat zij het roerend eens zijn in hun afkeuren van de Russische methoden. Ziehier waarop hunne redeneering hoofdzakelijk neerkomt:

Rusland, zoo min als het zij gelijk welk ander land, kon de fazen die noodig zijn tot de evolutie niet met één sprong achter zich laten. Aangezien zijn achterlijkheid op staatkundig gebied, was het niet in staat om onmiddellijk tot het socialisme over te gaan.

Hadden Marx en Engels, in het voorwoord der

nieuwe uitgaaf van het *Kommunistisch Manifest,* in 1872, trouwens niet erkend dat « de Parijsche Commune het bewijs geleverd had dat de arbeidersklasse zoo maar niet, eenvoudig weg, de hand kan leggen op de Staatsmachine en ze voor haar eigen rekening in beweging zetten (1) »?

Bernstein (reeds aangehaald werk) en Bauer (in zijn *Cours nouveau dans la Russie des Soviets*) hebben breedvoerig bewezen dat de hedendaagsche revoluties steeds de meest uiterste elementen aan het bewind brengen; deze trachten dan tevergeefs droombeeldige doelen te verwezenlijken, die tegenstrijdig zijn met de ekonomische gesteldheid van het land. Deze elementen bereiden, door hunne misluk-king, de wegen voor, voor minder revolutionnaire krachten dan zij zelf, die weldra de vruchten plukken der inspanning van de extremisten.

Kautsky, nadruk leggend op deze gedachte, herinnert aan een zin van Engels (de werkelijke en niet de droombeeldige doeleinden eener revolutie worden steeds verwezenlijkt door de gevolgen van deze revolutie), en stipt de marxistische dwaling door de kommunisten bedreven, aan:

« De ekonomische wetten herstellen zich altijd, wat

(1) Weliswaar schreef ENGELS, vijf jaar later, in zijn pamflet tegen Dühring : « Het proletariaat maakt zich meester van de openbare macht en verandert, eerst en vooral, de produktiemiddelen in Staatseigendom. »

ook de Staatsorganisatie weze, absolutisme, demokratie, sowjetregeeringsvorm. Iedere poging om deze wetten geweld aan te doen, om het ekonomische doorzicht te vervangen door het eenige geweld en om, in dien zin, de diktatuur in te stellen, op hetzij gelijk welke grondwettelijke basis, kan niets veranderen aan den einduitslag, die op voorhand bepaald is door de ekonomische voorwaarden. Het kan alleen een proefneming zijn, die ten slotte mislukt, nadat zij zeer groote opofferingen gekost heeft. Niets kan er, van uit marxistisch standpunt, onzinniger zijn dan een Staatssamenstelling te zoeken die, buiten de ekonomische voorwaarden om, de verwezenlijking van het socialisme waarborgt (1). »

Het is daarom dat men het niet te verwezenlijken plan om onmiddellijk het socialisme in te stellen, moet ter zijde laten. Wat men moet doen, is de voorafgaandelijke voorwaarden scheppen die zijn verwezenlijking zullen mogelijk maken. De meest belangrijke is de demokratie (2). Deze laatste, in de huidige ekonomische en teknische omstandigheden, komt ons voor als een « historische noodzakelijkheid ».

---

(1) KAUTSKY, *Rosa Luxembourg et le Bolchevisme.* Uitgaaf der Boekerij van de *Peuple,* 6, Stormstraat, Brussel, blz. 14.

(2) Men weet dat ROSA LUXEMBOURG, in een brochuur die na haar dood uitgegeven werd, *La Révolution russe. Examen critique,* Parijs, Librairie Populaire, 1922, aan de bolsjevieken verweet de meest belangrijke demokratische waarborgen voor een gezond openbaar leven afgeschaft te hebben.

De funkties van een moderne Staat zijn zoo talrijk en zoo ingewikkeld dat zij alleen kunnen verzekerd worden door de vlijtige medewerking der gemeenschap, die over het meest uitgebreide recht tot kritiek beschikken moet. Het uitoefenen van dit recht tot kritiek is bijzonder heilzaam; het verwijdert het verderf en kampt tegen de engheid van geest der bureaukratie (1). De vrijheid der parlementaire diskussie, de vrijheid der pers, der koalitie zijn niet alleen noodzakelijk in de landen waar het proletariaat strijdt, maar ook in de landen waar het regeert (2). Want een regeerende klasse vereenzelvigt zich nooit volkomen met hare regeering en de organen die haar uitoefenen. Alleen de demokratie, met de uitoefening harer elementaire rechten, kan in de massa's de hoedanigheden die zij bezitten moeten, ontwikkelen.

Kautsky onderzoekt de waarde der kiesstrijden, en schrijft (3):

« De kiesstrijden stellen een middel daar zich en zijn vijanden te tellen; zoo geven zij een juist idee van de machtsverhouding tusschen klassen en partijen, van hunne vorderingen en hun achteruitgang; zij beletten alzoo onbedachtzame daden en behoeden voor neder-

---

(1) KAUTSKY, *Von der Demokratie zur Staatsklaverei,* reeds vermeld, blz. 27.
(2) IDEM, *Ibidem,* blz. 30.
(3) *Terrorisme et Communisme,* blz. 157. Aanhaling uit zijn boek *La Révolution sociale,* verschenen in 1902.

lagen; maar zij maken het eveneens mogelijk dat de vijand zijn onmacht tot het behouden van deze of gene stelling zelf erkent en ze vrijwillig opgeeft in geval deze toegeving zijn levensbelangen niet schaadt. Zoo maakt de strijd minder slachtoffers; hij wordt minder wreed en hangt in mindere mate af van het blinde toeval. »

De diktatuur verlamt de intellektueele ontwikkeling der massa. Zij maakt haar onbekwaam hare vrijmaking en de stichting van socialistische instellingen te verzekeren, die slechts het werk kunnen zijn der arbeidende klasse en niet van een bureaukratie of van een partijdiktatuur (1).

Met de gewapende macht kan men heel goed het produktieproces onderbreken, maar men kan het geen nieuwe bazis geven, noch het in werking houden.

In zijn boek: *De Diktatuur van het Proletariaat,* dat hij aanhaalt op bladzijde 13 van zijn brochuur *Rosa Luxembourg en het Bolsjevisme* (reeds vermeld), maakt Kautsky het onderscheid tusschen de diktatuur als toestand en de diktatuur als regeeringsvorm. Hij is alleen tegenstander van deze laatste.

En Kautsky, die door Trotsky beschuldigd werd de materialistische dialektiek te hebben verlaten om naar het natuurlijk recht terug te keeren, erkent dat het moeilijk zijn zou om in de minachting van Trotsky voor de demokratie, de minste spoor van natuurlijk recht

(1) *Ibidem,* blz. 31.

of zelfs van recht alleen te ontdekken, zelfs geen spoor van de ethiek van Kant of van zuivere ethiek, evenmin als sporen van de gedachte van Marx. Deze minachting voor de demokratie is uitsluitelijk ingegeven door het verlangen om een gezag te bewaren dat uitzonderlijke omstandigheden hem in de handen gaven. En hij besluit, niet zonder schalksheid, dat dit voorzeker een vorm van het materialisme is. Maar hij betwijfelt dat de toekomst er zich meester zal van maken. De kommunisten trouwens, die weten dat zij nooit de meerderheid zullen halen in een enkel beschaafd land, hebben uitstekende beweegredenen om de demokratie te verwaarloozen.

Voor Kautsky is het kenschetsende van het bolsjevistische regiem de minachting der persoonlijkheid. En het schrikbewind dat het uitoefent martelt wezens zonder verdediging. Het kan vereenzelvigd worden met het afmaken der gevangenen, in oorlogstijd. Kautsky is verontwaardigd wanneer de kommunisten pogen de gruwelen van het oogenblik te rechtvaardigen door te beweren dat zij gepleegd werden in naam van het proletariaat (1).

Vandervelde, de thezis van Kautsky aangaande de

(1) KAUTSKY, *Von der Demokratie zur Staatsklaverei,* werk reeds vermeld, blz. 125. — Wij hebben deze argumenten in hun haast oorspronkelijke vorm weergegeven, in hun stijl van hartstochtelijke polemiek. Het kwam ons voor, dat zij een belangrijke strekking aanstippen : de duidelijke reaktie tegen de geweldmethoden.

diktatuur steunend, gaat argumenten putten bij Engels. Hij haalt aan (1), uit de *Anti-Duhring* van Engels:

« De kapitalistische produktiewijze, wanneer zij geleidelijk de groote meerderheid der bevolking tot proletariërs hervormt, schept de macht die, op gevaar van den dood, verplicht is deze revolutie te volbrengen. Het proletariaat maakt zich meester van de Staatsmacht en verandert eerst en vooral de produktiemiddelen in Staatseigendom. Daardoor vernietigt het zichzelf, als proletariaat; het schaft alle klasseonderscheid af en alle klassevijandschap en tegelijkertijd ook den Staat, als Staat.

» Men kan de plotse tegenstellingen van deze dialektiek een beetje verouderd vinden. Maar het feit is dat, voor Engels zooals voor Marx, de diktatuur van het proletariaat de diktatuur van de meerderheid is, van de groote meerderheid der bevolking, in het land waar de uitbreiding van het kapitalisme deze groote meerderheid tot proletariaat gemaakt heeft. »

En alle marxisten zullen aandringen op de noodzakelijkheid, voor de revolutie, om met haar de meerderheid der werkende klassen te hebben. Dit brengt ons naar het weergeven van de opvatting der revolutie der westelijke marxisten.

Otto Bauer wijst dringend op het demokratische

(1) *Het na-oorlogsch Socialisme*, blz. 100.

karakter dat het beheer van het nieuwe regiem bezitten moet (1):

« Maar hare innerlijke voorwaarde is dat het volk, de breede massa's van het volk dat arbeidt, in de steden en op het land, de sociale verandering willen. Sommigen, weliswaar, meenen dat het voldoende is, zoo een duizendtal mannen, die hart en durf hebben, zich door een handgreep meester maken der openbare machten, en dan de socialisatie verkondigen aan de groote volksmassa's. Maar dit is verkeerd. Inderdaad, hoe zou een kleine minderheid, indien zij door schrikaanjagende middelen de groote volksmassa's dwong zich aan haar wil te onderwerpen, het groote voortbrengingsapparaat der maatschappij kunnen beheeren? Zij ook zou, voorzeker, bij middel van een onverbiddelijk schrikbewind, de kapitalistische klasse kunnen onteigenen; zij ook zou, van uit hetzij gelijk welk revolutionnair middenpunt, over het produktieapparaat kunnen regeeren. Maar het zou een bureaukratisch socialisme zijn en geen demokratisch socialisme, want de revolutionnaire centra zouden de fabrieken niet kunnen beheeren, de mijnen noch de domeinen dan door een door hen ingestelde bureaukratie, wier bevelen door het leger met het geweld zouden uitgevoerd worden. Welnu, wij willen niet hooren van een bureaukratisch socialisme, dat de heerschappij van een

(1) OTTO BAUER, *De Weg naar het Socialisme.*

kleine minderheid over het geheel der bevolking zou beteekenen. Wij willen het demokratische socialisme, d. w. z. het ekonomische beheer van gansch het volk door het volk zelf. Het volk moet zelf zijn ekonomisch leven beheeren bij middel van gansch een stelsel van demokratische organisatie dat wij in de vorige hoofdstukken beschreven hebben. »

Vandervelde dringt herhaaldelijk aan op deze gedachte der revolutie, als werk van de meerderheid der massa's (1).

« Voor ons, zooals voor Marx en Engels, is de socialistische Revolutie alleen mogelijk in de landen die tot een hoogen graad van kapitalistische en industrieele koncentratie gekomen zijn, waar het proletariaat de groote meerderheid van de bevolking vormt en waar deze proletarische meerderheid zich tot volle bewustheid van hare klassebelangen verheven heeft, door een lang en hardnekkig streven naar ontwikkeling en organisatie, en waar het proletariaat de politieke macht verovert, hetzij goedwillig of met geweld.

» Zij alleen die het geduld zullen gehad hebben de revolutie tot volle rijpheid te laten komen, tot, door het feit zelf der evolutie, het proletariaat niet meer de minderheid weze, maar de meerderheid der arbeidende bevolkingen — al moesten ze eens verplicht worden geweld te gebruiken — zullen het geboren worden der nieuwe wereld bevorderen.

---

(1) VANDERVELDE, *Réalisations socialistes*, werk reeds vermeld, blz. 207, 223 en 224.

» Sommigen mogen oordeelen dat zulke voorafgaande voorwaarden overbodig zijn; dat het systematische geweld voldoende is; dat de werkelijke toestemming der massa's niet onmisbaar is om ze aan het knechtschap te ontrukken.

» Meer dan ooit heb ik, na de proefneming der Russische revolutie, de overtuiging dat zij op een dwaalspoor zijn, en ik herhaal, met Jaurès:

» Hij die rekent op de gunst der gebeurtenissen of de toevallen der macht en er aan verzaakt om de overgroote meerderheid der wereldburgers tot onze gedachten te bekeeren, verzaakt daardoor tevens aan de hervorming der maatschappelijke orde. »

Kautsky stelt het vraagstuk der vervorming van het kapitalistisch in het socialistisch regiem zelf, wanneer hij schrijft (1):

« De arbeidende klasse is dus niet, op alle oogenblikken en in alle omstandigheden, rijp om de macht in handen te nemen. Zij moet overal een zekere evolutie doormaken die haar daartoe bekwaam maakt. Zij kan immers het oogenblik niet uitkiezen dat haar aan het roer zal brengen. Maar komt zij er aan, dan heeft zij het recht niet om, zonder meer, de voortbrengingswijze tegenover dewelke zij komt te staan, omver te smijten; zij moet de bestaande voorwaarden als uitgangspunt nemen en deze ontwikkelen ten voordeele

(1) KAUTSKY, *Terrorisme et Communisme,* reeds vermeld, blz. 106.

van het proletariaat; zij moet « de elementen der nieuwe maatschappij vrij maken », wat gelijk staat, in verschillende omstandigheden, aan totaal verschillende dingen. En zij zal des te gemakkelijker ontdekken wat redelijk is op een gegeven oogenblik, zoo zij zich een juister oordeel zal gevormd hebben over de meer werkelijke voorwaarden en zoo zij er het meeste rekenschap mede houdt. »

Dus, voor de marxisten der westelijke school, moeten de afschaffing van het privaateigendom der produktiemiddelen en de instelling van de gemeenschappelijke voortbrengst « voorwaardelijk » afhangen, aan den eenen kant, van een *voldoende materieele* ontwikkeling van het kapitalisme en, aan den anderen kant, van een *voldoende zielkundige* evolutie van het proletariaat. De socialisatie der groote voortbrengstmiddelen kan slechts dan verzekerd worden wanneer het zedelijk peil der voortbrengers geëvolueerd heeft in een zin die gunstig is aan hare werking. Overal wordt deze gedachte op dringende wijze herhaald. Wij ontmoeten haar bij Bauer zooals bij Vandervelde, bij Kautsky zooals by Hyndman (1).

* * *

Zoo wordt, bij alle marxistische socialisten, de gedachte al langer hoe duidelijker om geleidelijk tot de

(1) Bij deze laatste, op bladzijde 19 van zijn boek : *The Economics of Socialism*, werk reeds vermeld, en op bladzijde 323 van zijn ander werk : *The Evolution of Revolution.*

socialisatie over te gaan. Het is bij Vandervelde dat zich het denkbeeld het scherpst afteekent (1).

Hij erkent dat de mogelijkheden tot socialisatie steeds beperkt zullen blijven zoolang de arbeiders de verovering van de macht niet zullen verwezenlijkt hebben. « Onder hun invloed, zal men nog niet uitgebate natuurlijke rijkdommen onder gemeenschappelijk bezit kunnen bewaren. Men zal, voor redenen van teknischen, of zelfs maatschappelijken aard, nieuwe regies kunnen stichten. Men zal de vroegere van hun bureaukratisch keurslijf kunnen verlossen. Maar zonder zichzelf te verloochenen, zou het de burgerij niet mogelijk zijn op ernstige wijze den weg der socialisatie, d. w. z. den weg naar het socialisme in te slaan (2). »

Terloops verklaart hij voorstander te zijn der onteigening mits vergoeding. En hij onderlijnd trouwens dat:

---

(1) Het is geraadzaam om de belangrijkheid der meening van den Belgischen socialistischen leider aan te stippen. Zijn gedachte wordt ingegeven door de verwezenlijkingen van eene arbeidersklasse wier organisatie en methoden dikwijls aanzien worden als de meest volmaakte. Zij hebben eigenschappen die men in geen enkel ander land ontmoet. Alleen de Engelsche arbeidersbeweging kan tamelijk goed met de Belgische Werkliedenpartij vergeleken worden. De samenstelling van deze laatste legt zich uit door het feit dat zij zich ontwikkeld heeft in het meest kapitalistische land der wereld, en door dit ander feit, dat zij op het kruispunt staat der groote gedachtenstroomingen van de wereld.

(2) VANDERVELDE, *Het na-oorlogsch Socialisme,* blz. 170.

« Sedert lange jaren reeds was het de gewoonlijke doenwijze der socialistische partijen — ten minste in de landen van West-Europa — om er naar te streven het openbaar bezit uit te breiden ten koste van de kapitalistische alleenhandel, en om, anderzijds, de Staatsondernemingen te veranderen in zelfstandige regies (1). »

In zijn uiteenzetting over het minimum-program der Belgische Werkliedenpartij, toont hij zich niet vijandig aan een regiem van gemengde ekonomie, d. w. z. deelneming van den Staat aan nijverheidsmaatschappijen in dewelke hij de meerderheid der aandeelen bezit (2).

De socialistische marxisten zijn niet van oordeel dat deze doenwijzen den gang der revolutie zullen belemmeren. Zij aanzien het tijdperk der revolutie als zijnde geopend. Zij beweren dat de wereldoorlog een tijdperk heeft ingeluid dat tevens het einde daarstelt der kapitalistische en het begin van een socialistische evolutie. Is het systeem der belastingen in verschillende landen (belastingen op het inkomen, op het kapitaal, enz.) niet door het socialisme ingegeven? Zijn er daar niet duidelijke pogingen voorhanden om op meer harmonieuze wijze het nationaal inkomen te verdeelen? Hebben de Staten, gedurende den oorlog, hun toe-

(1) Werk reeds vermeld, blz. 125.
(2) Wij hebben hooger reeds over deze proefnemingen gesproken.

vlucht niet moeten nemen tot ekonomische formulen aan de socialistische opvattingen ontleend, om hun bestaan te vrijwaren? En, zeggen zij, zoo deze formulen niet altijd bevredigend waren, dan is het omdat ze op onvolledige wijze werden toegepast, in den haast, zonder durf, door onwetenden die, zelfs in die opperste oogenblikken, poogden om zekere privaatbelangen, in konflikt met het algemeen belang, niet te schaden. In een gansche reeks nijverheden werd het zuiver kapitalistische stelsel verlaten. Zelfs vijanden van het socialisme zijn het idee der socialisatie toegetreden, dat zij aanzien als het eenige bekwame tot het verzekeren van de redding der wereldekonomie.

* * *

Ons blijft de taak nog over om kort uiteen te zetten welk begrip aangaande den Staat de socialistische marxisten tegenover de kommunisten stellen.

Laten we eerst opmerken dat de gedachte om den Staat te ontslaan van sommige zijner funkties niet alleenlijk door de kommunisten verdedigd wordt. G.-D.-H. Cole, in zijn studie: *Social Theory* (1), neemt aan dat zekere dwangorganen door den Staat gehouden, afgeschaft of aan andere sociale lichamen, in den schoot van dienzelfden Staat, zouden toevertrouwd worden. Maar deze opvatting verwijdert zich

(1) COLE, *Social Theory*. Uitgaaf Methuen & Co, Londen, 1920, blz. 126.

eenigszins van het konflikt dat de socialisten tegenover de kommunisten stelt.

Kautsky, sprekend over de algemeene staking en hare gevolgen voor den Staat, verklaart (1):

« De taak der algemeene staking mag nooit zijn de vernieling der Staatsmacht te bewerken, maar alleen de Regeering tot toegevingen over te halen op een gegeven vraag ofwel een Regeering die vijandig staat tegenover het proletariaat te vervangen door een Regeering die zijn verlangens zou tegemoet komen... Maar nooit, en in geen enkel geval, mag dit (deze overwinning van het proletariaat op een vijandige regeering) tot de vernietiging van de Staatsmacht leiden, maar slechts tot een zekere verplaatsing van de krachten die in den schoot van de Staatsmacht aanwezig zijn... Het doel van onze politiek blijft hierin zooals het vroeger was: de verovering van de Staatsmacht door het verkrijgen der meerderheid in het Parlement en de vervorming van het Parlement in opperste Regeering. »

Vandervelde erkent dat de Staat het verdrukkingslichaam eener klasse is (2) en dat hij dient afgeschaft te worden. Er bestaat alleen meeningsverschil omtrent de middelen om dit doel te bereiken.

---

(1) Aangehaald door LENIN, blz. 149 van *L'Etat et la Révolution.*

(2) VANDERVELDE, *Het na-oorlogsch Socialisme,* blz. 95, 96 en 209.

Maar heeft hij ook niet gezegd (1):

« Zoolang de maatschappij in vijandige klassen verdeeld blijft, is het duidelijk — zelfs voor de utopisten — dat de Staat als macht niet mag verdwijnen. De vraag is of men ernstig beweren mag dat de Staat, onder zijn huidige vorm, slechts een regeeringslichaam is; of hij ook niet, van nu af, een lichaam van beheer is; of er voor de socialistische demokratie geen andere wegen naar de toekomst bestaan dan degene die aangeduid zijn in dit bolsjevistisch schema: gewelddadige revolutie; vernieling van de burgerlijke regeeringsmachine; instelling van de klasseheerschappij van het proletariaat en « uitsterving » van den Staat naarmate de klassetegenstrijdigheden geleidelijk verdwijnen »?

* * *

Uit heel deze lange uiteenzetting moeten we van nu af trachten een strekking te ontcijferen.

De terugkeer der kommunisten naar ekonomische formules die minder radikaal zijn, hunne samenwerking met het buitenlandsch kapitalisme, de stichting, in Rusland, van een kleinboereneigendom, hebben ontegensprekelijk een gevoeligen slag toegebracht aan den invloed der strekking welke zij vertegenwoordigen. De voorspellingen hunner tegenstrevers hebben zich verwezenlijkt op het ekonomisch terrein. Op het politieke terrein werden zij nog niet bevestigd, ofschoon

(1) IDEM, *Ibidem,* blz. 102 en 103.

men de mislukking der kommunistische revoluties in Beieren en in Hongarije als zoodanig zou kunnen aanzien.

Indien wij, anderzijds, de wederzijdsche krachten schatten welke zich achter ieder dezer beide strekkingen scharen, moeten wij vaststellen dat een dezer het zeer groote voordeel heeft om over een Regeering te beschikken, waarin zij zich staande houdt zonder dat een enkel voorteekén een verzwakking laat voorzien. Weliswaar vertegenwoordigt de kracht in getal der kommunistische partij slechts een onaanzienlijk deel der Russische bevolking. Buiten Rusland geeft het kommunisme alleen in Duitschland eenige teekenen van leefbaarheid (1).

(1) In zijn reeds vermeld boek : *Terrorisme et Communisme,* heeft KAUTSKY een uitleg gegeven (blz. 164 en volgende), die verdient onthouden te worden, want hij kan ons helpen om de strekking die de evolutie van het Marxisme volgen zal, te bepalen. Na vastgesteld te hebben dat de hoedanigheid der arbeidersklasse merkelijk verlaagd is, na onderlijnd te hebben dat het de arbeiders zijn die op teknisch gebied de meeste bekwaamheden bezitten, die de stevigste vakbonden hebben gesticht, de meest ernstige en de meest tuchtvolle, doet de oude Duitsche Marxist opmerken dat het Marxisme (en hij bedoelt klaarblijkelijk met deze uitdrukking de leer welke hij verdedigt en die in tegenstelling staat met de leer van Lenin en van zijn vrienden), moeilijk wortel schiet in de massa's omdat het een zekere hoeveelheid geschiedkundige en ekonomische kennissen eischt. De vertwijfelde massa's eischen radikale en onmiddellijke veranderingen ; hun voorkeur gaat instinktmatig tot de formulen wier verwezenlijking belooft een spoedig einde te stellen aan hun lijden, in plaats van hen een lange, voorbereidende krachtinspanning op te leggen.

Elders is het in ontbinding (Italië, Holland, Frankrijk, Denemarken, Zweden). Elders nog (Amerika, Engeland en België) is het zonder beteekenis.

Wat de andere strekking betreft, deze heeft aanzienlijke vorderingen gemaakt. Maar zij zelf gaat achteruit. Zij lijdt onder de scheuringen en onder de machtige reaktie die haar tegenovergesteld wordt onder alle vormen: diktaturen in Italië, Spanje, Griekenland, krizissen van het parlementarisme en hardnekkige strijd tegen de sociale hervormingen en het koalitierecht in de andere landen.

HOOFDSTUK VI.

Het historisch materialisme.

In de uiteenzetting van zijn thezissen over het historisch materialisme geeft Marx blijken van een zekere neiging tot overdrijvingen die men dikwijls aantreft in zijn geschriften. Dit feit kan uitgelegd worden. Hij kwam er toe om de taak der ekonomische faktoren in de geschiedenis te overdrijven, om hun steeds de overheerschende plaats te geven, om met goed gevolg te kunnen reageeren tegen de voorstanders van de abstrakte theorie der geschiedenis. Deze overdrijving kan ook uitgelegd worden door het verlangen van Marx om zijne socialistische opvattingen te doen zege-

pralen door zijn geschiedkundige wijsbegeerte heen. Het is klaar dat hij, terwijl hij deze laatste uiteenzette, zeer bekommerd was om het lot zijner ekonomische stelsels, aan dewelke zijn vertolking der geschiedenis een stevige steun moest brengen.

Hij had volgelingen zooals Kautsky, Lafargue, Plekhanof, Labriola, die zijn thezis, in al haar ruwheid, verdedigden. Volgens hen is alleen de ekonomische vorm beslissend. Het is hij die de gang van het menschdom regelt. De overige politieke en ideologische elementen oefenen niet de minste invloed uit. Alle historische verschijnselen zijn uit te leggen door de zuiver ekonomische evolutie. De menschelijke gedachten zijn vreemd aan de gang der maatschappijen. Het zijn de ekonomische ontwikkelingen die hun gang oriënteeren; deze wordt beheerscht door onveranderlijke wetten die onverschillig blijven aan de verlangens en de grillen van den mensch. Heel de maatschappelijke opbouw verandert zoodra de ekonomische voorwaarden veranderen. De ekonomische faktor bezit een schier onbeperkte beslissende macht. Zekere marxisten gingen zelfs zoo ver staan te houden dat de zedenleer zelf (en niet alleen de gerechtelijke, godsdienstige en esthetische vormen) een funktie is van het ekonomische apparaat. Volgens hen is het historische materialisme een wijsgeerige wereldleer, die overal en ten allen tijde geldig is.

* * *

Naast deze rechtgeloovige marxisten vinden wij de volstrekte vijanden der thezis van Marx. Zij stellen de theorie der menschelijke rede tegenover de theorie der geschiedkundige noodzakelijkheid. De menschheid, volgens hen, is niet aan een somber noodlot onderworpen; zij evolueert uiterlijk.

Er is een intellektueele oorzaak die handelen doet: zij is sterker dan de ekonomische oorzaak. Zonder haar zou de ekonomische strijd alle opbouwende waarde missen. De rede is de bezielende en scheppende kracht van de geschiedenis der menschheid. Voorzeker zijn de ekonomische behoeften machtige drijfkrachten voor de geschiedenis, maar zij zouden onmachtig zijn zoo zij niet onderworpen waren aan een intellektueele leiding.

« Ieder levend ding ontwikkelt zich volgens de wet aan zijn wezen eigen, in den schoot der gemeenschap van dewelke het een deel is. Iedere funktie der maatschappij is, ten slotte, beperkt in hare aktie door het maatschappelijk leven in zijn geheel. De levende en bewuste eenling onderwerpt zich gedeeltelijk aan deze wet, volgens de meening der deterministen, maar hij gehoorzaamt ook gedeeltelijk aan de opvatting die hij zich vormt over deze wet, werkend in een meer volmaakte wijze en volgens vervormde verhoudingen. De mensch ziet slechts gedeeltelijk wat hij is, maar ziet geheele wat hij hoopt te zijn. Hij kan zich dus uit het vaste tegenwoordige verplaatsen en zich eenige der

beste toekomstvoorwaarden verzekeren. Wij mogen zeggen dat men ons de levensdraad gegeven heeft, maar dat wij vrij zijn hem te spinnen volgens een model naar onze keuze (1). »

Er is bij Marx trouwens, voor zijn tegenstrevers, tegenspraak tusschen de door hem aangenomen sociologische stelling en de ekonomische bazis die hij aan de geschiedenis gaf. Indien het juist is dat de wereld in haar geheel zich voordoet onder vorm eener evolutie, kan men dan niet beseffen dat iedere onderverdeeling van het leven een onafhankelijke ontwikkeling en een eigen bestaan bereiken kan?

Te meer, de bewering van Marx, als zou ieder tijdperk zijn kenschetsende en bijzondere ontwikkelingswet bezitten, is in tegenspraak met zijn bewering dat de ekonomische vormen de eenige drijfkrachten zijn der historische evolutie.

* * *

Maar tusschen deze twee uiterste meeningen in, is er een derde.

Deze is het, indien wij er in slagen om ze goed uit te drukken, die ons de strekking der evolutie van deze laatste marxistische thezis aanduiden zal, einde van ons werk.

Zonderling feit, het was de kameraad van Marx,

---

(1) RAMSAY MACDONALD, *Le Socialisme et la Société*. Op. cit., blz. 76.

Engels, die de eerste was om eenige verbeteringen aan de opvattingen van den meester te brengen. In een reeks brieven die hij schreef na het afsterven van den stichter der leer (1), legde hij uit hoe de meester dikwijls verkeerd begrepen werd en hoe hij nooit beweerd had een volstrekte voorrang toe te kennen aan de ekonomische faktoren, bij uitsluiting van alle andere. Maar hij meende dat deze ekonomische faktor in laatste aanleg werkte, wanneer een zeker aantal machten aanwezig zijn. De ekonomische aktie van den eenling is ontegensprekelijk beïnvloed door zijn maatschappelijk midden. Engels was zelfs geneigd om bij de ekonomische voorwaarden ook de aardrijkskundige bazis te rekenen Voor de aanvankelijke tijdperken nam hij zelfs aan dat de voortplanting van het ras ook in aanmerking moest komen, naast de industrieele voortbrenging.

Beweren dat de ekonomische faktor het uitsluitelijke element is, zegde Engels (2), is de opvatting van Marx herleiden tot een van allen zin ontbloot, abstrakt en dom gezegde.

« De ekonomische voorwaarde is de bazis, maar de afwisselende elementen der superstruktuur, de politieke vormen der klassestrijden en hunne gevolgen, de

---

(1) Tusschen 1890 en 1894. Zij werden uitgegeven in dagbladen en tijdschriften.

(2) Aangehaald door SELIGMAN, *L'interprétation économique de l'histoire*. Parijs, Marcel Rivière, 1911, blz. 149.

regeeringsvormen, de gerechtelijke vormen en ook alle weerkaatsingen van die werkelijke strijden in de geesten van hen die er aan deelnemen, de politieke, gerechtelijke en wijsgeerige theoriën, de godsdienstige overtuigingen, al deze dingen oefenen invloed uit op de ontwikkeling der historische strijden en bepalen hunne vormen, in talrijke gevallen. »

Ziehier hoe Engels verder het vraagstuk in zijn waar licht stelt (1):

« Het zijn dus ontelbare krachten, die zich steeds kruisen; een oneindige groep krachtparallelogrammen die een samengestelde kracht teweeg brengen; de geschiedkundige gebeurtenis, dewelke, op haar beurt, mag aanzien worden als het produkt van een faktor die werkt als een onbewust en willoos iets. Want, hetgeen iedere dezer krachten wil wordt belet door al de andere, en het gevolg van hunne saamgevoegde aktie is iets wat geen hunner gewild heeft. » (Brief van 1890.)

« De politieke, gerechtelijke, wijsgeerige, godsdienstige, letterkundige, artistieke, enz. evolutie, heeft de ekonomische evolutie voor bazis. Maar allen reageeren de eene op de andere en op de ekonomische bazis. » (Brief van 1895.)

Bernstein en Jaurès hebben zich krachtig verzet

(1) Aangehaald door BERNSTEIN, *De Voorwaarden tot het Socialisme en de Taak der Sociaaldemocratie.*

tegen het dogma der geschiedkundige noodzakelijkheid. Volgens beide verwerft de menschheid al langer hoe meer het vermogen om de ekonomische evolutie te besturen. En het is juist omdat zij de aanzienlijke belangrijkheid der ekonomische faktoren begrepen heeft, dat zij al haar aandacht op hen samentrekt, opdat zij niet aan haar toezicht zouden ontsnappen. Overal waar het gemeenschappelijk belang zegeviert over het eigen belang, verzwakt en vermindert de onbewuste aktie der ekonomische krachten.

Volgens Bernstein is de moderne maatschappij rijker aan onbepaalde ideologie dan de maatschappijen van voorheen.

Jaurès heeft gepoogd, naar aanleiding van het historisch materialisme, een verklaring te geven van de synthezis der tegenstellingen (1):

« De moderne gedachte van de identiteit der tegenstellingen vindt men ook terug in dit andere prachtig begrip van het Marxisme: De menschheid werd tot hiertoe om zoo te zeggen gedreven door de onbewuste macht der geschiedenis; tot hiertoe zijn het niet de menschen die zichzelf bewegen; zij bewegen, maar de ekonomische evolutie leidt hen; zij denken dat zij de gebeurtenissen doen ontstaan of meenen dat zij, als een plant, steeds op dezelfde plaats blijven, maar de

(1) J. JAURÈS, *Pages choisies*. Uitgaaf F. Rieder & Co, 7, place Saint-Sulpice, Parijs, blz. 364-365.

ekonomische veranderingen voltrekken zich buiten hun weten, en buiten hun weten worden zij hierdoor beïnvloed. De menschheid is eenigszins als een ingeslapen passagier geweest die zou gedragen worden door den vloed van een stroom zonder aan de beweging deel te nemen, of ten minste zonder zich rekenschap te geven van de richting, van afstand tot afstand wakker wordend en bemerkend dat het landschap veranderd is.

« Welnu! wanneer de socialistische revolutie zal verwezenlijkt zijn, wanneer er geen klassevijandschap meer zal bestaan, wanneer de gemeenschap der menschheid meester zal zijn van de groote voortbrengstmiddelen naar de gekende en vastgestelde behoeften der menschen, dan zal de menschheid losgerukt zijn uit het lange tijdperk van onbewustheid dat zij sedert eeuwen doorschrijdt, gedreven door de blinde macht der gebeurtenissen, en zij zal binnengetreden zijn in het nieuwe tijdperk waarin de mensch, in plaats van aan de gebeurtenissen onderworpen te zijn, den gang der gebeurtenissen regelen zal. Maar dit komend tijdperk van volle bewustheid en klaarte, is alleen tot mogelijkheid gemaakt door een lang tijdperk van onbewustheid en duisternis. »

Jaurès kent ook een groote plaats toe, in de evolutie der maatschappijen, aan « het onrustig verlangen dat de menschheid bezielt naar een hoogere levensvorm ». Het is hem onmogelijk om, zooals Marx het gewild

heeft, het ekonomisch en het zedelijk leven te scheiden, om het een aan het ander ondergeschikt te maken.

En Jaurès verwerpt evenmin de mogelijkheid om het historisch materialisme met het hoogste idealisme te verzoenen en te vereenigen.

Niemand ontkent nog dat de verwezenlijking van een hoogstaand ideaal kan volbracht worden zonder een ekonomische hervorming. Op fijne wijze tracht hij de gedachte zelf van Marx te vatten. Hij schrijft (1):

« Marx zegt: « Het menschelijk brein schept niet uit zichzelf een begrip van recht dat ijdel en hol zijn zou; er is in gansch het leven, zelfs in het geestelijke en in het zedelijk leven der menschheid, slechts een weerschijn van de ekonomische verschijnselen in het menschelijk brein. »

» Welnu, ik neem het aan! Ja, er is in heel de ontwikkeling van het geestelijk, zedelijk en godsdienstig leven der menschheid slechts een weerschijn der ekonomische verschijnselen in het menschelijk brein; ja, maar er is terzelfder tijd het menschelijk brein; er is bijgevolg de cerebrale voorvorming der menschheid.

» De menschheid is het produkt van een lange physiologische opvoeding die de historische evolutie voorafging, en wanneer de mensch, volgens deze physiologische evolutie, zich uit de onmiddellijke minderwaar-

(1) *Jean Jaurès,* door CH. RAPPOPORT, werk reeds vermeld, blz. 404.

dige dierlijkheid verheven heeft, waren er reeds, in het eerste brein der opkomende menschheid, zekere voorbereidingen, zekere strekkingen. »

En hij besluit dat de grondkrachten van het brein tusschenkomen in het ekonomisch leven.

* * *

Andere hebben de juistheid der theorie aangenomen mits ze te beperken tot de ontwikkeling de kapitalistische maatschappij, heden en in het verleden. Zij meenen dat de theorie zal ineenstorten met het kapitalistische regiem en dat het verdwijnen der klassekonflikten zal samenvallen met dat van de marxistische wijsbegeerte der geschiedenis. Deze laatste zou dus niet op alle tijdperken toepasselijk zijn. Volgens hen kunnen de ekonomische faktoren de *vorm* der andere sociale verhoudingen bepalen zonder er de *werking* van te bepalen.

Andere nog hebben de theorie van het historisch materialisme vergeleken met eenige belangrijke historische feiten. Zij hebben eerstens in iedere maatschappij, zelfs in de meest geëvolueerde, overblijfselen aangeduid der afgeschafte regiemen. Zij hebben vooral aangedrongen op het feit dat de gerechtelijke vormen dikwijls dergelijke overtollige overlevingen openbaren. Zij schrijven het bestaan van deze verouderde sociale verhoudingen toe aan de gewoonte, die

machtiger schijnt, in vele gevallen, dan de meest klaarblijkelijke ekonomische voorwaarden.

Hyndman, die kortweg de enge opvatting van het historisch materialisme verwerpt, wijst, tusschen andere historische gebeurtenissen die door ekonomische faktoren niet uit te leggen zijn, op de stichting en de ontwikkeling van den mahomedaanschen godsdienst. Toen Mahomed zijn godsdienstige leer begon aan te prediken, was de ekonomische levenswijze der Arabieren sinds honderden, zelfs duizenden jaren, onveranderd gebleven. De produktievormen, herderlijke en landelijke, hadden niet de minste verandering ondergaan. Als Arabieren oefenden zij slechts een zeer zwakke invloed uit op de naburige landen. Niets liet toe te zeggen dat dit ras zich voorbereidde tot een der omvangrijkste bewegingen van verovering en aanval die de wereld ooit gekend heeft. Er bestond geen enkele ekonomische reden om uit te leggen dat een nieuwe godsdienst zou kunnen ontstaan en zich ontwikkelen met zulke bijval.

Hyndman haalt ook de eerste kruistochten aan.

Indien de geschiedkundige thezis van Marx juist was, dan had de poging tot de instelling van een kommunistisch regiment die plaats greep te Parijs, in 1870, zich moeten voordoen te Londen en in Engeland, waar de ekonomische vormen aanzienlijk verder gevorderd waren dan in Frankrijk. En op dit oogenblik is het nog steeds het geval, vermits men ziet hoe de Fransche

arbeidersklasse beter de klassetegenstanden vat dan het Engelsche proletariaat.

Het is ook onjuist staan te houden dat dezelfde voortbrengstvormen dezelfde sociale superstruktuur scheppen. In China en in Indië, waar de zelfde vorm van landbouwvoortbrengst bestaat, zijn de vereenigingswijzen der menschen, het type van regeering gansch verschillend. Hetzelfde voor wat Egypte en Italië betreft. De Engelsche marxist ontkent zelfs niet gansch dat groote mannen den loop der geschiedenis beïnvloeden.

En Hyndman herhaalt wat anderen reeds zegden: Naarmate de mensch zich vrij maakt van materieele behoeften, oefenen de zielkundige faktoren een grooter wordende invloed uit op de maatschappelijke evolutie.

Wat er ook van zij, niemand denkt er nog aan om de duidelijke invloed te ontkennen die de ekonomische vormen uitoefenen op de geschiedkundige ontwikkelingen. Heeft M. C. Van Overbergh zelf, zonder zich eens te verklaren met het volstrekt determinisme van Marx, de invloed van deze faktoren niet erkend (1)? En hoeveel sociologen, staathuishoudkundigen en geschiedkundigen hebben er de thezis van Karl Marx gebruikt als opzoekingsmethode! (Hebben bij ons Des Marez, Pirenne, Van der Linden deze werkwijze niet in toepassing gebracht?)

---

(1) *La Classe sociale,* blz. 173-183.

Er blijft ons een laatste tegenstrijdigheid aan te stippen der marxistische thezissen:

Indien de ekonomische vormen alle andere bepalen, waartoe dient dan de verovering der politieke macht door de arbeidersklasse? Zal deze, door de onvermijdelijke gang der geschiedenis, niet op automatische wijze, door de ontwikkeling der produktiefkrachten, in het bezit gesteld worden van heel het apparaat der maatschappelijke organisatie? Hoe deze meening verzoenen met marxisten als Guesde, Varga, Vandervelde (1), die meenen dat de socialisatie der groote voortbrengingsmiddelen, de onteigening onmogelijk zijn zonder de verovering van de macht? Vandervelde zegt (2), in het minimumprogramma dat hij toewijst aan de Belgische arbeidersklasse, dat de verandering van het kapitalistisch regiem in een kollektivistisch regiem noodzakelijkerwijze moet gepaard gaan met gelijksoortige veranderingen van zedelijken en politieken aard.

Hierin ligt, blijkbaar, de bescheiden bekentenis dat begripsleeren uit de zedelijke en politieke kategoriën reageeren op de ekonomische ontwikkelingen.

Om drie voorbeelden te nemen: men moet aannemen dat de vereeniging der Duitsche Staten een gevolg was van de ekonomische ontwikkeling. Het kapitalisme was lam geslagen in zijn uitbreiding door de

(1) VANDERVELDE, *Het na-oorlogsch Socialisme,* blz. 170.
(2) IDEM, *Ibidem,* blz. 306.

veelvoudigheid der Staten. In 1859 schept de Duitsche burgerij een beweging ten voordeele van de Federatie der Staten. Zij wilde dat Duitschland één geheel zou vormen, één in zijn handel en met één tolbestuur, waar het metriekstelsel, de fiskale rechten, de spoor- en posttarieven, het handels- en zeevaartrecht, de industrieele bescherming, de wetgeving voor handel en nijverheid, enz., eenvormig zouden gemaakt worden. Wij bevinden ons hier ongetwijfeld in tegenwoordigheid van een geval in hetwelk de ekonomische vormen de politieke vorm bepaald hebben.

Maar men kan in de Europeesche geschiedenis der vijftig laatste jaren gansch tegenovergestelde gevallen vinden. Nemen wij het voorbeeld van een land met zeer zwakke kapitalistische ontwikkeling: Bulgarije. Zoodra dit land, na den Balkanoorlog, afgescheiden werd van het Ottomaansch Keizerrijk, gesloten en feodaal, drong het kapitalisme, met zijne hem eigen produktievormen, in Bulgarije binnen. Het ekonomische uitzicht veranderde op diepgaande wijze onder den invloed van een politieke faktor.

Ten slotte, laten wij eindigen door de thezissen van Marx over historisch materialisme toe te passen op de ekonomische theoriën. De kapitalistische koncentratie gaat veel sneller in de Vereenigde Staten dan in Europa. Het is onbetwistbaar dat de verdeeling van Europa in een dertigtal Staten (politieke faktor) het door Marx voorspelde koncentratieproces vertraagt.

* * *

Welke was de strekking der evolutie van het historisch materialisme?

Het historisch materialisme als wijsgeerige wereldleer is haast volkomen verlaten. Het is duidelijk dat het slechts een betrekkelijke waarde heeft en dat het niet toepasselijk is op alle tijdperken en op alle middens. Te meer, de waarheid dezer theorie schijnt grooter te zijn voor het verleden. Het komt voor alsof zij van hare waarde verliezen gaat naarmate de menschheid vorderen zal.

Maar als opzoekingsmethode heeft het historisch materialisme talrijke aanhangers veroverd. Men erkent dat de marxistische thezissen er kunnen toe bijdragen om een helder licht te werpen op de ontwikkeling der menschelijke maatschappij, dat zij de oorsprong van zekere slecht verklaarde of onvoldoend gekende feiten kunnen duidelijker maken. Als dusdanig heeft het historisch materialisme toegelaten om konkrete krachten op te sporen wier aktie slecht gekend was: het heeft zekere voorspellingen bekrachtigd en het heeft aan zekere stelsels een aktiecriterium gegeven.

INHOUDSTAFEL

Bladz.

HOOFDSTUK I.

HET MARXISME EN DE OORZAKEN VAN ZIJN EVOLUTIE 15

A. — *Verscheidenheid der bronnen van het Marxisme* 16

B. — *Marx, man van de daad* 19

C. — *Invloed van de kritiek op de evolutie van het Marxisme* 20

D. — *Het Marxisme tegenover de gebeurtenissen* 28

E. — *De grondbeginselen van het Marxisme* . 30

1° Theorie van de waarde en van de meerwaarde 31

2° De koncentratiewet. De verarming der massa's. De klassenstrijd. De ineenstorting 37

3° Het historisch materialisme 48

HOOFDSTUK II.

DE EVOLUTIE VAN DE MARXISTISCHE LEER VAN DE WAARDE, VAN DE MEERARBEID EN DE MEERWAARDE . . 51

A. — *De theorie van de arbeidswaarde en de antisocialisten* 51

Bladz.

B. — *De theorie van de arbeidswaarde en de socialisten* 54
C. — *De meerarbeid* 56
D. — *De meerwaarde en de antisocialisten* . . 60
E. — *De meerwaarde en de socialisten* . . . 61

HOOFDSTUK III.

DE VERARMING DER MASSA'S EN DE KONCENTRATIE 65
A. — *Het beginsel der verarming vóór den oorlog* 65
B. — *Het beginsel der verarming na den oorlog* 69
C. — *De kapitalistische koncentratie vóór den oorlog* 72
D. — *De kapitalistische koncentratie na den oorlog* 80

HOOFDSTUK IV.

DE KLASSENSTRIJD 85
A. — *Is de klassenstrijd onvermijdelijk?* . . 86
B. — *Zijn de klassen op zichzelf niet verdeeld door innerlijke konflikten?* 91
C. — *De elementen tusschen de proletariërs- en de kapitalistenklasse* 96
D. — *De klassegeest bij de proletariërs* . . . 100
E. — *De samenwerking der klassen* 104
F. — *De vakbonden en de politieke aktie* . . 110
G. — *Het internationalisme en de vaderlandgedachte* 114

Bladz.

HOOFDSTUK V.

DE INEENSTORTING 120
A. — *De thesis der ineenstorting* 124
B. — *De algemeene revolutionnaire staking* . 128
C. — *De openbare diensten. De sociale hervormingen. De kooperatie* 136
D. — *Het geweld. De vernieling van den Staat. Diktatuur of demokratie?* 140

HOOFDSTUK VI.

HET HISTORISCH MATERIALISME 183

Inhoudstafel 199
Index 203

INDEX

De namen der aangehaalde schrijvers zijn in kursief gedrukt.

Aftalion : 53, 64, 92.
Agrarische hervorming : 83, 100.
Amerikaansch arbeider : 59.
Arbeidswaarde : 25, 31, 51.
Baldesi : 132.
Bakounine : 123.
Bauer : 161, 167, 172, 176.
Bebel : 115, 135.
Belfort-Bax : 15.
Bernstein : 21, 55, 65, 67, 75, 76, 77, 91, 96, 122, 126, 163, 167, 189
Bertrand : 122.
Bismarck : 82.
Bissolati : 106, 122.
Blanquisten (Blanqui) : 122, 131.
Boerenbonden : 84.
Bourgeois (Léon) : 88, 104.
Bowley : 60.
Bracke : 143.
Bruce, Glacier : 113.
Caillaux : 71, 81.
Canbone : 81.
C. G. T. : 132.
C. G. T. U. : 132.
Chartisme : 102.
Critique de l'économie politique : 16.
Cole (G. D. H.) : 20, 179.
Commune : 123, 167.
Concentratie : 40, 70, 72, 196.
Considérant : 73.

Cooperatieven : 36, 84.
Dan : 141, 159.
De Brouckère :
Deelneming aan de regeering : 29.
De Leon : 79.
Des Marez : 194.
Deville : 145.
De Winne : 122.
Dreyfus (zaak) : 106.
Dühring : 172.
Durkheim : 88.
Economist Shisn : 159.
Encyclique Rerum Novarum : 88.
Engels : 15, 16, 18, 22, 59, 96, 146, 149, 164, 172, 187.
Ferri (Enrico) : 89.
Fontaine (Arthur) : 81.
Fourier : 44.
Georgie : 151.
Gide : 31, 48, 53, 68, 74, 99.
Giolitti : 106.
Görlitz (Programma van) : 70.
Grazziadei : 61.
Guesde : 25, 79, 106, 122, 124, 136, 195.
Hegel : 27.
Hegeliaansche dialectiek : 27.
Hervé : 114.
Historisch materialisme : 25, 48, 183.
Hyndmann : 15, 24, 25, 67, 69, 70, 75, 79, 101, 104, 108, 116, 124, 162, 176, 193.
IJzerloonwet : 57, 59.
Indië : 67.
Ineenstorting : 47, 122, 124.
Internationaal Bureel van den Arbeid : 132.
Internationale : 17, 117, 131.
Internationale van Amsterdam : 101.
Jaurès : 20, 55, 63, 67, 76, 79, 96, 105, 116, 126, 134, 135, 162, 175, 188.

Jevons-Boehm : 56.
Jouhaux : 132.
Kapp : 135.
Kapitaal : 16.
Kautsky : 52, 76, 77, 78, 97, 99, 104, 117, 135, 160, 161, 171, 175, 180, 182, 184.
Kerensky : 109, 141.
Kinderarbeid : 36, 60, 62.
Klassenstrijd : 25, 41, 45, 85.
Klein eigendom : 41, 73, 76.
Klein grondeigendom : 26, 83, 93, 100.
Koloniën : 79.
Konferentie van Genua : 158.
Kongres van Amsterdam : 66.
» Bologna : 106.
» Keulen : 123.
» Kopenhagen : 67, 79, 117, 135.
» Jena : 135.
» Den Haag : 123, 144.
» Parijs : 104.
» Rome : 133.
» Stuttgart : 58, 67, 79, 84, 94, 98, 102, 113, 115.
Kommunistische partij (Fransche) : 131.
» (Russische) : 180.
Krizissen : 42, 43, 70.
Labour-Party : 90, 103, 112.
Lafargue : 25, 184.
Labriola : 41, 51, 106, 122, 161, 184.
Lasalle : 57, 59, 104.
Ledebour : 135.
Lénine : 98, 104, 109, 115, 124, 150, 155, 159.
Leroy-Beaulieu : 159.
Loon : 59.
Mac Donald Ramsay : 27, 62, 68, 79, 89, 91, 108, 126, 186.
Machinisme : 39, 62.
Mahomet : 193.
Martof : 126.

Meerarbeid : 56, 57.
Meerwaarde : 31, 43, 60.
Meneau : 70.
Millerand : 106.
Moride : 81.
Mussolini : 132.
Naamlooze Vennootschappen : 43.
Neue Zeit : 52, 116.
Neue Rheinische Zeitung :
Neutralité syndicale : 58.
Nicholson : 27, 53, 60, 81.
Onteigening : 41, 44, 48, 73, 79.
Overproductie : 40, 42.
Pecqueur : 73.
Pirenne : 194.
Plekhanof : 184.
Privaat eigendom : 26, 43, 93.
Proudhoniens (Proudhon) : 122, 132.
Rakowsky : 158.
Rathenau : 70, 81.
Russische Revolutie : 29, 83, 109, 140.
Rheinische Zeitung : 17.
Ricardo : 31.
Rist : 31, 48, 53, 60, 74.
Saint-Simon : 44.
Schaeffle : 50.
Schmoller : 93.
Schweitzer : 104.
Seligman : 187.
Shield Nicholson : 27.
Socialistische partij (Amerikaansche) : 79, 98, 103.
» (Bulgaarsche) : 67.
» (Duitsche) : 70, 79, 93.
» (Fransche) : 25, 92.
» (Hongaarsche) : 79.
» (Poolsche) : 82, 98.
» Tcheko-Slovakijesche) : 116.

Snowden : 103.
Solidarisme : 88.
Solvay : 138.
Sorel : 111, 122, 129, 131, 133.
Spectator : 160.
Stinnes : 81.
Sidney Olivier : 109.
Tricoche : 81.
Trotsky : 170.
Trusts : 39, 44, 74, 78, 80.
Vaillant : 122, 130.
Vaderland : 114.
Vakbonden : 59, 74, 89.
Vanderlinden : 194.
Vandervelde : 15, 17, 55, 61, 71, 76, 77, 83, 84, 107, 117, 138, 174, 177, 180, 195.
Vanderydt : 53, 73.
Van Overbergh : 68, 87, 93, 118, 194.
Varga : 195.
Verarming : 65.
Verdrag van Versailles : 60.
Vidal : 73.
Vliegen : 122.
Volkenbond : 132.
Volksarmoede : 43.
Vrouwenarbeid : 36, 60, 62.
Waldeck-Rousseau : 106.
Webb (S. en B.) : 26, 90, 94, 108.
Willich : 163.
Wynkoop : 122.
Zanardelli : 106.
Zankof : 108.

Uitgaven der WILDE ROOS

A. — Vulgarisatiebrochures.

Bauer, O. — De Nieuwe Koers in de Soviets . . . . fr. 1.—
Blum, Is. — Tien Beroemde Vrouwen . . . . . 1.—
Bourquin, J. — Het Heelal . . . . . 1.—
Delattre, A. — De Nationaliseering der Koolmijnen . . . 1.—
Idem. — Moderne Methoden van het Vakvereenigingswezen 1.—
Doms, J. — De Petroolpolitiek . . . . . 1.—
Kreglinger, R. — Verband tusschen Godsdienst en Zedenleer bij de Oostersche Volkeren . . . . . 1.—
Lamennais. — Moderne Slavernij . . . . . 1.—
Landsvreugt. — De Medezeggingschap. . . . . 1.—
Mahaim, E. — De Wettelijke Bescherming van de Arbeiders 1.—
Mahlman. — De Haven van Antwerpen . . . . . 1.—
Molter, A. — De Arbeid en de Letterkunde . . . . . 1.—
Idem. — De Kempen . . . . . 1.—
Piérard, L. — Het Fascisme . . . . . 1.—
Schraenen, W. — De Financieele Concentratie in het Electriciteitsbedrijf in België. . . . . 1.—
Troclet. — Het Militaire Vraagstuk . . . . . 1.—
Van Hove. — Japan . . . . . 1.—
Van Laar. — De Guldensporenslag en de Klassenstrijd in de Middeleeuwen . . . . . 1.—
Verbrugghe, L. — De Zeevischvangst De Roode Vloot . . 1.—
Wauters, Jos. — Socialisme op den Buiten . . . . . 1.—
Wauters, Arth. — Een Travaillistenministerie in Engeland. 1.—

B. — Serie der aktualiteiten.

De Swaef, L. — De Spoorwegstaking . . . . . 1.—
Fimmen, E. — Oorlog aan den Oorlog . . . . . 1.—
Piérard, L. — De Huishuurwet van 1923 . . . . . 1.—
Renier, H. — De Waarheid over de Roerbezetting . . . 1.—
Vandervelde en Fessler. — Vrouwenstemrecht : Nu of later . Uitg.
Verscheidenen. — Vijf Vormen der Reactie . . . . . 1.—

C. — Werken van grooteren omvang.